

A WAY OF LIFE!

Een onderzoek naar internationale studentenmobiliteit
op Nederlandse universiteiten

A WAY OF LIFE!

Een onderzoek naar internationale studentenmobiliteit
op Nederlandse universiteiten

Master thesis Public Administration, Universiteit Twente
Track: Public Governance

J.F. van Dijk
Diezestraat 41
7523 SK Enschede
9811133

Enschede
Augustus 2008

Afstudeercommissie:

Dr. B.W.A. Jongbloed
Centre for Higher Education and Policy Studies
Faculteit Management en Bestuur
Universiteit Twente, Enschede

Dr. H.F. de Boer
Centre for Higher Education and Policy Studies
Faculteit Management en Bestuur
Universiteit Twente, Enschede

Voorwoord

Voor u ligt het eindrapport, a way of life!, dat is geschreven in het kader van de Master thesis ter afronding van de opleiding Public Administration die ik gevolgd heb aan de Universiteit Twente te Enschede.

Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan dit rapport is uitgevoerd in samenwerking met CHEPS (Centre for Higher Education and Policy Studies) te Enschede. Het is de bedoeling dat dit onderzoek inzicht geeft in de manier waarop Nederlandse universiteiten omgaan met internationalisering van het hoger onderwijs en meer specifiek met de toename van internationale studentenmobiliteit.

Ik heb deze scriptie met veel plezier gemaakt. Het maken van de scriptie heeft me bovendien inhoudelijk verrijkt. Dat komt niet in de laatste plaats door de hulp van anderen. Door deze hulp is de scriptie geworden zoals hij nu is. In de eerste plaats wil ik Dr. B.W.A. Jongbloed en Dr. H.F. de Boer van CHEPS enorm bedanken voor hun begeleiding. Zonder de informatieve en ontzettend leuke gesprekken, had ik de scherpe kantjes er niet aangekregen. Hartelijk dank voor de constructieve en prettige samenwerking. Ook alle geïnterviewden van de verschillende Nederlandse universiteiten bedank ik voor hun tijd, inzet en inbreng. Zonder deze input was deze scriptie niet tot stand gekomen. Verder wil ik mijn vrienden bedanken die me met raad en daad hebben bijgestaan, hun adviezen en kritische opmerkingen zijn voor mij zeer waardevol geweest. Ook dank ik mijn familie voor hun steun en de mogelijkheden die zij mij hebben geboden om te kunnen studeren. Bedankt voor de steun, goede raad en ontspanning.

Tot slot wens ik u veel leesplezier.

Erik van Dijk
Enschede
Augustus 2008

Samenvatting

Internationalisering neemt een belangrijke plaats in het Nederlands hoger onderwijs in. Dit komt mede door het proces van globalisering, de voortschrijdende Europese integratie met opengaande grenzen, het “Bologna”-proces en door de verdergaande internationalisering van de maatschappij zelf. De barrières om in het buitenland te werken of te studeren lijken steeds lager te worden. Een belangrijk onderdeel van internationalisering is de internationale studentenmobiliteit. Door de verschillende ontwikkelingen binnen en buiten Nederland ontstaat er concurrentie rond (top)studenten op de hogere onderwijsmarkt. Internationale studentenmobiliteit wordt gezien als elke vorm van internationale migratie van studenten tussen landen waarbij het doel het volgen van een (deel van) een studieprogramma aan een onderwijsinstelling buiten het land van herkomst is. De duur van de afwezigheid kan variëren van een korte studieperiode tot de volle lengte van een studieprogramma. Het kan zowel gaan om Bachelors als om Masters programma’s. Tegen deze achtergrond bezinnen de hoger onderwijsinstellingen in Nederland zich op hun internationaliseringstrategie. Internationalisering moet – wil het effectief zijn – grondig ingebed zijn in de hele organisatie.

In deze scriptie wordt ingegaan op de manier waarop de universiteiten in Nederland inspelen op internationale studentenmobiliteit. In andere woorden: Welke doelen, middelen, strategieën hebben de Nederlandse universiteiten met betrekking tot internationale studentenmobiliteit en wat zijn de effecten van het gevoerde beleid?

De centrale vraagstelling van het onderzoek luidt:

Wat zijn de financiële en niet financiële effecten voor Nederlandse universiteiten als gevolg van internationale studentenmobiliteit?

In het theoretisch kader is op basis van modellen van Knight en de Wit (1999) een aantal gezichtspunten geschetst waarmee een veranderingsproces met betrekking tot de internationale studentenmobiliteit kan worden geregisseerd. Deze gezichtspunten zijn mede als uitgangspunt genomen om de doelen, de strategieën en de effecten van de Nederlandse hoger onderwijsinstellingen rondom internationale studentenmobiliteit in kaart te brengen. Dit analysekader is bruikbaar voor dit onderzoek omdat het een helder onderscheid weergeeft tussen verschillende doelen, strategieën en effecten. In dit onderzoek is alleen gekeken naar de doelen, strategieën en effecten voor *inkomende* buitenlandse studenten op Nederlandse universiteiten. De uitgaande studenten spelen geen rol van betekenis in dit onderzoek. De empirie is in beeld gebracht door documentanalyses van jaarverslagen en strategische plannen van de Nederlandse universiteiten en interviews met verschillende beleidsmedewerkers van de universiteiten.

Er bestaan verschillende motieven voor universiteiten om een internationale dimensie te integreren in het hoger onderwijs. In een poging om een analysekader aan te brengen in de discussie over motieven is het eerste niveau van analyse opgedeeld in vier categorieën motieven om te internationaliseren: politiek, economisch, academisch en sociaal/cultureel. Rationalisering van hoger onderwijssystemen en bezuinigingen en hoger onderwijsbudgetten hebben ertoe geleid dat instellingen op zoek gaan naar alternatieve bronnen van inkomsten. Velen kijken naar de internationale markt om hun onderwijs en dienstverlening te “verkopen”, om daarmee meer middelen te kunnen genereren. Instellingen proberen door middel van het creëren van een internationale dimensie in het hoger onderwijs hun afhankelijkheid van externe betrokkenen, zoals de overheden, te verkleinen.

De OECD (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) onderscheidt vier beleidsbenaderingen op het gebied van internationaliseringsbeleid, met onderscheid naar doelstellingen. Dat zijn capaciteitsopbouw (*capacity building*), het kweken van wederzijds begrip (*mutual understanding*), het genereren van inkomsten (*revenue generating*) en het aantrekken van buitenlands talent (*skilled migration*) (OECD, 2004a). Een algemene analyse laat zien dat het doel van de internationalisering verschoven is van de academische benadering met een sterk culturele invalshoek naar een steeds economischer invalshoek. Dit geldt ook voor het Europese beleid, maar ook hier is het geen óf/óf benadering (van der Wende, 2006).

Om deze doelstellingen te bereiken bestaat er volgens Knight en de Wit (1999) een aantal strategieën die onder te verdelen zijn in programmastrategieën en organisatiestrategieën. Programmastrategieën kunnen onderverdeeld worden in vier hoofdcategorieën: academische programma's, onderzoek en onderwijs activiteiten, extra- curriculaire activiteiten, externe relaties en interne en externe dienstverlening. Organisatiestrategieën omvatten die initiatieven die ervoor zorgen dat de internationale dimensie geïnstitutionaliseerd is in de instellingen zelf.

De ingezette strategieën leiden naar verwachting tot een aantal effecten. De verwachte effecten kunnen in drie categorieën worden ingedeeld. Enerzijds de financiële groei en groei van het aantal studenten en anderzijds verbetering van de kwaliteit en verhoging van de reputatie. Internationalisering op een instelling kan een grotere diversiteit en kwantiteit in de instroom als effect hebben. Dat kan als toegevoegd voordeel hebben dat de instellingen minder afhankelijk worden van een enkele bron. Daarnaast kan door samenwerking met partners in het buitenland en het aantrekken van buitenlandse studenten een kwaliteitsverbetering optreden. Om hun reputaties te vestigen, te handhaven en te vergroten, zullen de Europese hoger onderwijsinstellingen al hun financiële en niet financiële middelen inzetten. In hoger onderwijsmarkten waar sprake is van een sterke mate van competitie, worden hoger onderwijsinstellingen als het ware aangezet tot een gedrag gericht op de bescherming en versterking van hun reputaties.

Op basis van een analyse van jaarverslagen en strategische plannen van de Nederlandse universiteiten blijkt dat er verschillende doelstellingen zijn opgesteld door de Nederlandse universiteiten. Het opnemen van internationale kennis en vaardigheden in curricula, het creëren van een groei van het aantal buitenlandse studenten, het stimuleren van internationale partnerschappen en samenwerking met buitenlandse universiteiten, het bevorderen van internationale mobiliteit en het transparanter maken van onderwijsstelsels zijn onder meer de doelstellingen met betrekking tot internationalisering.

Op basis van de interviews met medewerkers van een aantal universiteiten blijkt dat elke Nederlandse universiteit steeds meer aandacht besteedt aan marketingbeleid. Door middel van diverse activiteiten proberen universiteiten binnen- en buitenlandse studenten binnen te halen. Een belangrijk onderdeel van dit beleid is het opzetten van marketingbureaus om buitenlandse studenten aan te trekken en daarnaast aanwezig zijn op verschillende onderwijsbeurzen (via presentaties) wereldwijd. Naast het marketingbeleid bestaat er ook een aantal onderwijsstrategieën. Verbreding van het programma-aanbod op Bachelor- en Masterniveau en het incorporeren van internationale elementen in de opleidingen zijn belangrijke strategieën voor de universiteiten in Nederland. Het marketingbeleid en het onderwijsbeleid kunnen getypeerd worden als programmastrategieën.

Veel universiteiten hebben een internationaliseringsbureau opgericht dat zich bezighoudt met dienstverlening ten behoeve van internationalisering. Naast de dienstverlening bestaat er ook een aantal eigen en externe fondsen die universiteiten kunnen aanwenden om de doelstellingen die zij hebben, te kunnen behalen. Interne beurzenprogramma's voor buitenlandse studenten en het binnenhalen van Europese en nationale subsidieprogramma's voor het onderwijs zijn belangrijke financiële middelen voor universiteiten in Nederland om buitenlandse (top)studenten te kunnen aantrekken. De strategieën rondom dienstverlening en fondsen zoals die in de praktijk waarneembaar zijn, kunnen worden getypeerd als organisatiestrategieën.

Daarnaast zijn op basis van interviews met medewerkers van een aantal Nederlandse universiteiten en een analyse van de jaarverslagen van de Nederlandse universiteiten de werkelijke effecten van het gevoerde beleid onderzocht. In de praktijk blijkt dat groei kan worden opgedeeld in twee onderdelen, volume en financiële omzet. Het effect wat betreft volume is een toename van het aantal internationale studenten en een toename van het aantal partneruniversiteiten, geselecteerd op excellentie in bepaalde vakgebieden. Een aantal jaren geleden werd duidelijk dat de publieke financiering van het hoger onderwijs in Nederland veranderen zou gaan. De niet-EER (Europese Economische Ruimte) studenten worden in de toekomst niet meer bekostigd door de overheid. Hierdoor waren de Nederlandse universiteiten genoodzaakt om de collegegelden voor deze groep studenten te verhogen. Een belangrijk ander gevolg van het internationaliseringsbeleid van de universiteiten is een stijging van diverse kosten, waaronder werving- en personeelskosten in verband met internationalisering.

In dit onderzoek wordt er onderscheid gemaakt tussen effecten op de kwaliteit van het onderwijs en effecten op de kwaliteit van de dienstverlening. Het effect van het internationaliseringsbeleid is meer ruimte in de curricula voor internationale kennis en vaardigheden. Hiermee proberen de universiteiten de onderwijskwaliteit te verhogen. Tevens zijn er programma's opgestart om de taalvaardigheid van de docenten te verbeteren. De effecten die optreden bij de dienstverlening zijn duidelijk zichtbaar. Het eerste effect is de centralisatie van de administratieve processen. Een ander effect is dat de communicatielijnen tussen de verschillende onderdelen van de universiteiten verbeterd is. Een effect dat niet zichtbaar is geworden is het feit dat de tweetaligheid op de universiteit zelf is niet doorgevoerd, er is sprake van een gebrek aan tweetaligheid.

Andere effecten vallen onder de categorie reputatie. Er is een onderscheid gemaakt in de effecten rondom de rankings en de effecten rondom de focus van de universiteiten. Een eerste duidelijk effect is de toegenomen belangstelling voor de rankings van hoger onderwijsinstellingen in de wereld. Internationale rankings gaan echter meestal niet over onderwijs, maar over onderzoek. Er zijn dan ook genoeg redenen om de rankings te benaderen met een kritische houding. Een effect van rankings is dat de universiteiten die hoger op de ranking staan voor buitenlandse studenten aantrekkelijker zijn en een reden om aan die universiteit te gaan studeren.

De onderzoeksvraag maakt een onderscheid tussen financiële en niet-financiële effecten. De financiële effecten zijn voornamelijk de kosten met betrekking tot de werving van buitenlandse studenten, de omscholing van het personeel en de kosten die gemaakt worden met veranderingen binnen de universiteit wat betreft de dienstverlening voor buitenlandse studenten of de eigen studenten die naar het buitenland gaan. Internationale studentenmobiliteit levert de universiteit vooralsnog geen geld op. Toch investeren zij hierin. De voornaamste reden hiervoor is dat internationalisering wordt gezien als een investering in de kwaliteit van het onderwijs en een investering in de verhoging van de reputatie van de

universiteit in de hoger onderwijs wereld. Hiermee wordt de concurrentiepositie behouden en wellicht verbeterd. Een andere reden is imitatiegedrag, het beleid van andere universiteiten leidt ertoe dat de universiteiten in Nederland ook investeren om niet achterop te raken in de hoger onderwijs markt.

De niet-financiële effecten draaien om kwaliteit en verdringing. Met het binnenhalen van buitenlandse studenten proberen de Nederlandse universiteiten de kwaliteit van de opleidingen te verhogen. De buitenlandse student wordt gezien als enerzijds een klant die onderwijs afneemt voor een bepaald bedrag (collegegeld), maar anderzijds wordt de buitenlandse student ook gezien als een producent van kennis op de universiteit. Door buitenlandse studenten op te nemen in de klas hopen de universiteiten de kwaliteit van de studenten en daarmee de opleiding te verhogen. De verdringing kan optreden doordat de reguliere studenten minder aandacht krijgen dan de buitenlandse studenten.

Concluderend kan gesteld worden dat de Nederlandse universiteiten, ondanks dat het per saldo geen geld oplevert, veel investeren in het bevorderen van de internationale studentenmobiliteit. Het doel is om de kwaliteit van de universiteit in al haar facetten te verbeteren, internationaliseringsbeleid is voor de universiteiten in Nederland dan ook kwaliteitsbeleid.

Inhoudsopgave**Voorwoord** **2****Samenvatting** **3****Hoofdstuk 1 Inleiding** **9**

1.1	Internationalisering in het Nederlandse hoger onderwijs	9
1.2	Onderzoeksopzet	11
1.3	Onderzoeksstrategie	12
1.4	Leeswijzer	13

Hoofdstuk 2 Internationale studentenmobiliteit in Nederland **14**

2.1	Inleiding	14
2.2	Internationale studentenmobiliteit	14
2.3	Globalisering	15
2.4	Bologna proces	16
2.5	Overheidsbeleid	16
2.6	Technologie	18
2.7	Studenten	18
2.8	Omvang van diplomabiliteit in Nederland vanuit het buitenland	19
2.9	Conclusie	23

Hoofdstuk 3 Internationale studentenmobiliteit in theorie **24**

3.1	Inleiding	24
3.2	Motieven	25
	3.2.1 Politiek motief	25
	3.2.2 Economisch motief	25
	3.2.3 Academisch motief	26
	3.2.4 Sociaal/cultureel motief	27
3.3	Doelen	27
3.4	Stakeholders	28
3.5	Strategieën	29
	3.5.1 De programmastrategieën	30
	3.5.2 De organisatiestrategieën	31
3.6	Effecten	32
	3.6.1 Groei	32
	3.6.2 Kwaliteit	33
	3.6.3 Reputatie	33
	3.6.4 Neveneffecten	34
3.7	Conclusie	35

Hoofdstuk 4 Internationale studentenmobiliteit in de praktijk		36
4.1	Inleiding	36
4.2	Doelen	37
	4.2.1 Globale doelstellingen	37
	4.2.2 Specifieke doelstellingen	39
	4.2.3 Theorie versus praktijk	42
4.3	Strategieën	43
	4.3.1 Programmastrategieën	43
	4.3.2 Organisatiestrategieën	44
	4.3.3 Theorie versus praktijk	45
4.4	Effecten	46
	4.4.1 Groei	47
	4.4.2 Kwaliteit	49
	4.4.3 Reputatie	51
	4.4.4 Theorie versus praktijk	52
4.5	Conclusie	53
Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen		55
5.1	Inleiding	55
5.2	Conclusies	55
5.3	Aanbevelingen	59
Literatuurlijst		62
Bijlagen		64
Bijlage 1	Topiclijst	64
Bijlage 2	Beleidsactiviteiten	66
Bijlage 3	Effectenmatrix	67
Bijlage 4	Respondenten	68
Bijlage 5	Begrippenlijst	69
Bijlage 6	Summary	71

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Internationalisering in het Nederlandse Hoger Onderwijs

Internationalisering neemt een steeds belangrijkere plaats in het Nederlands hoger onderwijs in. Dit komt vooral door het proces van globalisering, de voortschrijdende Europese integratie met opengaande grenzen, het “Bologna”-proces en door de verdergaande internationalisering van de maatschappij zelf. De grenzen tussen nationale stelsels worden lager en studenten, onderzoekers en middelen worden mobieler. Tegen die achtergrond moeten de universiteiten in Nederland zich bezinnen op hun internationale strategie. Internationalisering moet – wil het effectief zijn – grondig ingebed zijn in de hele organisatie. Dit betekent dat elk niveau doordrongen moet zijn van het belang van internationalisering. Instellingen gaan verschillend om met de inbedding van internationalisering. In sommige instellingen is internationalisering een stokpaardje van het College van Bestuur, een faculteit of instelling, wordt er vanuit een international office hard aan getrokken, maar gebeurt er verder weinig aan gecoördineerde instellingsbrede actie. Alle instellingen geven niettemin aan dat internationalisering een speerpunt van beleid is.

De universiteiten hebben bij het bepalen van hun strategie te maken met een interne en externe context die sterk aan veranderingen onderhevig is. De ontwikkelingen in onze samenleving volgen elkaar snel op, waardoor ook de eisen en verwachtingen veranderen waaraan de studenten moeten voldoen. Hieronder worden een aantal ontwikkelingen geschetst waarop de universiteiten de komende jaren moeten inspelen met hun strategisch beleid.

Europese kenniseconomie

In 2000 hebben de Europese regeringsleiders in Lissabon afgesproken dat de Europese Unie in 2010 de meest dynamische en concurrerende kenniseconomie van de wereld moet zijn. Bij het realiseren van die doelstelling is een belangrijke rol weggelegd voor universiteiten als leveranciers van kennis en kenniswerkers. Voor de verwezenlijking van de zogenaamde Lissabon-agenda zijn grote investeringen noodzakelijk, ook wat betreft het incorporeren van internationale elementen in de curricula. Dit om zo de studenten op het werken in een internationale omgeving voor te bereiden. De Nederlandse overheid vraagt de Nederlandse universiteiten om zich hierbij als een innoverende partij op te stellen.

Afnemende overheidsfinanciering

Terwijl de studentenaantallen in Nederland nog altijd toenemen, neemt de overheidsfinanciering van het universitaire onderwijs en onderzoek alleen maar af; een ontwikkeling die al enkele decennia gaande is. Het huidige economische en politieke klimaat biedt in de nabije toekomst geen uitzicht op verbetering van de overheidsfinanciering voor universiteiten. De universiteiten moeten dus rekening houden met hoge ambities, zoals de Lissabon agenda, en tegelijkertijd te krappe overheidsbesteding om de steeds duurdere onderwijs- en onderzoeksfaciliteiten in stand te houden.

Bovendien zullen de universiteiten de komende jaren noodgedwongen een steeds groter deel van hun middelen besteden aan huisvesting. Zonder adequate maatregelen is het niet mogelijk om als universiteit financieel het hoofd boven water te houden. Deze ontwikkelingen vragen om strategische keuzes in het prioriteren van taken en het schrappen van taken die niet langer gefinancierd kunnen worden. Strategisch management, waarvan financiën een belangrijk onderdeel gaat uitmaken, komt daarmee hoger op de agenda te staan, zowel centraal als decentraal. Dit is tevens van groot belang omdat de eisen ten aanzien van de accountability – het

afleggen van rekenschap over de besteding van overheidsgeld - steeds verder worden aangescherpt.

Toenemende concurrentie

Op nationaal niveau concurreren universiteiten steeds sterker in het binnenhalen van studenten. Tegelijkertijd neemt door de globalisering ook op internationaal niveau de concurrentie tussen universiteiten verder toe. De totstandkoming van de Europese Hoger Onderwijs- en Onderzoeksruimte brengt een sterkere mobiliteit van (getalenteerde) studenten met zich mee. Daarnaast brengen landen als China en India hun kennisinfrastructuur in hoog tempo tot ontwikkeling en oefenen de Verenigde Staten nog altijd een grote aantrekkingskracht uit op Nederlands wetenschappelijk talent. Deze toenemende nationale en internationale concurrentie vraagt om een internationale positiebepaling en profilering van de universiteiten in Nederland. Daarbij moet vooral gekeken worden naar hoe de universiteiten hun (inter)nationale positie kunnen behouden en eventueel verder kunnen uitbreiden. Versteving van de nationale en internationale positie vraagt onder meer om samenwerkingverbanden met universiteiten, onderzoeksinstellingen en bedrijven wereldwijd, maar ook om een kwaliteitsverbetering en een kostenverlaging (Ministerie van OCW, *Het hoogste goed*, 2008).

Ondersteuning internationale studentenmobiliteit

In Europa wordt de internationale studentenmobiliteit in het Hoger Onderwijs gesteund door nationale overheden en sinds 1987 gesteund door de Europese Unie (EU) met behulp van het ERASMUS programma. ERASMUS probeert zijn doelen onder andere te bereiken door de mobiliteit van studenten en docenten in Europa te verbeteren. In 2012 zouden in totaal 3 miljoen deelnemers gebruik moeten hebben gemaakt van de mogelijkheid om te studeren aan een buitenlandse hogeschool of universiteit. Verder probeert het programma samenwerking en aansluiting tussen de onderwijsinstellingen (en met bedrijven) uit de verschillende landen te vergroten. De samenwerking kan vele doeleinden dienen, zowel uitwisseling van kennis als uitwisseling van studenten en personeel.

Het Bologna-proces heeft ervoor gezorgd dat de bestaande internationale samenwerking in Hoger Onderwijs naar een hoger niveau is gebracht. Terwijl de uitwisselingsprogramma's zoals ERASMUS gericht zijn op de individuele student, de leraar, of de instelling, wordt met de Bologna-verklaring internationalisering in het Hoger Onderwijs naar een nationaal niveau gebracht door middel van onder andere de hervorming van de structuur van het diplomastelsel (Bachelor, Master, PhD) om de onderwijsinstellingen beter vergelijkbaar te maken tussen de verschillende ondertekenende landen.

Al deze ontwikkelingen geven blijk van veranderende maatschappelijke opvattingen, waarin begrippen als presteren, maatschappelijk nut en kostenbewustzijn de boventoon voeren. Het tempo waarin deze veranderingen zich voltrekken stelt hoge eisen aan het aanpassingsvermogen van de universiteiten. Het zijn deze veranderingen die aanleiding zijn geweest de invloed van de internationale studentenmobiliteit op de Nederlandse universiteiten centraal te stellen in dit onderzoek. Het is niet alleen de bedoeling een beschrijving te geven van de doelstellingen of strategie die universiteiten in Nederland hebben ontwikkeld, maar ook welke middelen Nederlandse universiteiten inzetten om de doelstellingen te behalen. Een belangrijke vraag is of de ingezette middelen de gewenste effecten hebben voor de universiteiten.

1.2 Onderzoeksopzet

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de opzet van het onderzoek. Het bespreekt de doelstelling, de centrale vraagstelling, deelvragen, de methode en het proces van uitvoering van het onderzoek.

Doelstelling

Doelstelling van deze scriptie is te onderzoeken wat de effecten zijn van de instrumenten die ingezet zijn door de Nederlandse universiteiten om hun doelstellingen ten aanzien van internationale studentenmobiliteit te behalen. De focus van dit onderzoek ligt op studenten uit het buitenland die aan Nederlandse universiteiten. Dit is slechts een beperkt onderdeel van internationale studentenmobiliteit. Verder ligt de focus van dit onderzoek op de Nederlandse universiteiten en de manier waarop zij omgaan met de buitenlandse studenten. De beperking in dit onderzoek is dat er alleen gekeken wordt naar de inkomende buitenlandse studenten die in Nederland komen studeren om een diploma te behalen en geen uitwisselingsstudent zijn. Ten tweede is ervoor gekozen om alleen de aandacht te richten op inkomende buitenlandse studenten vanwege de beschikbaarheid van gegevens. Vervolgens bezien we of de ingezette strategieën van het binnenhalen van buitenlandse studenten ook daadwerkelijk hebben geleid tot de gewenste effecten en op welke manier de universiteiten met internationale studentenmobiliteit omgaan bij hun beleidsbepaling.

Centrale vraagstelling

Het antwoord op de centrale vraagstelling moet leiden tot realisering van de doelstelling. De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidt:

Wat zijn de financiële en niet-financiële effecten voor Nederlandse universiteiten als gevolg van internationale studentenmobiliteit?

De internationale studentenmobiliteit bezien in de zin van het in Nederland studeren van buitenlandse studenten.

Deelvragen

Om tot beantwoording van de centrale vraagstelling te komen geeft het onderzoek antwoord op onderstaande deelvragen:

1. Wat is de definitie en omvang van internationale studentenmobiliteit en wat betekent het op diverse aggregatieniveaus?
2. Wat zijn op grond van de theorie de motieven/doelstellingen voor universiteiten met betrekking tot internationale studentenmobiliteit?
3. Wat zijn op grond van de theorie de strategieën van universiteiten om de doelstellingen met betrekking tot internationale studentenmobiliteit te bereiken?
4. Wat zijn op grond van de theorie de effecten van internationale studentenmobiliteit voor de universiteiten?
5. Welke doelstellingen met betrekking tot internationale studentenmobiliteit treffen we in de praktijk aan bij de Nederlandse universiteiten?
6. Welke strategieën met betrekking tot internationale studentenmobiliteit treffen we in de praktijk aan bij de Nederlandse universiteiten?
7. Welke financiële en niet-financiële effecten zijn de praktijk toe te wijzen aan internationale studentenmobiliteit?

Met de beantwoording van de bovenstaande deelvragen kan de centrale vraagstelling beantwoord worden in hoofdstuk 5. Tevens zal er een reflectie plaatsvinden om te kijken of de doelstellingen met betrekking tot internationalisering die de Nederlandse universiteiten zichzelf gesteld hadden ook daadwerkelijk behaald zijn met de inzet van de instrumenten.

1.3 Onderzoeksstrategie

De onderzoeksvragen zijn op de volgende wijze beantwoord.

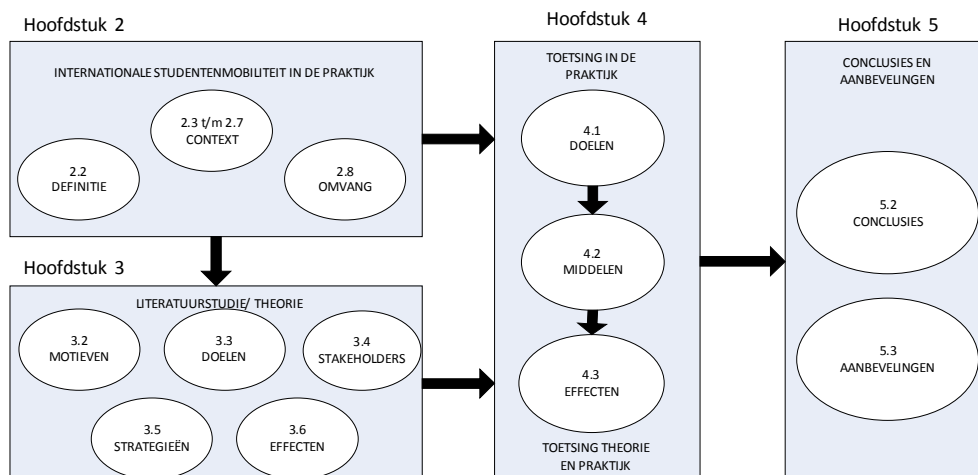
1. De eerste onderzoeksvraag is een beschrijvende vraag. Op deze vraag wordt door middel van empirisch onderzoek van nota's en beleidsstukken een antwoord gezocht. Het antwoord op deze onderzoeksvraag is gegeven in hoofdstuk 2. De eerste deelvraag is driedelig. Ten eerste de definitie van internationale studentenmobiliteit zoals die gehanteerd wordt in jaarverslagen, rapporten en diverse beleidsdocumenten (§2.1). Ten tweede de context van internationale studentenmobiliteit. De nadruk ligt op de veranderingen rondom de Nederlandse universiteiten (§2.2). Ten derde de omvang van inkomende internationale studentenmobiliteit op Nederlandse universiteiten, gespecificeerd naar het aantal inkomende buitenlandse Bachelor- en Masterstudenten (§2.3).
2. Aan de hand van het analysekader van Knight en de Wit (1999) en de archetypen van van der Wende (2006) wordt antwoord gegeven op de tweede onderzoeksvraag; wat zijn de motieven/benaderingen voor universiteiten met betrekking tot internationale studentenmobiliteit? Deze onderzoeksvraag is in §3.2 beantwoord. Het gaat hier om een literatuurstudie, bedoeld om een theoretisch raamwerk op te stellen en verwachtingen te formuleren.
3. De derde onderzoeksvraag is beschrijvend van aard. Het is beschrijvend, omdat er een overzicht wordt gegeven van de strategieën die de universiteiten kunnen inzetten met betrekking tot internationale studentenmobiliteit. Het analysekader van Knight en de Wit (1999) vormt voor deze onderzoeksvraag de basis. §3.4 geeft antwoord op deze onderzoeksvraag.
4. De vierde onderzoeksvraag heeft betrekking op de verwachte effecten van internationale studentenmobiliteit op universiteiten. Het gaat hier om de verwachte effecten die optreden als bepaalde strategieën worden ingezet. §3.5 geeft antwoord op deze onderzoeksvraag.
- 5,6. De vijfde en zesde onderzoeksvraag beschrijven de empirie. Er wordt een overzicht gegeven van de doelstellingen en de instrumenten waarvan de geselecteerde universiteiten gebruik maken. Deze vraag wordt beantwoord met behulp van kwalitatief onderzoek, door middel van interviews met een viertal universiteiten. Ook wordt gebruik gemaakt van strategische plannen en jaarverslagen van de Nederlandse universiteiten waarin het beleid beschreven staat (§4.2 en §4.3).
7. De zevende onderzoeksvraag, wat zijn de financiële en niet financiële effecten van internationale studentenmobiliteit op Nederlandse universiteiten, is een exploratieve vraag. Op basis van het theoretisch analysekader wordt onderzocht of de verwachtingen ten aanzien van de effecten van internationalisering optreden in de praktijk. Door middel van interviews (kwalitatief onderzoek) wordt een antwoord gezocht op deze vraag. Het antwoord op deze onderzoeksvraag staat in §4.4.

De keuze voor de geïnterviewden, de respondenten, is gebaseerd op de onderzoekspopulatie, die groep instellingen waarop dit onderzoek van toepassing is, namelijk de Nederlandse

universiteiten. Er is voor gekozen om een negental respondenten op een viertal universiteiten te interviewen. De vier universiteiten zijn de Universiteit Twente, de Erasmus Universiteit Rotterdam, de Vrije Universiteit Amsterdam en de Universiteit Utrecht. De respondenten zijn benaderd met open vragen (Bijlage 2). Het verschil in grootte en het aantal buitenlandse studenten per universiteit is doorslaggevend voor de keuze. De steekproefgrootte is met 9 respondenten relatief klein, waardoor de resultaten van het onderzoek moeilijk generaliseerbaar zijn. Wel is het zo dat uitspraken die door meerdere respondenten zijn gedaan wel enigszins representatief zijn voor de manier waarop Nederlandse universiteiten omgaan met internationale studentenmobiliteit. Binnen deze geselecteerde universiteiten is gekozen voor het interviewen van een beleidsmedewerker op centraal niveau, niet verbonden aan een faculteit en “dicht” bij het College van Bestuur en een medewerker die meer praktisch te maken heeft met internationale studentenmobiliteit. In bijlage 4 wordt een overzicht gegeven van de respondenten en hun functies.

1.4 Leeswijzer

Het onderzoek kent een gelaagde opzet. Figuur 1.1 geeft dit grafisch weer.

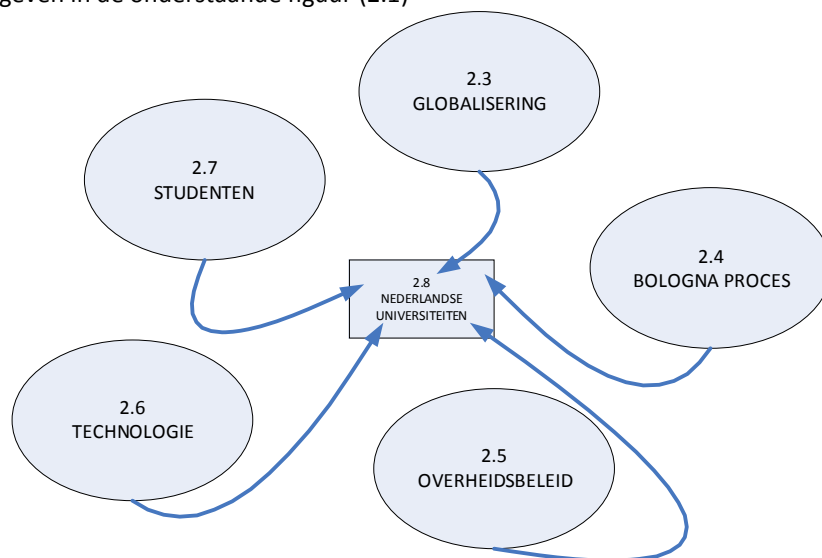
Figuur 1.1 onderzoeksopzet

In hoofdstuk 2 zal de internationale studentenmobiliteit beschreven worden vanuit verschillende contexten. Vervolgens wordt de omvang van de inkomende (diploma) mobiliteit in Nederland weergegeven op zowel Bachelor- als Masterniveau, waarmee de eerste deelvraag beantwoord wordt. Hoofdstuk 3 behandelt het theoretische analysekader van Knight en de Wit (1999) waarmee de tweede, derde en vierde deelvraag worden beantwoord. In hoofdstuk 4 zal de toetsing aan de praktijk plaatsvinden, waarin vooral de resultaten van de interviews verwerkt zijn, gecombineerd met informatie uit jaarverslagen en strategische plannen van de verschillende Nederlandse universiteiten. De vijfde zesde en zevende deelvraag zijn in dit hoofdstuk beantwoord. Vervolgens in hoofdstuk 5 de conclusies en aanbevelingen.

Hoofdstuk 2 Internationale studentenmobiliteit in Nederland

2.1 Inleiding

Het vorige hoofdstuk heeft een aanleiding gegeven voor de keuze om het thema internationale studentenmobiliteit te bestuderen. Internationalisering, en daarmee internationale studentenmobiliteit, neemt in het Nederlands onderwijs een steeds belangrijker plaats in. Dit komt voornamelijk door het proces van globalisering, de voortschrijdende Europese integratie met opengangende grenzen en het “Bologna”-proces met de invoering van het BaMa-stelsel. In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de definitie en betekenis van internationale studentenmobiliteit (§2.2). Vervolgens wordt ingegaan op de veranderingen die zich op allerlei gebieden rondom de universiteiten afspelen (§2.3 t/m §2.7). Afsluitend wordt de omvang van de inkomende studentenmobiliteit op Nederlandse universiteiten weergegeven (§2.8). Dit alles is weergegeven in de onderstaande figuur (2.1)

Figuur 2.1 Veranderingen rondom Nederlandse universiteiten

2.2 Internationale studentenmobiliteit

In deze paragraaf definiëren we de term “internationale studentenmobiliteit”.

Internationale studentenmobiliteit heeft vele aspecten. De doelstellingen rondom internationale studentenmobiliteit variëren, al naar gelang het perspectief en de actor van waaruit het wordt bestudeerd. Zo kunnen de doelstellingen onderwijskundig, onderzoeksgelateerd, persoonlijk, cultureel of sociaal zijn, of er zijn ambities om de kwaliteit van het onderwijs en onderzoek te verbeteren. In het rapport *EURODATA – Student mobility in European higher education* dat door de Academic Cooperation Association (ACA) in 2006 is gepubliceerd stellen de auteurs dat in de meeste beleidsdocumenten geen gedetailleerde definitie van internationale studentenmobiliteit wordt gepresenteerd, omdat aangenomen kan worden dat er een breed gedragen omschrijving bestaat over wat internationale studentenmobiliteit is. Internationale studentenmobiliteit wordt gezien als elke vorm van internationale migratie van studenten tussen landen waarbij het doel het volgen van een (deel van) een studieprogramma aan een onderwijsinstelling buiten het land

van herkomst is. De duur van de afwezigheid kan variëren van een korte studieperiode tot de volle lengte van een studieprogramma. Het kan zowel gaan om Bachelors als om Masters programma's.

De Bologna Process Working Group on Social Dimension and Data on Mobility of Staff and Students in Participating Countries (2007) hanteert een brede definitie van internationale studentenmobiliteit die alle vormen en duur van mobiliteit binnen het hoger onderwijs in een globaal perspectief omvat. Studentenmobiliteit refereert aan een studieperiode in een land anders dan het land waar men vroeger permanent woonde of onderwijs volgde (of nog steeds volgt). Dit kan voor een korte periode of voor een volledig programma.

Een bruikbare tweedeling in de typologie van internationale studentenmobiliteit wordt gebruikt door de Higher Education Statistics Agency (HESA) in Groot-Brittannië;

Diplomamobiliteit; mobiliteit voor een heel studieprogramma, waarbij de student naar het buitenland gaat (of naar Nederland komt) om een hele studie te volgen en afronden.

Studiepuntenmobiliteit; mobiliteit voor een deel van een studieprogramma, waarbij de student naar het buitenland gaat (of naar Nederland komt) om een gedeelte van de studie af te ronden.

Dergelijke mobiliteit kan binnenkomend of uitgaand zijn, en kan eenzijdig zijn of er kan sprake zijn van studentenuitwisseling tussen universiteiten.

Deze beschrijving van internationale studentenmobiliteit is voor dit onderzoek bruikbaar omdat de gegevens over de omvang van de internationale studentenmobiliteit beperkt is tot inkomende buitenlandse Masterstudenten, daarnaast zijn de doelstellingen, strategieën en effecten die optreden op Nederlandse universiteiten toe te schrijven aan het aantrekken van buitenlandse studenten, de gehanteerde definitie van internationale studentenmobiliteit is een handreiking bij het analyseren van de gegevens.

2.3 Globalisering

De moderne kennissamenleving richt zich in toenemende mate op economische en sociale innovatie door middel van kennisuitbreiding en –toepassing. Daardoor is er sprake van een sterker wordende wereldwijde concurrentie om studenten en afgestudeerden. Hoger onderwijsinstellingen zijn bij uitstek de instituties waar dat talent wordt gekoesterd en ontwikkeld. Hoger onderwijsinstellingen zijn steeds meer de leveranciers van de 'basisgrondstof' van de moderne kennissamenleving.¹

De globalisering houdt in dat de internationale hoger onderwijsmarkt verandert van een relatief weinig samenhangend stelsel van regionale en nationale monopolies tot een geïntegreerd globaal systeem. Elke instelling wordt daarbij geconfronteerd met een zeer groot aantal concurrenten. Op die geïntegreerde wereldmarkt bepaalt de reputatie van een hoger onderwijsinstelling haar mogelijkheid om talent aan te trekken. Hoe hoger de reputatie van de instelling, hoe groter de kans dat internationaal toptalent zich aan die instelling wil verbinden/inschrijven. En hoe meer talent wordt verworven, hoe hoger de reputatie wordt. Universiteiten en hogescholen zijn verwickeld in een internationale reputatierace (van Vught, 2008).

Daarbij is sprake van een aantal ontwikkelingen, die de 'race' lijken te versterken. Op Europese schaal ontwikkelen zich momenteel supranationale hoger onderwijs- en onderzoeksruimtes (European Education Area, European Research Area) die de nationale beleidsgrenzen doen

¹ F. van Vught, (2008) De volgende internationaliseringsslag, Science Guide

vervagen. Daarnaast zijn de kosten van geografische mobiliteit gedurende de afgelopen decennia aanzienlijk gedaald en is er een snel toenemende beschikbaarheid van informatie over de kwaliteit (of de veronderstelde kwaliteit) van opleidingen en instellingen. Zo bestaan de Times Higher Education Supplement ranking en de Shanghai Jiao Tong University ranking (Merisotis, en Sadlak, 2005). Talentvolle studenten en onderzoekers zijn steeds mobieler en raken beter geïnformeerd.

2.4 Het Bologna-proces

In 1998 was er in Parijs de viering van 750 jaar Sorbonne Universiteit en dit vormde de aanleiding tot de Sorbonne Verklaring, ondertekend door Frankrijk, Italië, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. De verklaring werd ingegeven door de bezorgdheid met betrekking tot de concurrentiepositie van het Europees Hoger Onderwijs in vergelijking met die van de VS, Zuid Oost Azië en Oceanië en met betrekking tot de toenemende problemen in het hoger onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek in de ondertekenende landen. In juni 1999 verzamelden in Bologna de onderwijsvertegenwoordigers van 29 landen om deze samenwerking uit te breiden. De Bologna Verklaring die er werd ondertekend dringt aan op de ontwikkeling van een heuse Europese onderwijsruimte.

Er diende een 2-cycli systeem te komen. Een nieuw systeem van studiepunten moest worden ingevoerd. Mobiliteit van studenten en personeel zou bevorderd worden. Er moest een Europese samenwerking komen op vlak van kwaliteitszorg en de Europese dimensie in het hoger onderwijs zou daardoor moeten worden versterkt. Eén van de actielijnen van Bologna die iets later werd toegevoegd, op aandringen van de studenten, is de sociale dimensie van het hoger onderwijs. Ministeriële conferenties om de voortgang te bespreken zijn gehouden in respectievelijk Lissabon (2000), Praag (2001), Berlijn (2003), Bergen (2005) en Londen (2007). Telkens werden ook nieuwe landen verwelkomd. Ondertussen maken 46 leden deel uit van het Bologna Proces.

De Bologna Verklaring kan gezien worden als een reactie op de veranderingen die op gang kwamen in Europa eind jaren '90, ze is ook een manier om het hoger onderwijs weer in contact te brengen met de samenleving. De Europese Commissie was eerder degene die bij de ministeries aandrang op veranderingen. Aanvankelijk werd er echter weinig enthousiast gereageerd op hun memorandum. De Europese dimensie van het hoger onderwijs werd aanvaardbaar dankzij het supranationaal initiatief van de vier Sorbonne landen. De Europese Unie (EU) voert zelf geen taken uit die de nationale overheden ook kunnen doen, maar ondersteunt internationale studentenmobiliteit financieel. De EU heeft daarvoor beursprogramma's opgesteld om de internationale studentenmobiliteit te bevorderen. Het 'integraal actieprogramma op het gebied van levenslang leren' is het nieuwe EU onderwijsprogramma 2007-2013 (Ministerie van OCW, 2007). Het nieuwe EU onderwijsprogramma moet bijdragen aan de Lissabon-doelstelling. Deze houdt in dat de EU er naar streeft om in 2010 de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld te zijn.

2.5 Overheidsbeleid

Het hoger onderwijs levert een essentiële bijdrage aan het internationale concurrentievermogen van Nederland. Naast samenwerking en mobiliteit is het in een internationale context van groot belang dat het Nederlandse hoger onderwijs zich voldoende

weet te profileren: dat het kwaliteit heeft te bieden en dat het internationale aantrekkingskracht heeft op talentvolle studenten en onderzoekers. Dit brengt met zich mee dat de overheid op een aantal cruciale onderdelen haar beleid zal herzien. Zoals in het Hoger Onderwijs en Onderzoeksplan 2004 is aangekondigd en uitgewerkt is in de onlangs uitgebrachte Beleidsbrief financiering in het Hoger onderwijs worden instellingen voor studenten van buiten de Europese Economische Ruimte (EER) vanaf 2006 niet langer bekostigd.

Studenten van buiten de Europese Economische Ruimte worden nu nog publiek bekostigd, maar het voornemen is dat vanaf 1 januari 2009 niet langer te doen. De op deze manier vrijvallende middelen - het zal gaan om een bedrag van naar schatting 20 miljoen euro- blijven beschikbaar voor het hoger onderwijs, maar worden selectiever ingezet. Het bedrag wordt door de instellingen ingezet voor beurzen gericht op het aantrekken van kwaliteit.

Hiertoe is de bekostiging van buitenlandse studenten gewijzigd. De zogenoemde niet-EER-maatregel geeft invulling aan het voornemen dat de rijksbijdrage aan universiteiten niet meer mede afhankelijk is van het aantal niet-EER studenten maar dat de universiteit een vast bedrag ontvangt. Op grond van deze maatregel wordt het meetellen van studenten en afgestudeerden voor de rijksbijdrage voor het studiejaar 2009 beperkt tot de studenten die een EER-nationaliteit hebben of studiefinanciering ontvangen. Met deze maatregel wordt de verantwoordelijkheid voor de financiering van het hoger onderwijs voor de overheid afgebakend. De overheid richt zich primair op studenten met een EER-nationaliteit en het financieel ondersteunen van deze groep studenten om een graad te behalen. Wat betreft de telling van niet EER studenten voor het begrotingsjaar 2009 zijn twee zaken van belang, namelijk de nationaliteit en de aanspraak op studiefinanciering. Het gaat daarbij om dezelfde gegevens die universiteiten hanteren bij het bepalen of een student al dan niet het instellingscollegegeld in rekening gebracht mag worden. Er bestaan twee soorten collegegeld: het wettelijk (vastgesteld) collegegeld en het instellingscollegegeld. Bij deze laatste stelt de instelling zelf de hoogte van het collegegeld vast; de wet schrijft echter wel een minimum voor. De nationaliteit is in beginsel door de universiteit zelf vast te stellen. Of een student studiefinanciering geniet, is bij Informatie Beheer Groep bekend die de universiteit daarover informeert conform de procesgang die ook in verband met de collegegeldvaststelling wordt gevolgd: hieraan verandert dus niets. Het desbetreffende bedrag wordt onderdeel van de rijksbijdrage via de onderwijsopslag. De instellings specifieke bedragen en percentages voor universiteiten worden opgenomen onder één noemer; de onderwijsopslag.

Door deze wijziging zijn de universiteiten genoodzaakt om de collegegelden voor buitenlandse studenten te verhogen om deze meer kostendekkend te kunnen bedienen. Hieronder de collegegeldtarieven zoals die op de vier universiteiten, waar interviews zijn afgenomen, gelden. Deze gegevens zijn generaliseerbaar naar andere Nederlandse universiteiten.

Collegegelden Masters	EER studenten <i>Wettelijk collegegeld</i>	Niet EER studenten <i>Instellingscollegegeld</i>
Erasmus Universiteit R'dam	€1565,-	€9950,- tot €13850,-
Universiteit Twente	€1565,-	€6434,-/€8460,-
Universiteit Utrecht	€1565,-	€8500,-/ €10.000,-
Vrije Universiteit	€1565,-	€9000,- tot €12000,-

Daarnaast komt er door de samenvoeging van de budgetten van bestaande beurzenprogramma's een nieuw programma van 5 miljoen euro dat internationaal concurrerende beurzen biedt voor toptalent, het vernieuwde *Huygens Scholarship Programme*. Om de kwaliteit en internationale oriëntatie van enkele geselecteerde Nederlandse opleidingen verder te versterken komt er uit de HOOP (Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan)-middelen 5 miljoen beschikbaar, te verdelen door een Commissie "*centres of excellence*".

Om de wereldwijde vraag en het aanbod van Nederlands hoger onderwijs beter bij elkaar te brengen wordt er een *communicatiestrategie* voor het Nederlandse hoger onderwijs ontwikkeld en worden de Nederlandse steunpunten in geselecteerde landen, de *NESO's*, uitgebreid. Dit wordt ondersteund uit bestaande budgetten met ongeveer 1,7 miljoen euro.

Andere stappen bouwen voort op bestaand beleid. Zo zal de internationale samenwerking en mobiliteit, onder meer op het gebied van de kwaliteitszorg, versterkt worden. Tot slot zal de overheid de nodige stappen zetten om de strategie van de universiteiten te faciliteren. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om goede buitenlandse studenten gemakkelijker toegang tot Nederland te bieden. En om het bieden van ruimte in de binnenlandse wetgeving voor "*joint degrees*", opleidingen die in samenwerking met een buitenlandse universiteit worden gegeven.

2.6 Technologie

De informatietechnologische (ict) ontwikkeling brengt met zich mee dat de internationale hoger onderwijsmarkt verandert van een relatief weinig samenhangend stelsel van regionale en nationale monopolies tot een geïntegreerd globaal systeem, waar elke instelling wordt geconfronteerd met een zeer groot aantal concurrenten. Op die geïntegreerde wereldmarkt bepaalt het aanbod, de communicatie en de marketing van een universiteit voor een groot deel de toestroom van buitenlandse studenten. De technologische ontwikkelingen zorgen ervoor dat de universiteiten met diverse middelen waaronder internet de studenten beter kunnen bereiken.

Naast de mogelijkheden die de technologische ontwikkelingen bieden op de internationale markt zorgen deze ontwikkelingen ook voor een nieuwe manier van onderwijs binnen de instelling, namelijk e learning. De EU hanteert de definitie dat e learning het gebruik inhoudt 'van nieuwe multimediatechnologieën en internet om de kwaliteit van het leren te verbeteren door middel van het vergemakkelijken van de toegang tot hulpbronnen en diensten, alsmede door uitwisseling en samenwerking op afstand.

Het wordt breed onderkend dat de inzet van ict cruciaal is voor de ontwikkeling van Europa tot de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie ter wereld. Het Actieplan van de Europese Commissie eEurope 2005 (met e-learning als een van de speerpunten) geeft daaraan vorm. In het HOOP 2004 is opgenomen dat Nederland zichtbaar in de top moet meedraaien vanwege de concurrentie, om excellente studenten te kunnen aantrekken, en met het oog op de internationale profilering van Nederland als kennisland. E learning kan bijdragen aan de wervingskracht van opleidingen. Ook zou e-learning kunnen worden ingezet om de periode, waarin een buitenlandse student fysiek in Nederland moet zijn, te bekorten.

2.7 Studenten

Zoals in paragraaf 2.4 al is aangegeven streeft de Europese Unie naar een Europese Hoger Onderwijsruimte waarin de grenzen tussen de landen vervagen en de mogelijkheden groter zijn voor studenten om in het buitenland een (deel van een) studie te volgen. De student staat ook

steeds meer open voor een buitenlandervaring in zijn of haar studie. Hiervoor is een aantal redenen te benoemen. Allereerst krijgt de student te maken met ander onderwijs in een vreemde taal, wat goed is voor zijn of haar eigen taalontwikkeling. Tevens leert de student een andere wereld kennen: hij of zij komt in aanraking met een andere cultuur. Dit scherpt zijn of haar sociale en culturele vaardigheden aan. Vervolgens vergroot een buitenlandverblijf de loopbaankansen van een student. Een buitenlandervaring zorgt voor deze positieve effecten bij de student, waaronder succes op de arbeidsmarkt. In de jaren zeventig wezen Arrow (1973), Spence (1974) en Thurow (1975) erop dat diploma's een belangrijke rol spelen bij de rekrutering van studenten vanwege de informatie die zij verschaffen over de bekwaamheid en geschiktheid van potentiële kandidaten, zonder dat die bekwaamheid het *resultaat* hoeft te zijn van het gevolgde onderwijs. Een diploma fungeert dan als een filter of signaal voor werkgevers om de meest geschikte kandidaten te selecteren.

Studenten ondervinden echter nog steeds de obstakels die het Bologna-proces beloofde te verwijderen. Thema's als financiën, erkenning van studiepunten en diploma's, moeilijk bereikbaar taalonderwijs, visa en werkvergunningen komen telkens weer naar boven in onderzoeken. De meeneembaarheid van leningen en toelagen is niet alleen nog een problematische kwestie gebleken, maar het draagt in vele gevallen ook niet de kosten van levensonderhoud in de gastlanden. Extra financiële steun uit Europese fondsen is middel om studeren financieel aantrekkelijk te houden. Het *Erasmus beurzenprogramma*, onderdeel van het Leven Lang Leren programma van de Europese Unie, moet de mogelijkheden voor studenten om in het buitenland een (deel van een) studie te volgen vergemakkelijken.

Het Erasmus-programma

Het Erasmus programma is een in 1987 gestart programma dat deel uitmaakt van het Socrates programma. Het is een initiatief van de Europese Commissie voor het hoger onderwijs in de EU. Doel is om uitwisseling onder Europese studenten te bevorderen.

In Nederland is onlangs een aantal stappen gezet om de studentenmobiliteit te bevorderen. Zo is de Lissabonconventie uit 1997 geratificeerd, wat tot wederzijdse diploma erkenning zal leiden. De druk vanuit instellingen en studenten om de obstakels te verwijderen houdt aan en levert successen op. Maar ook binnen hogeronderwijsinstellingen zelf kan een hoop verbeterd worden. Ten eerste lijken studentenorganisaties, docenten en leiders van hogeronderwijsinstellingen nog niet op de hoogte van de mogelijkheden en de problemen. Ten tweede bemerken studenten een verschillende behandeling tussen buitenlandse studenten en studenten uit het gastland zelf. Tevens ondervinden zij problemen bij het zoeken naar huisvesting en het verkrijgen van werkvergunningen.

2.8 Omvang van diplomamobiliteit in Nederland vanuit het buitenland

De veranderingen die zijn benoemd hebben invloed op de omvang van het aantal buitenlandse studenten op Nederlandse universiteiten. We beperken ons hier tot diplomamobiliteit. Voordat in de volgende hoofdstukken de doelstellingen, de middelen en de effecten rondom internationale studentenmobiliteit besproken worden, wordt in deze paragraaf de omvang van

het aantal buitenlandse studenten dat op Nederlandse universiteiten een studie volgt gepresenteerd. In de onderstaande tabel is het totale aantal studenten en het aantal buitenlandse studenten per universiteit opgedeeld naar Bachelor- en Masterniveau.

	Totaal			Waarvan met buitenlandse nationaliteit en vooropleiding					
	Bachelor	Master/ Leraren opleiding	Totaal	Aantal			Percentage		
				Bachelor	Master/ Leraren opleiding	Totaal	Bachelor	Master/ Leraren opleiding	Totaal
Leiden Universiteit	14889	2463	17352	372	386	758	2,5%	15,7%	4,4%
Universiteit Utrecht	23363	5932	29295	570	414	984	2,4%	7,0%	3,4%
Rijksuniversiteit Groningen	20407	3068	23475	537	346	883	2,6%	11,3%	3,8%
Erasmus Universiteit Rotterdam	16093	2927	19020	633	363	996	3,9%	12,4%	5,2%
Universiteit Maastricht	9778	1594	11372	2957	614	3571	30,2%	38,5%	31,4%
Universiteit van Amsterdam	21486	4181	25667	626	744	1370	2,9%	17,8%	5,3%
Vrije Universiteit	13598	4990	18588	234	404	638	1,7%	8,1%	3,4%
Radboud Universiteit Nijmegen	14424	2828	17252	590	138	728	4,1%	4,9%	4,2%
Universiteit van Tilburg	6924	4272	11196	219	231	450	3,2%	5,4%	4,0%
Technische Universiteit Delft	9904	3773	13677	471	922	1393	4,8%	24,4%	10,2%
Technische Universiteit Eindhoven	5887	1302	7189	106	201	307	1,8%	15,4%	4,3%
Universiteit Twente	5921	1834	7755	375	163	538	6,3%	8,9%	6,9%
Wageningen Universiteit	2568	1874	4442	150	807	957	5,8%	43,1%	21,5%
Totaal	165242	41038	206280	7840	5733	13573	4,7%	14,0%	6,6%

Bron:1CHO2006. Inschrijvingen, hoofdschrijvingen per 1 oktober 2006

Nationaliteit is gebaseerd op de paspoortnationaliteit. Bewoners van de Nederlandse Antillen vallen hierdoor in de groep met een Nederlandse nationaliteit.

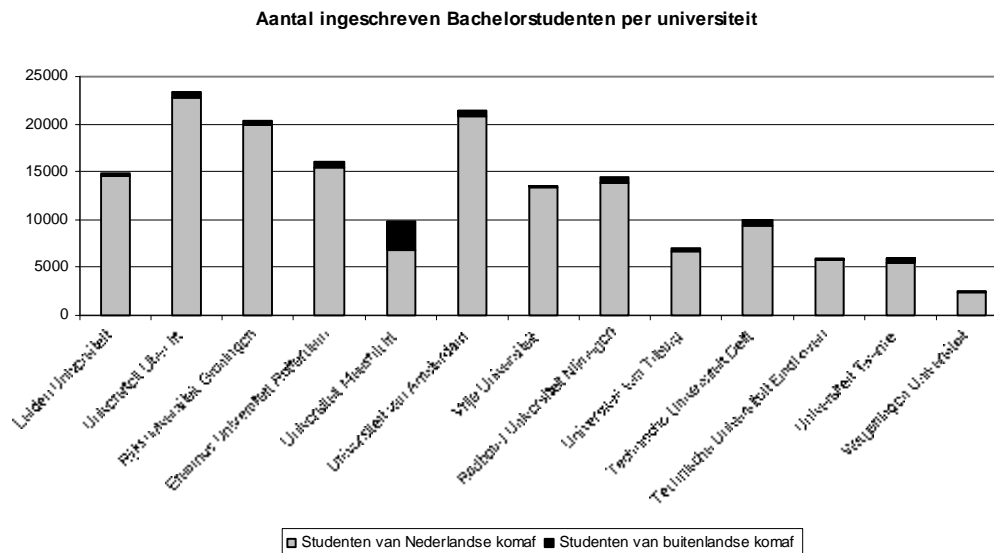
Tabel 2.1 Aantal ingeschreven studenten per 1 oktober 2006 (Nuffic: Stichting Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs, 2008)

In het jaar 2002 bedroeg het aantal buitenlandse studenten nog 29500. Dit staat in de vijfde editie van de zogeheten BISON-monitor van internationale mobiliteit in het onderwijs. Als we deze gegevens afzetten tegen de 41038 buitenlandse studenten die op 1 oktober 2006 aan de Nederlandse universiteiten studeren is een groei zichtbaar. In de volgende hoofdstukken wordt ingegaan op welke manier deze groei tot stand is gekomen.

Het opvallende in de bovenstaande tabel is dat het aantal buitenlandse studenten relatief laag is (met uitzondering van de Universiteit Maastricht) ten opzichte van het totaal aantal studenten. Echter het percentage buitenlandse studenten over 2006/2007 bedraagt 6,6%, hetgeen maar net onder het EU-gemiddelde ligt met 6,9% (Nuffic, Mobiliteitsmonitor 2006). 4,7% van de totale studentenpopulatie op Bachelorniveau is van buitenlandse nationaliteit (met vooropleiding) en voor 14,0% geldt dit op Masterniveau. Het verschil tussen het percentage buitenlandse Bachelorstudenten en het percentage buitenlandse Masterstudenten kan verklaard worden door het type onderwijs. In Nederland zijn de Bacheloropleidingen grotendeels in het Nederlands, wat de drempel voor buitenlandse studenten verhoogt, maar studenten zijn ook ouder en zullen eerder dan bachelor studenten naar het buitenland gaan voor een studie. Het aantal Engelstalige Masteropleidingen is procentueel veel groter (ongeveer 75%), waardoor de drempel van taal veel minder hoog is. De Nederlandse universiteiten kunnen ook hun doelstellingen voornamelijk gericht hebben op het aantrekken van buitenlandse Masterstudenten, maar daar is het in dit stadium nog te vroeg voor om harde uitspraken over te doen.

In hoofdstuk 5 wordt antwoord gegeven op het grote verschil in percentages buitenlandse studenten op Bachelor- en Masterniveau.

Om een helder beeld te scheppen van de inkomende buitenlandse studenten op Nederlandse universiteiten is een onderscheid gemaakt in Bachelor- en Masterstudenten. In de onderstaande figuur (2.3) wordt het aantal Bachelorstudenten gepresenteerd.

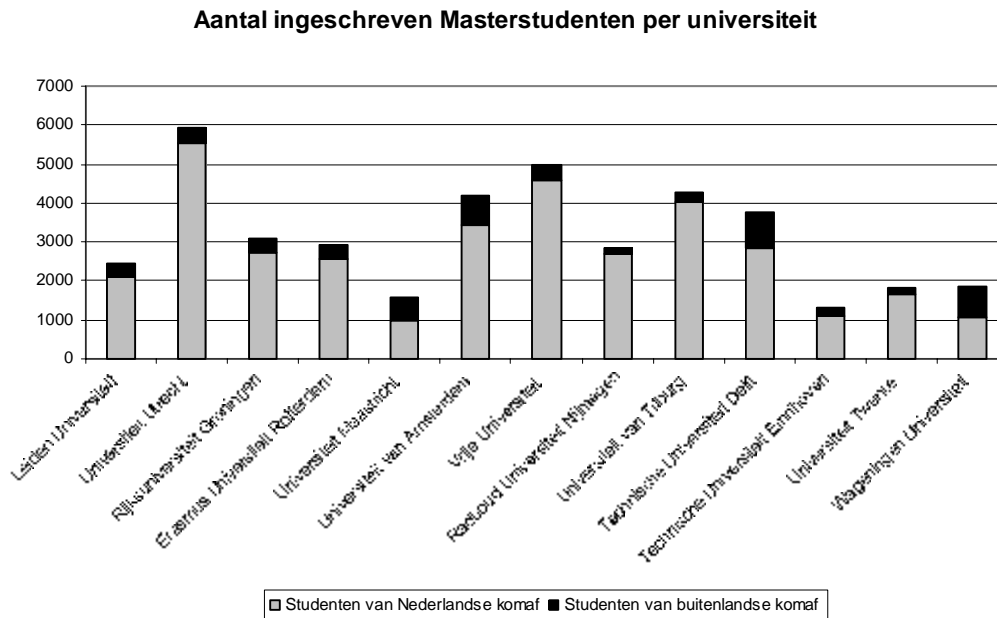
Figuur 2.2 Aantal ingeschreven Bachelorstudenten per universiteit per 1 oktober 2006

Opvallend aan de bovenstaande figuur is het grote aantal buitenlandse studenten op Bachelorniveau bij de Universiteit Maastricht. Met een percentage van 30,2% is zowat 1 op de 3 studenten die een Bacheloropleiding volgt van buitenlandse afkomst. Een hoog percentage, zeker in verhouding tot de andere universiteiten waar het gemiddelde rond de 3% ligt. Een belangrijke factor voor de Universiteit Maastricht is de ligging ten opzichte van de buurlanden Duitsland en België. De markt om buitenlandse studenten te werven is veel groter dan bij menig andere universiteit in Nederland. Tevens is het University College Maastricht, sinds 2002, met een diversiteit aan vakken binnen één Engelstalige Bacheloropleiding een belangrijke toevoeging aan het bestaande opleidingsaanbod op de Universiteit Maastricht. Ongeveer 500 buitenlandse studenten volgen daar hun opleiding.

De andere grensuniversiteiten, Universiteit Twente, Rijksuniversiteit Groningen en de Radboud Universiteit Nijmegen, hebben relatief veel minder buitenlandse studenten binnen hun Bacheloropleidingen. De Universiteit Twente heeft met 6,8% dan nog het grootste aantal. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een groot aantal Duitse studenten bij de opleiding Psychologie. Met ongeveer 250 Duitse studenten groeit het aantal Duitse studenten voor deze opleiding nog steeds.

Voor de overige universiteiten zijn de verschillen relatief klein. Belangrijkste reden voor de lage percentages, met uitzondering van de Universiteit Maastricht, is waarschijnlijk het beperkte aanbod Engelstalige Bacheloropleidingen op de universiteiten. Tevens besteden de Nederlandse universiteiten meer tijd en aandacht aan het aantrekken van potentiële buitenlandse Masterstudenten. Dit gegeven komt naar voren uit de verschillende jaarverslagen en strategische plannen die de universiteiten hebben opgesteld.

De relatief lage percentages bij de Bachelorstudenten zetten zich niet geheel voort naar de Masterstudenten. In figuur 2.2 valt te zien dat de percentages buitenlandse studenten op Masterniveau evident hoger liggen dan op Bachelorniveau. In de onderstaande figuur (2.4) het aantal Masterstudenten.

Figuur 2.3 Aantal ingeschreven Masterstudenten per universiteit per 1 oktober 2006

Uit de bovenstaande figuur blijkt dat het percentage buitenlandse studenten op de Nederlandse universiteiten op Masterniveau relatief groter is dan het percentage op Bachelorniveau. De Universiteit Maastricht scoort net als op Bachelorniveau, ook op Masterniveau bovengemiddeld. Met een percentage van 38,5 % buitenlandse studenten op Masterniveau ten opzichte van het gemiddelde van 14,0 % steekt de Universiteit Maastricht er weer bovenuit. Opvallend echter is het grote percentage buitenlandse studenten op Masterniveau op de Wageningen Universiteit. Met een percentage van 43,1 % bestaat zowat de helft van alle Masterstudenten in Wageningen uit studenten met een buitenlandse afkomst. Hiervoor is een aantal redenen op te noemen. Allereerst biedt de Wageningen Universiteit als een van de weinige universiteiten in Nederland alleen Engelstalige Masteropleidingen aan. Daarnaast is de Wageningen Universiteit geen algemene universiteit met een diversiteit aan opleidingen maar een universiteit die zich voornamelijk heeft gespecialiseerd in technologie en voeding, biologie en natuur. Door deze specialisatie beschikt de Wageningen Universiteit over verschillende opleidingen die alleen in Wageningen gevolgd kunnen worden. Veel Masteropleidingen in Nederland kunnen op verschillende universiteiten gevolgd worden wat de concurrentie om de studenten vergroot. Opleidingen als bedrijfskunde, bestuurskunde en psychologie zijn hiervan enkele voorbeelden.

De drie universiteiten met veel technische opleidingen, Technische Universiteit Delft, Technische Universiteit Eindhoven en de Universiteit Twente, verschillen met het percentage buitenlandse studenten. De Technische Universiteit Delft heeft het grootste percentage (24,4%) tegen 15,4 % voor de Technische Universiteit Eindhoven en 8,9% voor de Universiteit Twente. Deze verschillen zijn iets lastiger te verklaren maar het grote aanbod van technische

Masteropleidingen aan de Technische Universiteit Delft en de Technische Universiteit Eindhoven in tegenstelling tot de Universiteit Twente kan een verklaring zijn voor dit verschil. De Universiteit Twente presenteert zich namelijk niet als een gespecialiseerde technische universiteit, maar biedt ook veel algemene opleidingen aan.

Voor de overige universiteiten, voornamelijk gecentreerd in de Randstad, lopen de verschillen niet erg uiteen. De Vrije Universiteit (8,1%) en de Universiteit van Amsterdam (17,8%) zijn twee universiteiten in dezelfde stad, waardoor de concurrentie misschien net iets groter is. Het grote percentage buitenlandse studenten op de Universiteit van Amsterdam kan veroorzaakt worden door een breder aanbod van Masteropleidingen (173) ten opzichte van de Vrije Universiteit (100). Deze twee universiteiten hebben in 2008 een overeenkomst gesloten om samen de stad Amsterdam te gebruiken als wervingselement voor buitenlandse studenten.

Een laatste opvallend gegeven zijn de lage percentages van de Radboud Universiteit Nijmegen (4,9%) en de Universiteit van Tilburg (5,4%). Buitenlandse studenten beoordelen universiteiten in eerste instantie op basis van rankings (Universiteit Maastricht, 2007). De ranking van de Universiteit van Shanghai is misschien wel de belangrijkste ranking voor studenten. De lage positie van de Radboud Universiteit Nijmegen (tussen de 200-300) en geen plaats in de top 500 voor de Universiteit van Tilburg kunnen de oorzaak zijn van het relatief lage percentage buitenlandse studenten op deze universiteiten.

2.9 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we antwoord gegeven op de eerste deelvraag: *Wat is de definitie en omvang van internationale studentenmobiliteit en wat betekent het op diverse aggregatieniveaus?* Concluderend kan gesteld worden dat, de vele ontwikkelingen rondom internationale studentenmobiliteit zoals beschreven in §2.3 tot en met §2.7, ervoor gezorgd hebben dat er een internationale gemeenschap op de Nederlandse universiteiten bestaat. Op Bachelor niveau ligt het percentage op 4,7%, terwijl het percentage op Master niveau op 14,0% ligt. Het percentage buitenlandse studenten in het Nederlandse bekostigd hoger onderwijs ligt lager dan het EU gemiddelde. In buurlanden en andere EU landen zoals Denemarken en Zweden is dit percentage vaak zelfs veel hoger. Polen komt daarentegen met 0,4% op de laatste plaats in de EU. De relatieve positie van Nederland ten opzichte van andere landen bleef de laatste jaren gelijk (Nuffic, mobiliteitsmonitor, 2006). In het algemeen zal in de toekomst sprake zijn van een hoger percentage buitenlandse studenten – we zien in de nationale data voor het huidige academisch jaar 2006/2007, dat 6,6% van hen een buitenlandse nationaliteit heeft – maar dit hoeft de relatieve

positie van Nederland ten opzichte van andere landen niet te veranderen. In het verleden zagen we namelijk dat de groei in Nederland ook, en in gelijke mate, plaatsvond in andere landen.

In dit hoofdstuk is gebleken dat er ontwikkelingen plaats vinden rondom internationale studentenmobiliteit. Om een groei te bewerkstelligen van het aantal buitenlandse studenten op de universiteiten hebben de universiteiten zichzelf een aantal doelen gesteld en strategieën ontwikkeld om die doelen te bereiken. Voordat we kijken naar de doelen en strategieën van de Nederlandse universiteiten (hoofdstuk 4) presenteren we in hoofdstuk 3 een analysekader waarmee naar de praktijk gekeken wordt.

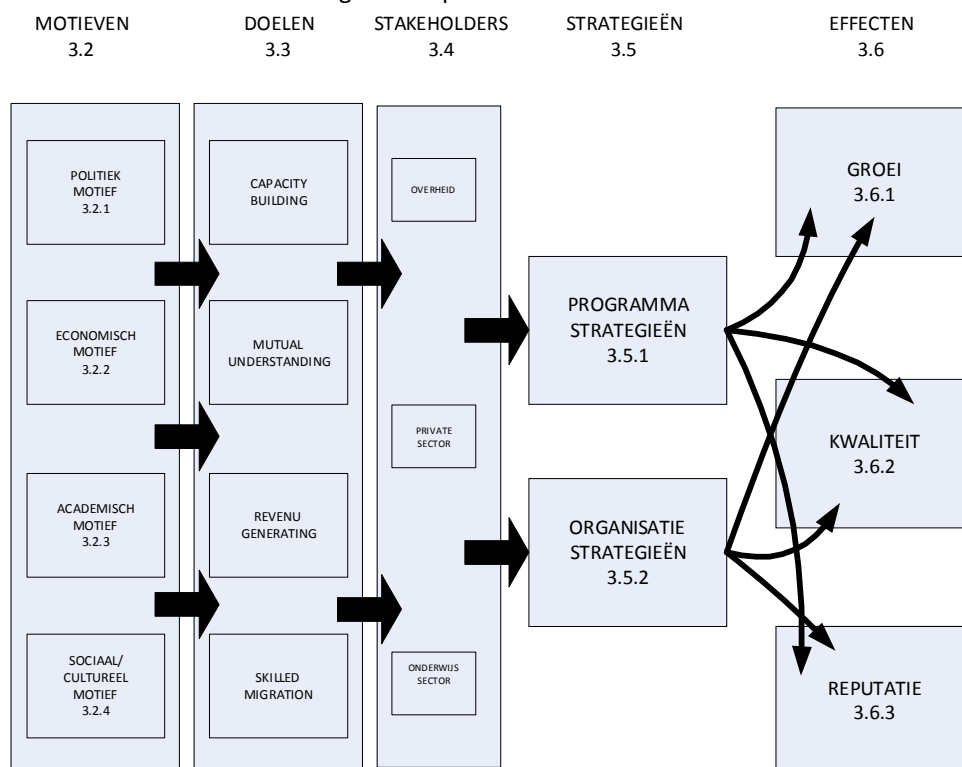

Hoofdstuk 3 Internationale studentenmobiliteit in theorie

3.1 Inleiding

Het doel van dit hoofdstuk is om te kijken naar het concept en de betekenis van internationale studentenmobiliteit en naar de strategieën voor de integratie van een internationale dimensie in hoger onderwijsinstellingen. Dit omvat een discussie over waarom het voor hoger onderwijsinstellingen belangrijk is om te internationaliseren en een analyse over welke strategieën geschikt zijn om internationale dimensie te integreren in een hoger onderwijsinstelling.

In het vorige hoofdstuk is internationale studentenmobiliteit omschreven als elke vorm van internationale migratie van studenten tussen landen met als doel het volgen van een (deel van) een studieprogramma in het hoger onderwijs buiten het land van herkomst. De duur kan variëren van een korte periode tot de volle lengte van een studieprogramma. Duidelijk werd dat er verschillende perspectieven en actoren bestaan van waaruit naar internationale studentenmobiliteit kan worden gekeken. Dit leidt tot verschillende motieven voor hoger onderwijsinstellingen om een internationale dimensie te geven aan hun hoger onderwijs. In §3.2 worden de verschillende motieven weergegeven en in §3.3 de doelen. Vervolgens worden in §3.4 de belangrijkste stakeholders geanalyseerd. In §3.5 bespreken we de verschillende strategieën die door hoger onderwijsinstellingen geschikt worden geacht voor het realiseren van een internationale dimensie in het hoger onderwijs. In paragraaf (§3.6) worden de verwachte effecten van de verschillende strategieën besproken.

Figuur 3.1 Hoofdstukindeling

3.2 Motieven

Net zoals er verschillende manieren zijn om internationale studentenmobiliteit te beschrijven en te definiëren is er ook een aantal verschillende motieven om een internationale dimensie te integreren in het hoger onderwijs. Deze paragraaf bespreekt vier hoofdcategorieën van motieven. Deze categorieën sluiten elkaar niet uit, in feite raken ze steeds meer met elkaar verweven. Bovendien lijkt er voortdurend beweging te bestaan in de motieven van instellingen die ervoor zorgen dat instellingen strategische keuzes maken met betrekking tot de internationale dimensie van hun hoger onderwijs. De keuze voor bepaalde motieven is een bewegwijzering voor instellingen om de doelstellingen met betrekking tot internationale studentenmobiliteit te bepalen en vervolgens een strategiekeuze te bepalen om de doelstellingen te behalen.

De studie van de verschillende motieven voor internationalisering wordt steeds meer complex omdat er steeds meer verschillende factoren zijn (Knight & de Wit, 1995). In een poging om een analysekader aan te brengen in de motieven is ons eerste niveau van analyse opgedeeld in vier categorieën motieven om te internationaliseren: politiek, economisch, academisch en sociaal/cultureel. Dit analysekader is bruikbaar voor dit onderzoek omdat op deze manier een onderscheid is gecreëerd tussen de verschillende motieven. Dit zijn niet per definitie heldere en duidelijke verschillende categorieën.

3.2.1 Politiek motief

De redenen om te internationaliseren vanuit een politiek perspectief zijn relevanter vanuit het overheidsperspectief dan vanuit een instellingsperspectief. Internationaal onderwijs werd vroeger gezien als een toegevoegde waarde voor het buitenlands beleid. In de huidige tijd van globalisering, technologische ontwikkelingen en wereldwijde communicatie is er een bedreiging van de nationale identiteit en cultuur. Het verlies van nationale identiteit en Macdonaldisering (het proces van globalisering) van cultuur is een risico dat vaak wordt genoemd door kleine en/of ontwikkelingslanden. Als de ene echter internationalisering ziet als een reactie op de denationalisering als gevolg van globalisering, dan kan internationalisering gebruikt worden door landen als een manier om hun eigen nationale identiteit te versterken en te bevorderen. Dan wordt het een belangrijk politiek motief op nationaal niveau.

Er is een trend zichtbaar dat onderwijs steeds meer gezien wordt in termen van een exportproduct in plaats van als een culturele verrijking. Door de snelle massificatie van het hoger onderwijs is er een grote belangstelling om het onderwijs als product te verkopen en onderdeel te laten uitmaken van het exportbeleid. Flexibiliteit en geïnstitutionaliseerde competitie aangevuld met kwaliteitsbewaking zouden moeten leiden tot een onderwijsaanbod dat tegemoetkomt aan de behoeften van de arbeidsmarkt. Om hier aan te voldoen staat eveneens het begrip 'accountability' of verantwoording centraal. Het onderwijs dient verantwoording af te leggen '... aan de belastingbetaler of aan de sponsor in termen van efficiëntie en effectiviteit...' (Wielemans, 1996 1997: 350).

3.2.2 Economisch motief

Het economische motief wordt steeds belangrijker en relevanter. Door de globalisering van de economie, een groeiende afhankelijkheid tussen landen en door de technologische

ontwikkelingen zijn landen steeds meer gefocust op hun economische, wetenschappelijke en technologische concurrentiepositie. Om de concurrentiepositie te behouden en te verbeteren is het ontwikkelen van een sterke kenniseconomie en het doen van investeringen en het onderwijs en onderzoek cruciaal.

Op instellingsniveau is het economische motief steeds nadrukkelijker aanwezig. Rationalisering van hoger onderwijssystemen en bezuinigingen op hoger onderwijsbudgetten hebben ertoe geleid dat instellingen op zoek gaan naar alternatieve bronnen van inkomsten. Velen kijken naar de internationale markt om hun onderwijs en dienstverlening te verkopen en meer middelen te genereren. Dit heeft geresulteerd in een discussie of de export van onderwijsproducten op de internationale markt in feite een bijdrage is voor de internationale dimensie in het hoger onderwijs of dat het alleen een financiële bijdrage is aan het budget van een instelling.

Instellingen proberen door middel van het creëren van een internationale dimensie in het hoger onderwijs hun afhankelijkheid van één inkomstenbron te verkleinen. De resource-dependency theorie van Pfeffer & Salancik (1978) kijkt bijvoorbeeld naar de onderlinge horizontale relaties van actoren en stelt dat een instelling alleen kan overleven als zij in staat is om voldoende middelen te verwerven en deze ook te behouden. Bij middelen op instellingsniveau kan gedacht worden aan (internationale) studenten, hoog geschoold personeel, het bezitten van een unieke technologie, een specifieke manier van werken en organiseren, internationale reputatie of financiële middelen.

Pfeffer en Salancik stellen dat organisaties effectief zijn, wanneer ze om weten te gaan met de verschillende interne en externe stakeholders, waarvan ze afhankelijk zijn voor het bij elkaar brengen cq. uitruilen van hun benodigde resources.

3.2.3 Academisch motief

Het academisch motief voor internationalisering is direct terug te voeren op de historische ontwikkelingen op universiteiten. Al honderden jaren is er sprake van internationale mobiliteit van studenten en van onderzoekers. Een belangrijke reden voor internationalisering van het hoger onderwijs is het willen bereiken van internationale academische normen voor de kwaliteit van onderwijs en onderzoek. Het nastreven van deze doelstelling kan ongewenste effecten hebben omdat het uniformiteit en homogeniteit in het hoger onderwijs tot gevolg kan hebben.

Internationalisering is, zo wordt gezegd, een middel om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Aangenomen wordt dat het incorporeren van een internationale dimensie in onderwijs en onderzoek een toegevoegde waarde is voor onderwijs en onderzoek. Studenten worden gezien als consument van het onderwijs maar ook als producent van het onderwijs. De verspreiding van kennis is een communicatief proces en de sociale interactie tussen studenten en docenten en studenten onderling maakt onderdeel uit van het didactische proces. Immers, de dynamiek en interactie in de collegezalen wordt verrijkt door de aanwezigheid van internationale (top)studenten. Dit wordt de customer input technology (zie Rothschild en White, 1995) genoemd. De internationale studentenmobiliteit bevordert de kwaliteit van het hoger onderwijs op de instellingen.

3.2.4 Sociaal/Cultureel motief

Het sociale en culturele motief voor internationalisering houdt in: het behoud en de promotie van de nationale cultuur. Een belangrijke motivatie voor internationalisering is het daarmee juist uitlichten van de nationale culturele identiteit. Dit als tegenhanger voor het homogeniteitseffect van globalisering. De bescherming van de culturele en etnische diversiteit binnen en tussen landen wordt beschouwd als een motief voor internationalisering van het hoger onderwijsstelsel van een land (Knight & de Wit, 1995).

Gerelateerd aan dit punt is het uitdragen van nationale cultuur aan buitenlandse studenten via onderwijs, intercultureel begrip en communicatie. Het voorbereiden van studenten voor de arbeidsmarkt houdt in dat studenten kennis en competenties moeten bezitten wat betreft interculturele relaties en interculturele communicatie.

Het sociale en culturele motief legt de focus meer bij de vorming van het individu: de student, docent of medewerker, dan bij de onderwijsinstelling of het land. De nadruk ligt op het ontwikkelen van een internationaal georiënteerde student die ook buiten het eigen land zich goed op de arbeidsmarkt kan bewegen. Een internationale hoger onderwijsinstelling vooronderstelt professionele faciliteiten op het gebied van opvang en begeleiding. Dat betekent onder andere voldoende taalvaardigheid bij docenten en medewerkers van ondersteunende diensten.

Samenvattend is het belangrijk te stellen dat deze vier motieven niet onafhankelijk van elkaar opereren. De verschillende motieven spelen een rol op verschillende niveaus en kunnen in de loop der tijd aan verandering onderhevig zijn. Het doel van dit onderscheid in motieven is om de complexiteit en diversiteit aan te geven.

3.3 Doelen

De OECD (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) onderscheidt vier beleidsbenaderingen op het gebied van internationaliseringsbeleid, met onderscheid naar doelstellingen. Dat zijn capaciteitsopbouw (*capacity building*), het kweken van wederzijds begrip (*mutual understanding*), het genereren van inkomsten (*revenue generating*) en het aantrekken van buitenlands talent (*skilled migration*) (OECD, 2004a).

Allereerst de *capacity building* benadering. Het doel is een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van een hoog opgeleid kader in landen waar de infrastructuur voor hoger onderwijs nog niet voldoende ontwikkeld was. Dit is op zich geen verouderde vorm van internationalisering. Nog steeds wordt op deze wijze bijgedragen aan de capaciteitsopbouw in ontwikkelingslanden. Maar inmiddels gebeurt dat ook door middel van andere vormen van ontwikkelingsamenwerking. En in toenemende mate brengen buitenlandse aanbieders hun aanbod naar de landen in kwestie toe om daar ter plekke de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te vergroten. Het is echter niet altijd duidelijk in hoeverre het dan nog puur om *capacity building* gaat, of dat er ook sprake is van *revenue generating* voor die instellingen. Ook is het niet altijd duidelijk hoe samenwerking en het werven van buitenlands talent (*skilled migration*) zich precies verhouden. We kunnen dergelijke benaderingen wel op conceptueel niveau onderscheiden, maar in de werkelijkheid zijn die grenzen vaak minder duidelijk (van der Wende, 2006).

De *mutual understanding* benadering omringt politieke, culturele, academische en ontwikkelingshulp doelstellingen. Deze benadering moedigt internationale mobiliteit van binnen- en buitenlandse studenten aan door middel van beurs- en uitwisselingsprogramma's. Tevens ondersteunt zij academische samenwerking tussen hoger onderwijsinstellingen (van der Wende, 2006). Het "Leven lang leren" programma van de Europese Unie is een voorbeeld van deze benadering.

De *revenue generating* benadering deelt de principes van de *mutual understanding* en de *skilled migration* benaderingen, maar richt zich meer op het binnenhalen van extra inkomsten. In vergelijking tot binnenlandse studenten leveren buitenlandse studenten aanvullende inkomsten op voor de instellingen die worden uitgedaagd om zich meer bedrijfsmatig op te stellen in de internationale hoger onderwijsmarkt (OECD, 2004a). Bij deze strategie verleent de overheid de instellingen aanzienlijke autonomie met als doel de reputatie van de hoger onderwijssector te handhaven.

De *skilled migration* benadering deelt de doelstellingen van de *mutual understanding* benadering, maar legt de nadruk op het aantrekken van geselecteerde buitenlandse studenten en het aantrekkelijk maken voor topstudenten om in de kenniseconomie van het gastland te gaan werken (OECD, 2004a).

Een algemene analyse laat zien dat het doel van de internationalisering verschoven is van de academische benadering met een sterk culturele invalshoek naar een steeds economischer invalshoek. Dit geldt ook voor het Europese beleid, maar ook hier is het geen óf/óf benadering (van der Wende, 2006). Het Erasmus-programma is altijd belangrijk geweest voor het leren van elkaars taal en het begrijpen van elkaars cultuur. Maar heeft dat ook altijd nagestreefd vanuit het belang van een meer geïntegreerde arbeidsmarkt in Europa, waarmee het ook in een economisch kader komt te staan. Het huidige tijdperk van globalisering wordt gekenmerkt door de economische vrije markt en concurrentie, maar ook door vergrote mogelijkheden voor mobiliteit van personen en ideeën. Globalisering is het brede macro sociaaleconomische proces wat zich voltrekt. En internationalisering is het beleidsantwoord daarop (van der Wende, 2006).

In verhouding tot de motieven die Knight (1999) opstelde is een vergelijking te maken met de benaderingen die in deze paragraaf zijn gepresenteerd. De economische vrije markt en de concurrentie hebben ervoor gezorgd dat de aandacht van de instellingen verschoven is van sociaal culturele motieven of de capacity building benadering naar meer economische motieven of de revenue generating benadering om daarmee meer inkomsten te kunnen verwerven. In deze paragraaf is de tweede deelvraag, *wat zijn op grond van de theorie de motieven/benaderingen voor universiteiten met betrekking tot internationale studentenmobiliteit?*, beantwoord. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de strategieën.

3.4 Stakeholders

In de vorige paragraaf is de veelheid van benaderingen om een internationale dimensie te creëren in het hoger onderwijs besproken. In deze paragraaf volgt een korte uiteenzetting van drie typen stakeholders. De overheidssector, de private sector en de onderwijssector.

Allereerst de overheidssector. Uit het vorige hoofdstuk blijkt wel dat er zowel op nationaal niveau, als internationaal niveau vele ontwikkelingen hebben plaatsgevonden omtrent internationale studentenmobiliteit. Binnen de overheidssector bestaan er vele partijen die

belang hebben bij een internationale dimensie van het hoger onderwijs. De belangrijkste zijn vanzelfsprekend de onderwijsdepartementen. Echter, uit de vorige paragrafen in dit hoofdstuk blijkt wel dat overheidsinstanties die betrokken zijn bij cultuur, economie, buitenlandse zaken, wetenschap en technologie allemaal een bepaald belang hebben in de internationale dimensie van het hoger onderwijs (Knight & de Wit, 1995).

De private sector is een andere heterogene groep van stakeholders vanwege de verschillende belangen van ondernemingen met verschillende producten en verschillende geografische achtergronden. De private sector heeft belang bij goede geëquipeerde afgestudeerden, die internationaal in oriëntatie zijn.

De onderwijssector zelf is tevens erg divers, omdat het van belang is om te kijken op systeemniveau, institutioneel niveau en individueel niveau. Er bestaan verschillende typen instituties (universiteiten, hoger beroepsonderwijsinstellingen, middelbaar onderwijs etc.) die het onderwijssysteem in een land vormen. Het combineren van internationalisering en onderwijs levert thema's op als tweetalig of Engelstalig onderwijs, de concurrentie om buitenlandse studenten, internationale topopleidingen, organisaties die scholen helpen contacten te leggen met onderwijsinstellingen in andere landen, mobiliteit van studenten en het BaMa-stelsel. Iedereen geeft een eigen invulling aan het begrip internationalisering; vaak voert daarbij datgene wat voor de sector, de beleidsvoering of het betoog op een bepaald moment van belang is, de boventoon.

Het is duidelijk dat de verschillende stakeholders een verschillende mate van belang hebben bij vier eerder genoemde motieven. Deze verschillende belangen kunnen botsingen veroorzaken tussen de verschillende stakeholders, dit kan dan weer leiden tot een sterkere of zwakkere internationale dimensie in het hoger onderwijs. Tabel 3.1 voorziet in een analysekader (Knight & de Wit, 1999) om het belang dat verschillende stakeholders hebben bij de verschillende motieven te analyseren door "plussen" en "minnen" in de cellen te zetten.

Motief	Overheidssector	Onderwijssector	Private sector
Politiek			
Economisch			
Academisch			
Sociaal/Cultureel			

Tabel 3.1. Stakeholdersperspectief op mate van belang (hoog, medium, laag) op de motieven voor internationalisering (Knight & de Wit, 1995)

In de vorige twee paragrafen (§3.2 en §3.3) is een antwoord gegeven op de "waarom" vraag bij internationale studentenmobiliteit vanuit verschillende stakeholdersperspectieven. De volgende paragraaf focust op de "hoe" vraag bij internationale studentenmobiliteit; de strategieën om een internationale dimensie in een instelling, haar onderwijs, onderzoek en ondersteunende diensten te integreren staat centraal in §3.5.

3.5 Strategieën

Er bestaan verschillende manieren om de initiatieven die instellingen voor internationalisering ondernemen te beschrijven. Zij worden vaak activiteiten, procedures of strategieën genoemd. De term strategie wordt veel gebruikt omdat deze een duidelijk geplande richting aangeeft die een instelling op wil gaan. Daarnaast kan een strategie toegepast worden op zowel academische

activiteiten als op organisationele activiteiten, procedures of beleidsplannen. In de proces georiënteerde benadering van internationalisering wordt de nadruk gelegd op het verbeteren van onderzoek, onderwijs en het ondersteunen van dienstverlening. Integratie van een internationale dimensie is belangrijk voor het proces en voor de strategieën die gefocust zijn op academische activiteiten terwijl organisationele factoren van belang zijn voor het bereiken van een succesvolle en duurzame integratie van een internationale dimensie in de organisatie zelf. Daarom worden twee generieke soorten strategieën besproken in deze paragraaf. Beide strategieën zijn nodig om een onderwijsinstelling te internationaliseren. Terwijl zij zeer verschillend zijn in oriëntatie, moeten zij elkaar aanvullen en versterken. In dit onderzoek wordt een onderscheid gemaakt tussen twee typen strategieën, de organisatiestrategieën en de programmastrategieën op basis van Knight (1999), omdat deze een bruikbaar onderscheid aanbrenge in de strategieën voor dit onderzoek.

3.5.1 De programmastrategieën

Programmastrategieën kunnen onderverdeeld worden in vier hoofdcategorieën: academische programma's, onderzoek en onderwijs activiteiten, extra- curriculaire activiteiten, externe relaties en interne en externe dienstverlening. Tabel 3.2 geeft voorbeelden van strategieën wat betreft internationalisering in elke van de bovengenoemde hoofdcategorieën.

De eerste categorie, academische programma's, wordt door velen gezien als de belangrijkste activiteiten omtrent internationalisering. De verschillende strategieën die in deze categorie worden benoemd in tabel 3.2 illustreren de diversiteit die kan worden ondernomen om zowel een internationale en interculturele dimensie in het curriculum op te nemen als een internationale dimensie in het lesgeven van het onderwijs. De tweede categorie legt de nadruk op samenwerking op onderzoeksgebied en onderwijsgebied. Deze strategieën in deze categorie richten zich op de manier van onderzoek, de methodologie, de spreiding van kennis en onderzoek en de samenwerking op onderwijs en onderzoeksgebied (Knight & de Wit, 1999).

Academische programma's	<ul style="list-style-type: none"> - Uitwisselingsprogramma's - Vreemde taalstudies - Internationale curricula - Studeren in het buitenland - Veranderingen leerproces - Joint- en Double degree programma's - Crossculturele training - Stafmobiliteitsprogramma's - Bezoeken van lezingen
Onderzoek en wetenschappelijke samenwerking	<ul style="list-style-type: none"> - Gezamenlijke onderzoeksprojecten - Internationale conferenties - Artikelen publiceren - Internationale onderzoeksafspraken - Uitwisselingsprogramma's - Internationale onderzoekspartners in academische en bedrijfs wereld - Verband tussen onderzoek curriculum en training
Externe relaties /dienstverlening	<ul style="list-style-type: none"> - Partnerships met niet-overheidsinstanties/bedrijven - Participatie in internationale netwerken

Externe relaties/ dienstverlening	<ul style="list-style-type: none"> - Alumni netwerk gebruiken - Dienstverlening aan de maatschappij - Training programma's voor derden - Ontwikkelingsprojecten opzetten - Internationale studenten verkrijgen
Extra-curriculaire activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> - Studentenverenigingen opzetten - Internationale evenementen organiseren - Banden onderhouden met culturele groepen - Sociale, culturele en academische steun verlenen

Tabel 3.2 Programmastrategieën (Knight, 1999)

In termen van internationalisering is de categorie "externe relaties en dienstverlening" traditioneel georiënteerd op ontwikkelingsprogramma's en samenwerking tussen de instellingen. Commerciële activiteiten zoals het exporteren van onderwijsproducten en diensten op de internationale markt worden steeds frequenter en belangrijker. Netwerken van instellingen worden steeds belangrijker, mede vanwege het feit dat op deze manier gemakkelijker buitenlandse studenten kunnen worden aangetrokken.

Het aantal en de diversiteit van programmastrategieën ten behoeve van internationalisering zijn duidelijk en legio. Het is daarom essentieel dat het voor elke instelling duidelijk is waarom zij wil internationaliseren en wat de doelen zijn die zij wil bereiken. Als de redenen en de doelen verwoord zijn is de volgende stap ervoor te zorgen dat de programmastrategieën ondersteunend en consistent zijn met de algemene doelen en verwachtingen omtrent internationalisering van de onderwijsinstelling.

3.5.2 De organisatiestrategieën

Organisatiestrategieën omvatten die initiatieven die ervoor zorgen dat de internationale dimensie geïnstitutionaliseerd in de instellingen zelf. Dit gebeurt door veranderingen door te voeren in algemeen beleid, personeelsbeleid en in administratieve systemen. Door dus meer op ondersteunende processen (in plaats van primaire processen), beleidsplannen, evaluaties, procedures de focus te plaatsen en op het aantrekken van personeel, zorgt een instelling ervoor dat de internationale dimensie wordt opgenomen (Knight, 1999).

Tabel 3.3 bevat voorbeelden van verschillende organisatiestrategieën (Knight, 1994; Knight & de Wit, 1995). Deze strategieën zijn in vier categorieën opgedeeld: bestuur, activiteiten, ondersteunende dienstverlening en personeelsbeleid. Elke instelling heeft een eigen cultuur en eigen beleid die voor een deel de keuze voor bepaalde strategieën bepalen.

Bestuur	<ul style="list-style-type: none"> - Duidelijke betrokkenheid van de leidinggevenden - Actieve betrokkenheid van alle faculteiten en het personeel - Duidelijke motieven en doelstellingen voor internationalisering op de instelling - Herkenbaarheid van internationale dimensie in de missie van de instelling en andere beleidsdocumenten
---------	---

Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> - Bruikbare organisatiestructuren creëren - Communicatiemiddelen (formeel en informeel) voor coördinatie en contact - Balans tussen gecentraliseerde en gedecentraliseerde promotie en beheersing van internationalisering - Adequate verdeling van financiële middelen - <i>Collegegeldtariefstelling</i> - <i>Marketing</i>
Ondersteunende dienstverlening	<ul style="list-style-type: none"> - Ondersteuning van universiteitsbrede services, bijvoorbeeld huisvesting, registratie, begeleiding, fondsenwerving etc. - Betrokkenheid bij ondersteunde instanties, bijvoorbeeld talencentra, bibliotheek, onderwijszaken - Ondersteuning van buitenlandse studenten op de instelling en studenten die naar het buitenland gaan, bijvoorbeeld oriëntatieprogramma's, begeleiding
Personeelsbeleid	<ul style="list-style-type: none"> - Werving van personeel en selectieprocedures voor personeel waarmee de internationale en interculturele expertise vergroot wordt - Beleid ontwikkelen

Tabel 3.3 Organisatiestrategieën (Knight, 1999)

Wat opvalt is dat Knight (1999) geen rekening heeft gehouden met de tariefstelling en de marketing van de instellingen. Deze beide strategieën zijn in dit onderzoek toegevoegd aan de organisatiestrategieën onder de kop "activiteiten". De instellingen mogen zelf de collegegeldtarieven bepalen voor niet-EER studenten. Dit kan een strategie vormen voor instellingen om buitenlandse studenten aan te trekken door een concurrerend tarief in te stellen. De marketing van instellingen is de laatste jaren in opkomst. Zij wordt steeds belangrijker en mag daarom in dit onderzoek niet ontbreken in de organisatiestrategieën. Voor zowel de tariefstelling als voor de marketing geldt dat zij in deze categorie behoren omdat zij opgenomen zijn in het algemene beleid van de instelling.

3.6 Effecten

De ingezette strategieën leiden uiteindelijk tot een aantal effecten. In deze paragraaf worden deze effecten benoemd. De effecten kunnen in drie categorieën worden ingedeeld. Enerzijds de (financiële) groei en anderzijds verbetering van de kwaliteit en verhoging van de reputatie van de instelling. Er is voor deze categorisering van effecten gekozen omdat zij samenhangen met de doelen. Daarnaast kunnen er ook neveneffecten, zoals extra kosten en verdringing, optreden. In deze paragraaf worden de effecten benoemd.

3.6.1 Groei

Door de inzet van de bovengenoemde strategieën wordt verwacht dat zowel financiële groei als een groei van het aantal studenten een belangrijk effect zal zijn. Door zich te fixeren op enkel het behouden van hun huidige posities leveren instellingen zich over aan verdere

conjunctuurveranderingen, de grillen van nationale beleidsagenda's en nieuwe buitenlandse concurrenten op de internationale markt. De richt zich daarom op het creëren van een internationale dimensie. Daarbij kan ze verschillende strategieën uitvoeren.

Internationalisering op een instelling kan een grotere diversiteit en volume in de studentenpopulatie als effect hebben. Dat heeft als voordeel dat de instellingen minder afhankelijk worden van lokale en nationale schommelingen in studenteninstromen. Zoals in §3.2.2 als is gesteld kijkt de resource-dependency theorie van Pfeffer & Salancik (1978) naar de onderlinge horizontale relaties van actoren en stelt dat een instelling alleen kan overleven als zij in staat is om voldoende middelen te verwerven en deze ook te behouden. Door een groei van het aantal studenten wordt de afhankelijkheid van de instelling verkleint, waarmee zij kunnen overleven.

3.6.2 Kwaliteit

Hoger onderwijs is als een bedrijf; het produceert en verkoopt onderwijskundige diensten aan klanten voor een bepaalde prijs en koopt input waarmee het product gemaakt wordt. De productie is onderworpen aan technologische beperkingen. Kosten en baten bepalen welke beslissingen genomen worden en bepalen de strategie. Rothschild en White (1995) beschouwen studenten als een input. Studenten voorzien universiteiten van zowel financiële middelen (in de vorm van collegegelden) als van een inhoudelijke input door de wijze waarop zij het verkrijgen van dezelfde kennis van andere studenten vergroten. De instellingen voorzien in zowel beurzen (vanuit instellingen) als in onderwijskundige diensten die ervoor zorgen dat het leren wordt bevordert en human capital wordt gecreëerd.

De technologie van het produceren van wat in het hoger onderwijs wordt verkocht is daarmee specifiek, in zoverre dat de universiteiten een belangrijke input voor hun productie slechts kunnen verkrijgen van dezelfde klanten die hun producten al kopen (met collegegeld). Het hoger onderwijs maakt dus gebruik van de customer-input technologie. Vrij vertaald betekent dit dat de instellingen de kwaliteit van het onderwijs kunnen verbeteren door buitenlandse studenten aan te trekken. Deze studenten leveren een kwaliteitsbijdrage aan de instelling als geheel. De kwaliteit van een instelling is dus mede afhankelijk van de kwaliteit van de studenten die op de instelling onderwijs volgen.

Instellingen werven derhalve hun studenten (input) door bewust op zoek te gaan naar buitenlandse studenten. De kwaliteit van instelling en studenten gaan hand in hand (Klitgaard, 1985; Rosovsky, 1990).

Het formele model van Rothschild en White (1995) is gebaseerd op het gelijktijdig optreden van twee transacties; de student als klant betaalt een prijs voor onderwijs terwijl dezelfde student als leverancier van input soms (in natura, dan wel in de vorm van een beurs) een beloning van de instelling ontvangt.

De kwaliteitsverbetering die verwacht wordt vanwege de integratie van de internationale dimensie in hoger onderwijsinstellingen kan ervoor zorgen dat de instellingen een goede kwaliteit verkrijgen en daarmee een goede reputatie verwerven.

3.6.3 Reputatie

De reputatie van een hoger onderwijsinstelling kan worden gedefinieerd als het kwaliteitsbeeld dat die instelling in de ogen van anderen heeft. Reputatie en daadwerkelijke kwaliteit hoeven dus niet per definitie samen te vallen. En reputaties kunnen op veel meer manieren worden beïnvloed dan door het maximaliseren van de kwaliteit van onderwijs en onderzoek.

In geïntegreerde grote hoger onderwijsmarkten waar sprake is van een sterke mate van competitie, worden hoger onderwijsinstellingen als het ware aangezet tot een gedrag gericht op de bescherming en versterking van hun reputaties. En dat reputatiegerichte gedrag verklaart de aard van de dynamiek in een hoger onderwijssysteem (van Vught, 2004).

Om hun reputaties te vestigen, te handhaven en te vergroten, zullen de Europese hoger onderwijsinstellingen namelijk al hun financiële middelen inzetten. Zij zullen wat dit betreft zich gedragen volgens de in de hoger onderwijsliteratuur bekende wet van Bowen, die luidt dat elke universiteit altijd zal blijven proberen meer financiën te verwerven en ook altijd weer alle beschikbare financiën zal uitgeven (Bowen, 1980). Het resultaat van dit alles kan een heftige dynamiek zijn, gekenmerkt door enerzijds een nagenoeg constante stroom van reputatie uitingen door de aanbieders van hoger onderwijs en anderzijds de poging van de vragers om hun eigen capaciteiten zo goed mogelijk af te stemmen op het hoogst bereikbare reputatieniveau van de aanbieders. Er zal een toenemende behoefte zijn aan geobjectiveerde oordelen over de werkelijke kwaliteit van de Europese instellingen en programma's.

3.6.4 Neveneffecten

Naast deze effecten bestaat er ook een aantal neveneffecten. Allereerst de kosten omtrent internationalisering. De inzet van strategieën kost geld, terwijl de baten waarschijnlijk niet opwegen tegen de kosten. De investeringen die gedaan moeten worden leiden dan echter wel weer tot het aantrekken van goede (buitenlandse) studenten, wat de kwaliteit en groei weer verbeterd. Daarnaast is er sprake van window dressing. Instellingen zullen door de strijd om een goede reputatie misschien bepaalde gegevens beter presenteren dan zij in werkelijkheid zijn, hierdoor is er sprake van misleiding voor de toekomstige student.

Tevens zorgt de globalisering ervoor dat de concurrentie op de hoger onderwijsmarkt wordt vergroot. Er kan dan ook sprake zijn van verdringing, waarbij de instellingen elkaar van de onderwijsmarkt kunnen wegconcurreren.

De effecten uit deze paragraaf zijn in de onderstaande tabel weergegeven.

	Financiële effecten	Niet-financiële effecten
Positief	Collegegelden buitenlandse studenten Rijksbegroting Beurzen Onderzoeksgelden Topstudenten binnenhalen	Imago/Reputatie verbetering Kwaliteit van het onderwijs Groei van de universiteit Samenwerking Waardering Culturele diversiteit
Negatief	Selectiekosten Personeelskosten Verdringing Kruissubsidiëring Administratieve lasten Hogere transactiekosten	Bureaucratie Identiteit Afhankelijkheid Kwaliteit Windowdressing Internationale concurrentie

Tabel 3.4 Effectentabel

3.7 Conclusie

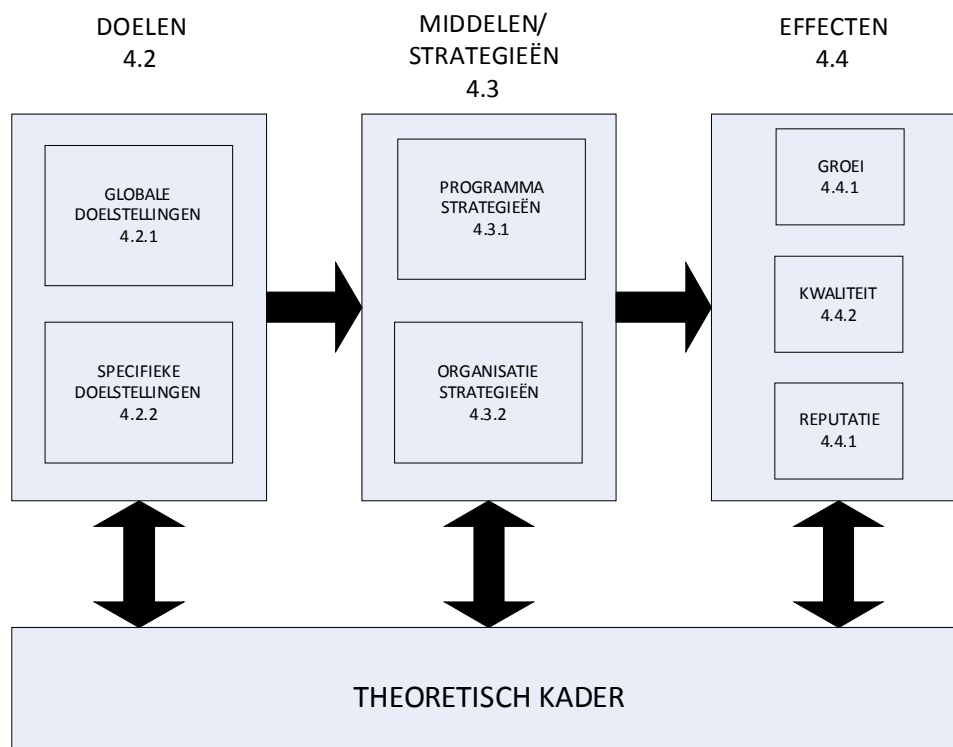
Concluderend, het doel van dit hoofdstuk was om de belangrijkste concepten die spelen bij de creatie van een internationale dimensie in een hoger onderwijsinstelling te benoemen. De vraag: *wat zijn op grond van de theorie de motieven/doelstellingen voor universiteiten met betrekking tot internationale studentenmobiliteit?* is beantwoord in §3.2 en §3.3. Hiermee is ook de tweede deelvraag van dit onderzoek beantwoord. Vervolgens zijn in §3.4 de stakeholders die met internationalisering in het hoger onderwijs geconfronteerd worden benoemd. De verschillende strategieën zijn behandeld in §3.5, daarmee is dan ook de derde deelvraag in dit onderzoek beantwoord (*Wat zijn op grond van de theorie de strategieën van universiteiten om de doelstellingen met betrekking tot internationale studentenmobiliteit te bereiken?*). De vierde deelvraag in dit onderzoek: *“Wat zijn op grond van de theorie de effecten van internationale studentenmobiliteit voor de universiteiten?”* is beantwoord in §3.6.

Het volgende hoofdstuk bevat de doelstellingen en de middelen/strategieën van Nederlandse universiteiten met betrekking tot het integreren van een internationale dimensie. Tevens worden de effecten van de middelen/strategieën behandeld. Dit alles wordt terug gekoppeld met de theorie uit dit hoofdstuk om deze te toetsen aan de empirie.

Hoofdstuk 4 Internationale studentenmobiliteit in de praktijk

4.1 Inleiding

Het doel van dit hoofdstuk is te kijken naar de internationale studentenmobiliteit in de praktijk. Dit omvat allereerst de doelstellingen die de Nederlandse universiteiten hebben met betrekking tot internationale studentenmobiliteit (§4.1) waarmee we de vijfde onderzoeksvraag beantwoorden (*Welke doelstellingen met betrekking tot internationale studentenmobiliteit treffen we in de praktijk aan bij de Nederlandse universiteiten?*), vervolgens worden in §4.2 de middelen/strategieën gepresenteerd die de verschillende Nederlandse universiteiten inzetten om de doelstellingen te behalen. De onderzoeksvraag: *Welke strategieën met betrekking tot internationale studentenmobiliteit treffen we in de praktijk aan bij de Nederlandse universiteiten?* wordt in deze paragraaf beantwoord. In de laatste paragraaf (§4.3) worden de werkelijke financiële en niet financiële effecten behandeld, wat een antwoord zal geven op deelvraag 7 van het onderzoek: *Welke financiële en niet financiële effecten zijn in de praktijk toe te wijzen aan internationale studentenmobiliteit?* In de onderstaande figuur (4.1) zien we de hoofdstukindeling.

Figuur 4.1 Hoofdstukindeling

De data die in dit hoofdstuk gepresenteerd worden zijn uit verschillende bronnen afkomstig. Voor de doelstellingen van de Nederlandse universiteiten is gebruik gemaakt van de strategische plannen, internationaliseringnota's en jaarverslagen van alle Nederlandse universiteiten. Tevens hebben de interviews bij de vier universiteiten een bijdrage geleverd. Vanwege het feit dat de globale doelstellingen die de Nederlandse universiteiten hebben met betrekking tot

internationale studentenmobiliteit voor het grootste deel overeenkomen behandelen we deze in de eerstvolgende paragraaf gezamenlijk voor alle universiteiten. De meer specifieke doelstellingen worden gepresenteerd per universiteit. De analyse van strategieën en effecten is gebaseerd op de interviews met internationaliseringsprofessionals aan vier universiteiten (Erasmus Universiteit Rotterdam, Universiteit Utrecht, Universiteit Twente en de Vrije Universiteit Amsterdam). De steekproefgrootte is met 9 respondenten relatief klein, waardoor de resultaten van het onderzoek moeilijk generaliseerbaar zijn. Wel is het zo dat, uitspraken door meerdere respondenten zijn gedaan, dit aangeeft dat de situatie representatief is voor alle Nederlandse universiteiten.

4.2 Doelen

Sinds de jaren 80 heeft internationalisering een grote vlucht genomen op de Nederlandse universiteiten (Onderwijsraad, 2005). De universiteiten stellen voor zichzelf elk jaar doelstellingen op. Uit de gehouden interviews blijkt dat er een duidelijk onderscheid bestaat tussen globalere en meer specifieke doelstellingen. In deze paragraaf wordt dit onderscheid ook aangehouden. Allereerst worden de globale doelstellingen besproken die de verschillende universiteiten in Nederland hebben met internationale studentenmobiliteit. Vervolgens worden de meer specifieke doelstellingen besproken.

4.2.1 Globale doelstellingen van de universiteiten

Op basis van strategische plannen, jaarverslagen en beleidsdocumenten van Nederlandse universiteiten zijn tijdens het onderzoek de volgende zeven globale doelstellingen van het internationaliseringsbeleid betreffende studentenmobiliteit naar voren gebracht: 1 t/m 8. In het vervolg van deze paragraaf worden deze zeven doelstellingen afzonderlijk besproken.

De eerste twee globale doelstellingen richten zich op de inhoudelijke internationalisering van het onderwijs zelf: het opnemen van internationale kennis en vaardigheden in curricula, het benutten van ict (informatie- en communicatietechnologie) voor internationalisering. Vervolgens het creëren van een groei van het aantal studenten. Andere globale doelstellingen hebben betrekking op internationale contacten: het stimuleren van internationale partnerschappen en samenwerking, het bevorderen van internationale mobiliteit om de studenten voor te bereiden op een internationaal werkveld en het verhogen van de reputatie van de universiteit. Een laatste globale doelstelling die in het onderzoek naar voren is gekomen betreft verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs.

1. *Het opnemen van internationale kennis en vaardigheden in curricula*

Internationalisering van het curriculum is het proces om het onderwijsprogramma internationaal georiënteerd te maken. De universiteiten in Nederland hechten zonder enige uitzondering allemaal belang aan deze doelstelling. In de verschillende strategische plannen en instellingsplannen komt deze doelstelling naar voren.

2. *Het benutten van ict (informatie- en communicatietechnologie) voor internationalisering*

Nieuwe media, in het bijzonder internet, verleggen de grenzen en verbreden de horizon van iedereen. Internationalisering op Nederlandse universiteiten zonder internet is nauwelijks meer denkbaar. De universiteiten zetten deze media gericht in voor internationalisering als middel voor communicatie tussen universiteiten, studenten en bij het aantrekken van buitenlandse

studenten. Het benutten van ict kan worden gezien als een middel, maar voor veel universiteiten is het optimaal gebruik maken van ict nog een doel op zich.

3. *Het creëren van een groei van het aantal buitenlandse studenten op de Nederlandse universiteiten*

De Nederlandse universiteiten hebben zonder uitzondering een groei van het aantal buitenlandse studenten in hun strategische plannen of instellingsplannen opgenomen. De gegevens uit hoofdstuk 2 over de omvang laten zien dat er op de Nederlandse universiteit als sprake is van de aanwezigheid van buitenlandse studenten (op Bachelor niveau 4,7% en op Master niveau 14,0%). Er is echter wel een duidelijk verschil tussen de instellingen zichtbaar. Waar de Universiteit Utrecht de groeidoelstelling vooral vertaalt naar alleen een groei van het aantal excellente studenten, spreken andere universiteiten groei uit als een ambitie. De ambitie omvat onder andere het rekruteren van excellente studenten, maar ook het aantrekken van buitenlandse studenten uit buurlanden maakt er deel van uit. Bijna alle universiteiten bieden tegenwoordig minimaal 1 Engelstalige Bacheloropleiding aan om op die manier de groei van het aantal buitenlandse studenten te bevorderen (bijvoorbeeld de International Business Administration opleiding op de Erasmus Universiteit Rotterdam of de Vrije Universiteit).

4. *Het stimuleren van internationale partnerschappen en samenwerking*

Nederlandse instellingen in het hoger onderwijs zoeken steeds vaker buitenlandse partners om mee samen te werken en kennis, curricula, studenten en docenten mee uit te wisselen. In de verschillende strategische plannen of instellingsplannen van de Nederlandse universiteiten worden internationale partnerschappen in het kader van studentenmobiliteit als doelstelling genoemd. Dit heeft geleid tot talrijke partnerschappen en netwerken tussen instellingen in een multilateraal verband. De LERU (League of European Research Universities) is erg belangrijk voor de Universiteit Utrecht en de Leiden Universiteit, terwijl ECIU (European Consortium for Innovative Universities) voor de Universiteit Twente erg belangrijk is. De Universiteit Maastricht werkt bijvoorbeeld veel samen met universiteiten in Aken en Leuven. Een ander voorbeeld van samenwerking in het hoger onderwijs is het Europese Joint-Degreeprogramma, waar door samenwerking tussen universiteiten studenten diploma's kunnen behalen in alle deelnemende landen. De Rijksuniversiteit Groningen heeft strategische partners in China, Indonesië en Japan. De focuslanden verschillen per universiteit, maar de regio's Zuidoost-Azië, Zuid-Afrika en Mexico springen eruit. Het algemene doel is om de samenwerking te intensiveren en uit te breiden, uiteindelijk moet dat ertoe leiden dat het als een middel gebruikt kan worden voor het aantrekken van buitenlandse studenten. Op dit moment is het stimuleren van internationale partnerschappen en samenwerking nog een doelstelling.

5. *Het bevorderen van de internationale mobiliteit als vormingsideaal*

Alle universiteiten in Nederland willen de internationale studentenmobiliteit bevorderen. Zowel het aantrekken van buitenlandse studenten als het creëren van mogelijkheden voor Nederlandse studenten om naar het buitenland te gaan worden als belangrijk ervaren. Het doel hiervan is om de internationale dimensie te creëren op de instelling zelf en tevens om de Nederlandse studenten een buitenlandervaring op te laten doen. Het wordt als een maatschappelijke taak van de universiteiten gezien om de studenten zowel op onderwijsgebied als op sociaal gebied te vormen en daar hoort ook internationale ervaring bij.

6. *Het verhogen van de reputatie van de universiteit*

De waarde van een diploma is voor werkgevers, en daarmee ook voor studenten, mede afhankelijk van de naam van de instelling die het diploma heeft verstrekt. Een diploma wordt begeerlijker naarmate de uitgevende instelling een hoogwaardige reputatie heeft, en als die reputatie ook breed gekend is. De *Jiao Tong* (Shanghai Jiao Tong University, 2007) en *Times HES/QS* (The Times, 2007) zijn voor de Nederlandse universiteiten momenteel de belangrijkste 'rankings' (hoewel het niet onomstreden is wat de waarde van de rankings is en in hoeverre deze ranglijsten de reputatie van een instelling weergeven). Door sommige instellingen worden deze rankings zo belangrijk gevonden, dat ze sturend zijn voor het beleid van de instelling in de zin dat beleidsbeslissingen genomen worden om beter uit te komen in de rekenmodellen van deze systemen. Voor universiteiten in Nederland is het belangrijk om internationaal een goede reputatie te verwerven. Dit kan door middel van goede marketing en goede onderwijs- en onderzoeksprestaties bewerkstelligd worden. Een criteria in de rankings is het aantal buitenlandse studenten, door meer buitenlandse studenten aan te trekken wordt (op basis van deze rankings) de reputatie van de universiteit verhoogd.

7. *Het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs*

De Nederlandse universiteiten willen de kwaliteit van het onderwijs verbeteren (mede ook met het oog op hun reputatie). Om de kwaliteit van het onderwijs te bewaken bestaan verschillende instrumenten. Er bestaat een accreditatiesysteem. De Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) borgt op onafhankelijke wijze de kwaliteit van het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen door middel van het beoordelen van opleidingen en het verlenen van een keurmerk, dit is een vorm van externe kwaliteitszorg. Daarnaast voeren verschillende universiteiten (waaronder de Erasmus Universiteit Rotterdam) studentenenquêtes uit om de kwaliteit van het Engelstalig onderwijs te meten, dit is een vorm van interne kwaliteitszorg. De bevindingen worden meegenomen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren.

8. *Het creëren van culturele diversiteit op de universiteit als reputatieverhogend element*

Alle Nederlandse universiteiten streven ernaar dat studenten aan de eigen instelling kennis maken met (mensen uit) andere delen van de wereld. Daarbij hoort het idee dat in een multiculturele omgeving nieuwe perspectieven en ideeën ontstaan, maar ook wederzijds begrip en respect gekweekt kan worden. Internationalisering krijgt in die zin een duidelijke plaats binnen het curriculum, maar ook daarbuiten, in het leven op en rond de campus. Een internationale studentenpopulatie draagt daar in belangrijke mate aan bij.

4.2.2 Specifieke doelstellingen van de universiteiten

Naast de bovengenoemde globale doelstellingen, die voor alle 13 universiteiten relevant zijn, hebben de Nederlandse universiteiten ook meer specifieke en unieke doelstellingen wat betreft het aantrekken van buitenlandse studenten. In deze paragraaf worden deze doelstellingen behandeld aan de hand van de categorisering van de 8 globale doelstellingen uit de vorige paragraaf.

Afkortingen

EUR - Erasmus Universiteit Rotterdam
RU - Radboud Universiteit Nijmegen
LEI - Leiden Universiteit
RUG – Rijksuniversiteit Groningen
TUD - Technische Universiteit Delft
TUE - Technische Universiteit Eindhoven
UU - Universiteit Utrecht
UM - Universiteit Maastricht
UT – Universiteit Twente
UvA - Universiteit van Amsterdam
UvT – Universiteit van Tilburg
VU – Vrije Universiteit
WAU - Wageningen Universiteit

Onder de globale doelstellingen kunnen de volgende diverse specifieke doelstellingen worden geformuleerd (de universiteiten die de specifieke doelstelling hebben opgenomen in hun strategisch plan of instellingsplan worden genoemd):

Het opnemen van internationale kennis en vaardigheden in curricula

Het inbouwen van een buitenlandervaring in de Bacheloropleidingen

Verschillende universiteiten proberen op deze manier de bachelorstudenten internationale ervaring op te laten doen met als doel een goede voorbereiding op de eventuele Masteropleidingen en op de arbeidsmarkt (UU, VU, UT, RUG, LEI).

Het creëren van nieuwe Engelstalige bacheloropleidingen

Om de groeiambities van de universiteit te behalen worden er Engelstalige bacheloropleidingen aangeboden (UT, UM, UvT).

Het benutten van ict (informatie- en communicatietechnologie) voor internationalisering

Het ontwikkelen van goede ict voorzieningen

De universiteiten merken dat ict in de internationaliseringsontwikkelingen een belangrijke rol speelt. Een aantal universiteiten heeft als doel om de ict verder te ontwikkelen (EUR, UvT). Waarschijnlijk doen alle universiteiten in Nederland het, maar deze twee universiteiten noemen het expliciet.

Het verbeteren van de serviceverlening

Een klein aantal universiteiten stelt het verbeteren van de dienstverlening als doel voor in plaats van als middel. Op deze universiteiten in het huidige niveau van serviceverlening nog niet goed genoeg (UvA, EUR).

Het creëren van een groei van het aantal buitenlandse studenten op de Nederlandse universiteiten

Het verlenen van beurzen voor buitenlandse studenten

Een aantal universiteiten heeft al een eigen beurzenprogramma waarmee zij buitenlandse studenten financieel willen ondersteunen. Een aantal andere universiteiten heeft als doel om een beurzenprogramma op te zetten (UvT).

Het stimuleren van internationale partnerschappen en samenwerking

Het werven van studenten uit focuslanden

Veel universiteiten in Nederland hebben een samenwerkingsverband met andere universiteiten in de wereld (onder andere LERU en ECIU). Naast deze samenwerkingsverbanden hebben veel universiteiten een aantal focuslanden opgesteld die voor de werving van buitenlandse studenten belangrijk zijn. Op centraal niveau wordt de keuze gemaakt voor de focuslanden, terwijl de faculteiten daarbovenop meer vrijheden hebben om specifieke universiteiten te benaderen voor eventuele samenwerking (LEI, UT, VU, RU, UvT).

Het bevorderen van de internationale mobiliteit als vormingsideaal

Meer differentiatie in het onderwijsaanbod

Een aantal universiteiten brengt meer differentiatie aan in haar bestaande onderwijsaanbod om verschillende groepen (ook internationale) studenten te bedienen. Meer keuzeruimte en meer mogelijkheden om een deel van de studie in het buitenland te volgen (VU, UvA).

Het verhogen van de reputatie van de universiteit

Het werven van excellente studenten

Binnen de doelstelling van groei, bestaat er een onderscheid in het werven van 'reguliere' studenten en excellente studenten. Het succesvol werven van excellente studenten draagt volgens de universiteiten bij aan de kwaliteit en daarmee reputatie van de universiteit (UU, UT, EUR, TUD, TUE, VU, UvA, WAU, RUG, LEI, UvT, RU, UM). Alle universiteiten hebben deze doelstelling opgenomen in hun beleid.

De ambitie om op Europees niveau binnen alle opleidingen mee te spelen en op een aantal geselecteerde gebieden op wereldniveau.

Het tonen van academische topprestaties staat daarbij centraal: door het verrichten van internationaal toonaangevend onderzoek en door de overdracht van daarop geïnspireerde kennis en vaardigheden in aantrekkelijk en inspirerend onderwijs (LEI, TUD).

Het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs

Het integreren van een internationale dimensie in de universiteit

De Nederlandse universiteiten willen op alle terreinen binnen de universiteit de internationalisering doorvoeren. Waar bij de ene universiteit de focus nog ligt op het monitoren van de processen rondom internationalisering, ligt de focus bij andere universiteiten op praktische zaken als dienstverlening en tweetalige bewegwijzering. De universiteiten wensen de interne organisatie nog verder te internationaliseren (UU, UT, EUR, TUD, TUE, VU, UvA, WAU, RUG, LEI, UvT, RU, UM).

Het aanbieden van meer Engelstalig Masteronderwijs

Een groot deel van de Nederlandse universiteiten heeft Engelstalige Masteropleidingen. De Wageningen Universiteit biedt alleen maar Engelstalige Masteropleidingen aan. De andere universiteiten bieden wel een deel van de opleidingen in het Engels aan, maar nog niet alle opleidingen. Verschillende universiteiten hebben als doelstelling het verhogen van het aantal Engelstalige Masteropleidingen. De universiteiten willen hiermee bereiken dat er meer buitenlandse studenten worden aangetrokken (RU, UT, VU, UvA, LEI, UvT).

Het opzetten van een interne kwaliteitscontrole

Voor de ontwikkeling van internationaal onderwijsaanbod is een interne kwaliteitcontrole nodig voor de hele keten van werving, aanmelding, toelating, inschrijving, onderwijs, begeleiding, afstuderen, en alumnicontact (UT, VU, EUR).

Het creëren van culturele diversiteit op de universiteit als reputatieverhogend element

strategische allianties aangegaan met buitenlandse zusterinstellingen

Er worden strategische allianties aangegaan met partnerinstellingen om zo de culturele diversiteit en het gestructureerd uitwisselen van ideeën in gang te houden. Tevens is een meer heterogene populatie nodig, evenals voldoende kwalitatieve faciliteiten voor opvang en begeleiding. Daarbij hoort voor zowel staf als studenten een minimaal taalniveau en respect voor culturele verschillen.(RUG. UT)

4.2.3 Theorie versus praktijk

De doelstellingen die de universiteiten in Nederland met betrekking tot internationalisering hebben, beschreven in de vorige subparagraaf, kunnen worden vergeleken met de motieven en doelstellingen behandeld in het vorige hoofdstuk in §3.2 en §3.3. Het blijkt dat de universiteiten vooral kijken naar internationalisering vanuit een academisch en een economisch motief. Het politieke motief heeft vrijwel geen invloed op het beleid (althans komt in de beleidsdocumenten niet of nauwelijks aan de orde), terwijl het sociaal/culturele motief van de universiteiten zich alleen uit in het vergroten van de culturele diversiteit die op de universiteit zou moeten ontstaan.

Vanuit het academisch motief bezien kan gesteld worden dat de doelstellingen met betrekking tot het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs en het opnemen van kennis en vaardigheden in de curricula belangrijk worden geacht door de universiteit. Dit ligt in de lijn van de literatuur, Knight (1999) stelt dat het invoeren van een internationale dimensie op gebied van onderwijs en onderzoek een verrijking is voor de kwaliteit van hoger onderwijsystemen en de voor de hoger onderwijsinstellingen zelf.

Vanuit het economisch motief bezien kan gesteld worden dat rationalisering van hoger onderwijsystemen en bezuinigingen op hoger onderwijsbudgetten ertoe hebben geleid dat instellingen op zoek gaan naar alternatieve bronnen van inkomsten. Knight (1999) stelt dat de instellingen zich gaan richten op het aantrekken van buitenlandse studenten als alternatieve bron van inkomsten. Dit doel komt veelvuldig voor in de beleidsdocumenten van de Nederlandse universiteiten. Instellingen proberen door middel van het creëren van een internationale dimensie in het hoger onderwijs hun afhankelijkheid te verkleinen. Wat blijkt uit de praktijk is dat de Nederlandse universiteiten ook steeds meer aandacht besteden aan buitenlandse studenten. Het verhogen van de reputatie en het aanbieden van Engelstalige Masters zijn acties van de universiteiten om buitenlandse studenten aan te trekken. Hiermee hopen universiteiten de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, de reputatie te verhogen en de afhankelijkheid van een enkele inkomstenbron te verkleinen.

Naast het kijken naar de doelstellingen vanuit de verschillende motieven kijken we ook naar de doelstellingen op basis van de typering van de OECD (2004a).Van der Wende (2006) stelt dat een meer algemene analyse laat zien dat de doelstellingen van de internationalisering verschoven is van de academische benadering met een sterk culturele invalshoek naar een

steeds economischer invalshoek. Het huidige tijdperk van globalisering wordt gekenmerkt door de economische vrije markt en concurrentie, maar ook door vergrote mogelijkheden voor mobiliteit van personen en ideeën. Globalisering is het brede macro sociaaleconomische proces wat zich voltrekt. En internationalisering is het beleidsantwoord daarop (Van der Wende, 2006). In praktijk blijkt dit ook, de doelstellingen zijn voornamelijk gebaseerd op *skilled migration*. Het verhogen van de reputatie, het aantrekken van excellente studenten en het integreren van een internationale dimensie zijn voorbeelden die moeten bijdragen aan het aantrekken van buitenlandse studenten (*skilled migration*).

Concluderend kan gesteld worden dat wat de universiteiten beogen in de beleidsdocumenten strookt met het door Knight (1999) academische en economische motief om aandacht te schenken aan internationale studentenmobiliteit. Het “middel-doel” onderscheid is betrekkelijk: een middel kan een “doel op zich” worden. Tevens blijkt dat de diverse universiteiten in diverse stadia van het internationaliseringstraject zitten. Vandaar de verschillen in doelstellingen tussen de diverse universiteiten, daarnaast bestaan er verschillen vanwege verschillende specialisaties van de diverse universiteiten.

4.3 Strategieën

Om de doelstellingen die in §4.2 zijn genoemd te bereiken, zetten de universiteiten verschillende middelen in en bepalen zij hun strategie. In hoofdstuk 3 is een bruikbaar onderscheid gemaakt in organisatiestrategieën en programmastrategieën. In deze paragraaf wordt een onderscheid aangebracht op basis van die typering. Allereerst volgen in §4.3.1 de programmastrategieën onderverdeeld in onder andere academische programma's en externe relaties. Vervolgens in §4.3.2 de organisatiestrategieën, onderverdeeld in bestuur, activiteiten, ondersteunende dienstverlening en personeelsbeleid. De empirische bevindingen over de verschillende strategieën zijn gebaseerd op informatie uit jaarverslagen en strategische plannen van de Nederlandse universiteiten en de interviews met de respondenten (zie §1.4). De respondenten zijn benaderd met open vragen (Bijlage 2), waarbij de strategieën van Knight (1999) en een matrix (Bijlage 3) met de verwachte werden gebruikt als checklist.

4.3.1 Programmastrategieën

Programmastrategieën kunnen, zoals beschreven in hoofdstuk 3, onderverdeeld worden in vier hoofdcategorieën: academische programma's, onderzoek en wetenschappelijke activiteiten, extra- curriculaire activiteiten, externe relaties en interne en externe dienstverlening. De focus van de Nederlandse universiteiten is voor een groot deel gericht op academische programma's en de externe relaties, deze blokken zijn het grootst in de onderstaande tabel. Op basis van het onderscheid in programmastrategieën worden in deze paragraaf de strategieën van de dertien Nederlandse universiteiten gepresenteerd.

Academische programma's	<ul style="list-style-type: none"> - Uitwisselingsprogramma's - Het opzetten van jointcurricula - Invoeren van Prestige Masters of Top Masters - Invoering van Engelstalige Bachelor- en Masteropleidingen - Docentencompetenties vergroten - Flexibilisering van het onderwijs
-------------------------	---

	<ul style="list-style-type: none"> - Aanbieden van een internationale ervaring in de Bacheloropleiding - Vernieuwing van onderwijsprogramma's - Verbreding van het programma aanbod op Bachelor- en Masterniveau - Verbetering en uitbouw van de interne kwaliteitszorg - Verbetering van planning en programmering van de onderwijsprogramma's: integratie van vakken, verbetering van studiefaciliteiten, e.d. - Invoering van nieuwe didactische werkvormen - Verbetering van de studiebegeleiding
Onderzoek en wetenschappelijke samenwerking	<ul style="list-style-type: none"> - Gezamenlijke onderzoeksprojecten - Internationale conferenties - Internationale onderzoekspartners in academische en bedrijfs wereld
Externe relaties en dienstverlening (intern en extern)	<ul style="list-style-type: none"> - Participeren in EU programma's - Participeren in Bologna programma's (verplicht) - Focus van prioriteitslanden - Uitwisselingsstudenten gebruiken voor de naamsbekendheid van de universiteit - Alumni gebruiken in de rol van ambassadeur
Extra-curriculaire activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> - Internationale evenementen organiseren - Inzetten van nieuwe media - Betere voorlichting voor studenten - Cursussen vreemde talen aanbieden - Organiseren van culturele activiteiten

Tabel 4.1 Werkelijke programmastrategieën op basis van Knight (1999)

4.3.2 Organisatiestrategieën

Het inbouwen van een internationale dimensie in het onderwijs is een doelstelling voor elke universiteit in Nederland (§4.2). Om de universiteit intern een internationaal karakter te kunnen geven zetten de Nederlandse universiteiten een aantal organisatiestrategieën in. Organisatiestrategieën zijn veranderingen in algemeen beleid, personeelsbeleid en in ondersteunende diensten. Op basis van het onderscheid in organisatiestrategieën, gepresenteerd in hoofdstuk 3, worden in deze paragraaf de strategieën getoond in tabel 4.2.

Bestuur	<ul style="list-style-type: none"> - Duidelijke betrokkenheid van de leidinggevenden - Verschuiving van internationaliseringsbeleid naar de faculteiten - Duidelijke motieven en doelstellingen voor internationalisering op de instelling - Herkenbaarheid van internationale dimensie in de missie van de instelling en beleidsdocumenten - Budget beschikbaar stellen voor toponderwijs
---------	--

Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> - Integratie internationaliseringdimensie instellingsbreed waaronder tweetaligheid op de universiteit - Communicatieve vaardigheidstrainingen - Communicatiesystemen voor coördinatie en contact - Ondersteunende processen op 1 plaats georganiseerd - Balans tussen diensten op centraal en facultair niveau - Marketingbureaus oprichten om buitenlandse studenten te werven - Opzetten van een scoutingapparaat voor talentvolle en excellente studenten - Het onderhouden van een tweetalige website - Diverse onderwijsbeurzen in de wereld bezoeken - Het in de markt zetten van de universiteit - Concurrerend collegegeldtarief voor niet EER studenten
Ondersteunende dienstverlening	<ul style="list-style-type: none"> - Ondersteuning van universiteitsbrede services, bijvoorbeeld huisvesting, registratie, begeleiding, fondsenwerving etc. - Een oriëntatieprogramma voor buitenlandse studenten - Interne beurzenprogramma's (bijvoorbeeld VU Fellowship, UTSP, UESS²) - Studiebegeleiding voor buitenlandse studenten - Studieondersteunende trainingen - Arbeidsmarktvoorbereidende trainingen - ICT voorzieningen aanbieden - Informatievoorzieningen voor buitenlandse studenten op peil brengen
Personeelsbeleid	<ul style="list-style-type: none"> - Werving van personeel en selectieprocedures voor personeel waarmee de internationale en interculturele expertise vergroot wordt - Beleid ontwikkelen - Taaltoetsen, taalcursussen - Personeelskosten

Tabel 4.2 Werkelijke organisatiestrategieën op basis van Knight (1999)

4.3.3 Theorie versus praktijk

De verschillende universiteiten kunnen verschillende strategieën hebben. Hiervoor bestaat een aantal redenen. Ten eerste de ligging. De grensuniversiteiten zullen eerder kiezen om een deel van hun marketing te richten op de buurlanden. Een voorbeeld is de Universiteit Twente die zich inzet om Duitse studenten te werven voor hun Nederlandse opleidingen. Het betreft hier

² Vrije Universiteit Fellowship, Universiteit Twente Scholarship Program, Utrecht Excellence Scholarship)

voornamelijk Bachelorstudenten. Ten tweede, het opleidingsaanbod, beter gezegd: de specialisatie of het karakter van de universiteit. Steeds meer universiteiten creëren een klein aantal topopleidingen waarmee zij proberen om de buitenlandse student aan zich te binden. Universiteiten met een klein aanbod aan opleidingen richten hun strategieën in op een zeer specifieke groep studenten. De Wageningen Universiteit hanteert bijvoorbeeld een strategie die erop gericht is om studenten te werven voor hun gespecialiseerde agrarische opleidingen, terwijl de grote universiteiten met een veelvoud aan opleidingen de werving meer spreidt over de opleidingen (met uitzondering van de topopleidingen). De prestaties zijn een laatste verklaring voor de keuze van universiteiten voor een bepaalde strategie. Universiteiten die de beste prestaties leveren zetten andere strategieën in dan de universiteiten die iets minder presteren.

De strategieën zijn ingedeeld op basis van het analysekader van Knight (1999). De aandacht van de universiteiten in Nederland ligt voornamelijk bij de marketing zo blijkt uit de praktijk. De universiteiten stellen personeel en budget beschikbaar om het onderwijsproduct optimaal af te zetten in de internationale Europese hoger onderwijsmarkt, door bij het aanbieden ervan zo goed mogelijk rekening te houden met de behoeften en specifieke wensen van de (potentiële) buitenlandse studenten. Vanuit het analysekader van Knight (1999) kan de marketing getypeerd worden als een organisatiestrategie. De Nederlandse universiteiten besteden veel aandacht aan de marketing, internationale beursbezoeken, tweetalige websites en het opzetten van marketingbureaus zijn voor de Nederlandse universiteiten belangrijke strategieën gebleken op basis van de gehouden interviews voor dit onderzoek. Tevens is het collegegeldtarief een belangrijk instrument gebleken voor de instellingen, door grotendeels kostendekkende collegegelden voor niet EER studenten te vragen, die echter wel concurrerend zijn met andere Europese landen proberen de Nederlandse universiteiten buitenlandse studenten aan te trekken. Om buitenlandse studenten aan te trekken moet het aanbod en de kwaliteit van de opleidingen hoog zijn. De universiteiten steken veel geld en energie hierin. Dit is vanuit het analysekader van Knight (1999) gezien een programma strategie, meer specifiek: academische programma's. Andere programmastrategieën zoals extra curriculaire activiteiten, staan lager op de internationaliseringsagenda van de universiteiten.

Uit de interviews met de respondenten voor dit onderzoek is gebleken dat om een internationale dimensie te integreren in de instelling er eerst sprake moet zijn van een goed (Engelstalige) opleidingsaanbod en goede dienstverlening voor buitenlandse studenten alvorens over te gaan op de meer sociaal/culturele aspecten van internationalisering. Anderzijds is het voor universiteiten erg lastig om een culturele integratie te bewerkstelligen, volgens de universiteiten moet de integratie voornamelijk door de studenten zelf worden geïnitieerd. Universiteiten gaan ervan uit dat deze integratie zich verder ontwikkelt naarmate de academische programma's en de marketing programma's verder doorontwikkeld zijn.

Op dit moment ligt de focus van de Nederlandse universiteiten bij academische programma's en de marketing en niet bij de extra curriculaire activiteiten die een sociale en culturele integratie moeten bewerkstelligen.

4.4 Effecten

In de vorige paragraaf (§4.3) zijn de strategieën opgesomd die de universiteiten in Nederland in de afgelopen jaren hebben ingezet en nog steeds inzetten om de doelen te behalen. Op basis van interviews met de respondenten en bestudering van de jaarverslagen worden in deze

paragraaf de effecten van het gevoerde beleid in kaart gebracht voor de 4 universiteiten. De respondenten is Het onderscheid dat is aangebracht in §3.6 (groei, kwaliteit en reputatie) is in deze paragraaf gehanteerd. Allereerst worden in §4.4.1 de effecten betreffende groei gepresenteerd, onderverdeeld in fysieke groei en financiële groei. In §4.4.2 worden de effecten met betrekking tot kwaliteit behandeld, onderverdeeld in onderwijskwaliteit en kwaliteit van de dienstverlening. Afsluitend wordt de reputatie behandeld, onderverdeeld in rankings en focus van de universiteiten §4.4.3. De respondenten zijn benaderd met open vragen (Bijlage 2), waarbij de strategieën van Knight (1999) en een matrix (Bijlage 3) met de verwachte werden gebruikt als checklist.

4.4.1 Groei

Groei kan opgedeeld worden in twee onderdelen, fysieke effecten (groei van het aantal (buitenlandse) studenten) en financiële effecten. Allereerst wordt de fysieke groei behandeld, vervolgend de financiële effecten.

Volume effecten

De respondenten van de 4 universiteiten gaven aan dat de groei van het aantal buitenlandse studenten niet een doel op zich is, maar meer als een middel om een internationale dimensie in de instelling te bewerkstelligen, in dit onderzoek wordt de internationale dimensie afgemeten aan het aantal buitenlandse studenten. In §2.8 is de omvang van het aantal buitenlandse studenten op de dertien universiteiten in Nederland weergegeven op zowel Bachelor als Master niveau. Uit die gegevens bleek dat het aantal buitenlandse studenten dat in Nederland studeert op het Europese gemiddelde ligt. Toch blijkt, uit de gehouden interviews, dat de universiteiten in Nederland een hoger percentage buitenlandse studenten nastreven. De insteek die de universiteiten in Nederland ongeveer 10 jaar geleden hadden; zorgen voor een groei van het aantal buitenlandse studenten, is veranderd. De meeste universiteiten verplaatsen hun focus van reguliere studenten naar excellente studenten om daarmee de kwaliteit en de reputatie van de universiteit te verbeteren. De toelatingseisen tot een opleiding zijn verhoogd, wat leidt tot een selectie van de buitenlandse studenten. Tevens is de focus van de universiteiten verschoven naar Masterstudenten in plaats van Bachelor- en Masterstudenten. Voor sommige opleidingen blijft een fysieke groei van het aantal studenten echter onontbeerlijk willen zij 'overleven'. Hier is dan ook geen sprake van verandering in focus.

Het aantal buitenlandse studenten is de afgelopen jaren gegroeid, vanwege de veranderende focus op meer excellente Masterstudenten zijn echter de toelatingseisen voor een opleiding verscherpt. De reguliere studenten zijn wel welkom, maar de focus ligt op excellente studenten. Tevens is het effect opgetreden van een groter aanbod aan opleidingen. Voornamelijk in de Masterfase bieden universiteiten steeds meer (Engelstalige) opleidingen aan om op deze manier meer buitenlandse studenten aan te trekken.

Daarnaast is een effect van het internationaliseringsbeleid van de universiteiten in Nederland dat er een groei is van het aantal partneruniversiteiten. Om de excellente studenten binnen te kunnen halen gaan veel universiteiten samenwerkingsverbanden aan met universiteiten in onder andere Azië, Zuid-Afrika en Mexico. De keuze voor de partneruniversiteiten wordt veelal gemaakt door de faculteiten, omdat de faculteiten beter inzicht hebben in de kwaliteit van een universiteit op een bepaald vakgebied.

Financiële effecten

De financiering van het hoger onderwijs in Nederland is volop in beweging. Een aantal jaren geleden werd duidelijk dat de publieke financiering van het hoger onderwijs in Nederland veranderen zou gaan (zie §2.5). Als anticipatie hierop hebben de universiteiten in Nederland hun collegegeld voor niet EER-studenten verhoogd. De financiële effecten die hier besproken worden zullen hierop verder ingaan, ook gaan we in op de wervingskosten.

Een effect dat zichtbaar is zijn de hogere collegegelden voor niet EER-studenten. Deze bedragen ongeveer €10000,- bedragen. Ter vergelijking de collegegeldtarieven van de 4 universiteiten die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn.

Collegegelden Masters	EER-studenten <i>Wettelijk collegegeld</i>	Niet EER-studenten <i>Instellingscollegegeld</i>
Erasmus Universiteit R'dam	€1565,-	€9950,- tot €13850,-
Universiteit Twente	€1565,-	€6434, /€8460,-
Universiteit Utrecht	€1565,-	€8500, / €10.000,-
Vrije Universiteit	€1565,-	€9000,- tot €12000,-

Een aantal jaren hebben de universiteiten deze hoge collegegelden berekend ondanks het feit dat de publieke bekostiging nog niet was veranderd. Het effect was een toename van de financiële middelen van de universiteiten vanwege de dubbele inkomsten van deze niet EER studenten. Dit surplus is op verschillende manieren uitgegeven. Enkele universiteiten investeerden in de algemene diensten van de universiteit, andere lieten het geld terugvloeiën naar de desbetreffende faculteiten, die hiermee hun internationaliseringsbeleid financieel konden ondersteunen. Een aantal universiteiten is een eigen beursprogramma gestart om het daarmee aantrekkelijk te maken voor buitenlandse studenten om aan de betreffende universiteit te gaan studeren. Het effect van de strategie om hogere collegegelden in te voeren was dus een dubbele financiering.

Internationalisering kost alle universiteiten in Nederland geld. Een belangrijk effect van het internationaliseringsbeleid van de universiteiten is een stijging van diverse kostenposten. Allereerst de wervingskosten. De universiteiten hebben allemaal een marketingafdeling gecreëerd die, door middel van beursbezoeken, website en samenwerking met andere universiteiten, ervoor moet zorgen dat er meer buitenlandse studenten worden aangetrokken. Ook de gestegen kosten voor de dienstverlening (huisvesting en selectie) voor buitenlandse studenten en de omscholing van het eigen personeel is een belangrijk effect. De investeringen voor werving, dienstverlening en personeel worden door de universiteiten echter gezien als algemene kosten en niet als kosten met betrekking tot internationalisering. De opname van internationaliseringskosten onder de algemene kosten wordt door de geïnterviewde universiteiten gedaan omdat zij vinden dat internationaliseringsbeleid bijdraagt aan de algehele kwaliteit van de universiteit. Het nadeel hiervan is, dat de inzichtelijkheid van de internationaliseringskosten erg lastig te verkrijgen is. De marketingbureaus en international offices worden onder de algemene kosten meegenomen. Op de vraag of de baten van internationalisering zichtbaar zijn, is lastig een antwoord te definiëren. De internationale studenten leveren namelijk geld op aan levensonderhoud, huur en boeken. Maar voor de instellingen is de kwaliteitsbijdrage die buitenlandse studenten leveren aan de universiteit minstens zo belangrijk.

De conclusie is dat de kosten voor internationalisering hoger zijn dan het tarief dat de buitenlandse student moet betalen voor de opleiding. De kosten zijn echter niet specifiek toegekend aan internationaliseringskosten, maar meer aan algemene kosten. Dit maakt het lastig om een goede inschatting hiervan te geven. De budgetten voor interne beurzenprogramma's uitgezonderd. De baten van internationaliseringsbeleid liggen voornamelijk in een kwaliteitsbijdrage aan de opleiding en de universiteit als geheel door de aanwezigheid van buitenlandse studenten.

Samenvattend, de effecten met betrekking tot de groei;

- Toename van het aantal van opleidingen
- Toename van het aantal samenwerkingsverbanden
- Toename van het aantal excellente studenten
- Verschuiving van het aantrekken van reguliere student naar excellente student
- Eisen voor selectie verhoogd
- Hogere collegegelden voor niet-EER-studenten
- Extra inkomsten uit niet-EER collegegelden gebruikt voor beurzen, algemene middelen of internationaliseringsbeleid van faculteiten
- Wervingskosten, huisvestingskosten, selectiekosten en kosten van dienstverlening gestegen

4.4.2 Kwaliteit

Kwaliteit is een divers begrip op hoger onderwijsinstellingen (§3.6.2). In dit onderzoek wordt er onderscheid gemaakt tussen effecten van internationalisering op de kwaliteit van het onderwijs en effecten op de kwaliteit van de ondersteunende dienstverlening. Allereerst worden de effecten op de kwaliteit van het onderwijs besproken, vervolgens de effecten op de kwaliteit van de dienstverlening.

Onderwijskwaliteit

De universiteiten in Nederland maken onderscheid tussen de Bacheloropleidingen en de Masteropleidingen wat betreft internationaliseringsbeleid. De focus van de universiteiten ligt op Masterniveau, door het aantrekken van buitenlandse studenten proberen zij de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Er wordt naast het aantrekken van buitenlandse studenten ook nog gebruik gemaakt van studentenenquêtes om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Op Bachelorniveau speelt het aantrekken van buitenlandse studenten veel minder en wordt er meer aandacht besteedt aan interne kwaliteitszorg door middel van de studentenenquêtes. Meer specifiek toegespitst worden er op beide niveaus wel middelen of strategieën ingezet om de kwaliteit te verbeteren. De effecten van deze middelen en strategieën worden hieronder behandeld. De vraag is: Leiden de internationaliseringstrategieën tot kwaliteitsverhoging (of kwaliteitsverlaging)?

Op vrijwel alle universiteiten in Nederland is een belangrijk effect van het internationaliseringsbeleid de gelegenheid voor een buitenlandervaring voor studenten in de Bachelorfase. De universiteiten hebben, ieder op een eigen manier, ruimte gecreëerd in het curriculum voor studenten om naar het buitenland te kunnen gaan. Ook zorgen een aantal universiteiten voor Engelstalige vakken in de Bacheloropleiding om op die manier studenten beter voor te bereiden op de Masterfase. Hiermee proberen de universiteiten de kwaliteit te verhogen. Het betreft hier vooral effecten voor de eigen Nederlandse studenten.

Daarnaast is er sprake van de customer-input technologie (zie §3.2.3). Vrij vertaald betekent dit dat de instellingen de kwaliteit van het onderwijs kunnen verbeteren door buitenlandse studenten aan te trekken. Deze studenten leveren een (naar verwacht) positieve bijdrage aan de kwaliteit van het onderwijs. De kwaliteit van een instelling is dus afhankelijk van de (kwaliteit van de) studenten, inclusief de buitenlandse, die op de instelling onderwijs volgen.

Om de kwaliteit van de aangeboden opleidingen te bewaken, hanteren universiteiten het evaluatie-instrument. Op veel universiteiten gebeurt dit door middel van studentenevaluaties. Een effect dat deels toe te schrijven is aan het internationaliseringsbeleid van de Nederlandse universiteiten is een toename van het aantal evaluaties. Een kritiekpunt is echter dat op veel universiteiten de evaluaties niet gestandaardiseerd en zich voornamelijk op decentraal niveau afspelen. Het algemene internationaliseringsbeleid van de universiteiten wordt nauwelijks geëvalueerd. Er wordt gekeken naar onder andere het inhoudelijke niveau van het gegeven onderwijs, didactische vaardigheden van de docent, de kwaliteit van het gebruikte onderwijsmateriaal en de vorm van het onderwijs. Hieronder een voorbeeld van enkele vragen uit een vakevaluatie van de Universiteit Twente.

Onderwijs - - algemeen	
1. De organisatie van dit vak was goed.	niet mee eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ mee eens
2. Had je voldoende voorkennis om dit vak te volgen?	onvoldoende ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ voldoende
3. Vakinhoudelijk heb ik veel geleerd.	niet mee eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ mee eens
4. Op het gebied van sociale, communicatieve en managementvaardigheden heb ik veel geleerd.	niet mee eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ mee eens
5. De inhoud van dit vak was interessant.	niet mee eens ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ mee eens
6. Hoe moeilijk was dit vak in vergelijking met de andere vakken van je opleiding?	☐ moeilijker dan gemiddeld ☐ ongeveer gelijk aan het gemiddelde ☐ makkelijker dan gemiddeld
7. Hoeveel tijd besteedde je naar schatting aan dit vak in vergelijking met de uren die er voor staan?	weinig ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ veel

Een kanttekening die bij de effecten op de kwaliteit van het onderwijs geplaatst kan worden is dat de kwaliteit misschien kan afnemen omdat docenten en studenten zich moeilijker in een vreemde taal kunnen uiten dan in de moedertaal. Onderzoek op enkele universiteiten heeft echter niet aangetoond dat dit al het geval is.

Kwaliteit van de ondersteunende dienstverlening

De effecten op de kwaliteit van de ondersteunende dienstverlening zijn duidelijk zichtbaar. Het eerste effect is de centralisatie van de administratieve processen, hierdoor zijn de processen inzichtelijker en daarmee levert het een verbetering aan de dienstverlening. Elke universiteit in Nederland heeft een internationaliseringsbureau opgericht waar de centrale administratieve processen worden uitgevoerd. De meer specifieke zaken zijn decentraal georganiseerd vanwege de kennis die op decentraal niveau aanwezig is, zoals het bepalen van welke landen de universiteit het beste kan bezoeken voor beurzen in verband met de aanwezigheid van veel potentiële (excellente) Masterstudenten op een specifiek vakgebied.

Een ander effect is dat de communicatielijn tussen de verschillende instanties op de universiteiten verbeterd is. Natuurlijk is er nog ruimte voor verbetering, maar veel universiteiten hebben personeel ingezet op strategische functies die het internationaliseringsbeleid coördineren.

Een ander effect bij de dienstverlening is voor veel universiteiten de huisvestingsproblematiek. Grote steden als Rotterdam, Utrecht en Amsterdam hebben te maken met huisvestingsproblemen. Op de universiteiten buiten de Randstad is er van een huisvestingsproblematiek (nog) geen sprake.

Een laatste effect dat zichtbaar is geworden is de tweetaligheid in de communicatie tussen studenten en docenten op de universiteit niet geheel is doorgevoerd.

Samenvattend, de effecten met betrekking tot de kwaliteit;

- Mogelijkheden gecreëerd voor een buitenlandervaring in de Bachelorfase
- Meer Engelstalige vakken in de Bachelor
- Geen taaltoets Engels voor Nederlandse studenten
- Wel taaltoets Engels voor buitenlandse studenten
- Taalvaardigheid van docenten weinig verbeterd
- Basiskwalificaties voor taalvaardigheid docent ontbreken grotendeels
- Evaluaties naar de kwaliteit van de opleidingen nog niet voldoende
- Evaluaties naar de kwaliteit van de opleidingen worden beperkt uitgevoerd
- Alle universiteiten hebben een internationaliseringsbureau
- Communicatielijnen met betrekking tot internationalisering tussen verschillende instanties op de instelling verbeterd
- Meer inzet personeel ten behoeve van internationalisering
- Huisvestingsproblematiek bij de huisvesting van buitenlandse studenten
- Dienstverlening zoals VISA, studiebegeleiding en informatievoorziening aanwezig

4.4.3 Reputatie

De laatste effecten vallen onder de categorie reputatie. Er is een onderscheid gemaakt in de effecten rondom de rankings en de effecten rondom de identiteit van de universiteiten. Allereerst worden hieronder de rankingeffecten besproken, vervolgens de effecten rondom de focus van de universiteiten.

Rankings

Een eerste duidelijk effect van internationalisering is de toegenomen belangstelling voor de rankings van hoger onderwijsinstellingen in de wereld. De Shanghai-ranking is de bekendste en belangrijkste ranking voor een overgroot deel van de universiteiten in Nederland. Andere rankings als CHE (Centre for Higher Education Development) en de Times ranking worden wel steeds belangrijker.

Universiteiten die hoger op de ranking staan zijn voor buitenlandse studenten aantrekkelijker om aan te gaan studeren. Buitenlandse, vooral Aziatische, studenten gebruiken de rankings steeds meer voor hun studiekeuze. Door de globalisering is de hoger onderwijsmarkt groter geworden, waardoor studenten een ranking gebruiken in het bepalen van de keuze voor de instelling.

Nog een effect dat optreedt, is dat het voor universiteiten de financiën van ondergeschikt belang zijn aan de reputatie van de universiteit. Een stijging op de ranking is voor universiteiten dan ook erg belangrijk, want een hoge positie op de ranking zorgt voor een grotere instroom van

buitenlandse studenten en dus meer inkomsten en meer kwaliteit. Meer buitenlandse studenten is ook een erkenning van de kwaliteit van de universiteit.

Identiteit

Universiteiten doen er veel aan om de identiteit van de universiteit zo goed mogelijk naar buiten te brengen. Een effect van het internationaliseringsbeleid is dat universiteiten zich profileren met opleidingen, die van een kwalitatief hoog niveau zijn. Hierdoor proberen universiteiten een onderscheidende identiteit te creëren in de globale hoger onderwijsruimte.

Een ander effect is dat de Nederlandse universiteiten steeds meer alumni inzetten voor het aantrekken van buitenlandse studenten. Steeds meer universiteiten gebruiken hun alumninetwerk, zowel in Nederland als in het buitenland, om onder andere lezingen te geven en de universiteit waar zij gestudeerd hebben te promoten. Op deze manier hoopt de universiteit zichzelf op de internationale kaart te zetten.

Tot slot hebben de universiteiten tegenwoordig de aandacht hebben verschoven van de grootte naar de breedte. Hiermee wordt bedoeld dat de grootte van de universiteit minder belangrijk is om een imago of identiteit te creëren. Het aanbod van een aantal specifieke opleidingen om buitenlandse studenten aan te trekken wordt belangrijk om een identiteit te behouden of te creëren. Het University College op de universiteit Utrecht en de Universiteit Maastricht zijn hiervan twee voorbeelden.

Samenvattend, de effecten met betrekking tot de reputatie;

- Internationalisering is belangrijk voor internationalisering
- Opkomst van alternatieve rankingsystemen, zoals de CHE
- Financiën ondergeschikt aan reputatie
- Reputatie bepaalt de instroom
- Universiteiten profileren zich met topopleidingen
- Alumni worden gebruikt als ambassadeurs
- Aandacht verschoven van grootte naar focus

4.4.4 Theorie versus praktijk

In het vorige hoofdstuk zijn de verwachte effecten rondom internationale studentenmobiliteit besproken. Daarin kwamen groei, verhogen van de kwaliteit en verhogen van de reputatie duidelijk naar voren. Als we die verwachte effecten confronteren met de werkelijke effecten van internationale studentenmobiliteit zijn er veel overeenkomsten zichtbaar.

Allereerst de groei. In hoofdstuk 3 werd gesteld dat door zich te fixeren op enkel het behouden van hun huidige posities instellingen zich overleveren veranderingen in studentenstromen, de grillen van nationale beleidsagenda's en nieuwe buitenlandse concurrenten op de markt. De universiteiten hebben zich jarenlang sterk gemaakt voor een groei van het aantal studenten om te overleven. De laatste jaren verplaatst de focus zich naar de excellente buitenlandse studenten. De verwachting was dus dat de universiteiten volop voor groei van de instelling zouden gaan, maar het tegendeel blijkt waar. Het zich richten op excellente studenten betekent een kleinere markt.

Een tweede verwacht effect was een verhoging van de kwaliteit van het onderwijs. De effecten zoals ze zijn aangetroffen komen redelijk overeen met de verwachte effecten. Daarbij past de kanttekening dat de universiteiten worden geconfronteerd met onvoldoende taalvaardigheid in de Engelse taal. Vanwege dit feit kan de kwaliteit van het onderwijs afnemen.

Tot slot is er sprake van een verhoogde reputatie. Er werd gesteld dat universiteiten hun reputatie verhogen door de kwaliteit van het onderwijs en onderzoek op een hoog niveau te brengen. Het belang van rankings is erg groot geworden. De verschillende ranglijsten proberen de kwaliteit van het onderwijs te meten aan de hand van een aantal indicatoren waaronder het aantal buitenlandse studenten. Het belang van de reputatie van een instelling werd in hoofdstuk 3 niet als belangrijkste beschouwd als het gaat om het vergroten van de internationale studentenmobiliteit. In de praktijk blijkt echter dat voor de universiteiten in Nederland de reputatie als belangrijkste "asset" wordt beschouwd in de strijd om het aantrekken van buitenlandse studenten.

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is gekeken naar studentenmobiliteit in de praktijk. De doelstellingen en de strategieën die universiteiten hebben (ingezet) en de effecten daarvan zijn onderzocht.

Allereerst zijn de deelvragen *"Welke doelstellingen met betrekking tot internationale studentenmobiliteit treffen we in de praktijk aan bij de Nederlandse universiteiten?"* en *"Welke strategieën met betrekking tot internationale studentenmobiliteit treffen we in de praktijk aan bij de Nederlandse universiteiten?"* zijn in dit hoofdstuk beantwoord.

Concluderend kan gesteld worden dat de doelstellingen zich gefocust hebben op het aantrekken van buitenlandse (excellente) studenten. Vanuit de theorie uit hoofdstuk 3 zien we een verschuiving van revenue generating, waarbij voornamelijk het verkrijgen van meer financiële middelen verschoven is naar skilled migration. Er is sprake van een focus van academisch motief, naar een meer economisch motief. Belangrijke doelstellingen voor de Nederlandse universiteiten is het aantrekken van buitenlandse studenten, door onder meer het verlenen van beurzen, en het aantrekkelijk maken voor buitenlandse excellente studenten om in Nederland te studeren. Voorbeeld hiervan is het verhogen van het niveau van de ondersteunende dienstverlening zoals huisvesting en visa.

De strategieën zijn voornamelijk gericht op marketing en het vaststellen van collegegelden. Vele strategieën zijn erop gericht om de universiteit op een goede manier in de globale onderwijsmarkt te zetten. Buitenlandse beursbezoeken, marketingbureaus en het opzetten van scoutingapparaten moeten ervoor zorgen dat de excellente buitenlandse studenten naar de Nederlandse universiteiten komen om hier te studeren. De collegegelden voor niet EER-studenten worden vastgesteld op een hoogte die concurrerend is voor de Europese hoger onderwijsmarkt. Hiermee proberen de Nederlandse universiteiten de concurrentieslag aan te gaan.

De laatste deelvraag: *"Welke financiële en niet-financiële effecten zijn in de praktijk toe te wijzen aan internationale studentenmobiliteit?"* is in de vorige paragraaf beantwoord.

De conclusies zijn dat er allereerst weinig aantoonbare financiële baten zichtbaar zijn voor de Nederlandse universiteiten. De winst voor de universiteiten zit voornamelijk in het aantrekken van excellente buitenlandse studenten, waardoor de kwaliteit van het onderwijs verbeterd moet worden en de reputatie verhoogd. De kwaliteitsverbetering in het onderwijs die de

universiteiten voor ogen hebben is niet zichtbaar aantoonbaar. De universiteiten gaan ervan uit dat door het werven van excellente studenten, de colleges van hoger niveau zijn, waarmee een kwaliteitsverbetering moet worden bewerkstelligd.

Tot slot kunnen we concluderen dat de reputatie (vooral als strategie voor het aantrekken van buitenlandse excellente studenten) toeneemt bij de aanwezigheid van meer internationale studenten.

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Inleiding

Internationale studentenmobiliteit neemt al decennia lang een belangrijke plaats in, in het beleid van de Nederlandse universiteiten. Eind jaren 80, na het begin van het Bologna proces, heeft de internationale studentenmobiliteit een grote vlucht genomen. Er kwamen beurzenprogramma's om de mobiliteit te bevorderen en obstakels werden verwijderd om het voor studenten gemakkelijker te maken om een (deel van een) opleiding in het buitenland te volgen. Dit onderzoek geeft een kijk op internationale studentenmobiliteit in Nederland. Wat is van invloed geweest op de universiteiten met betrekking tot internationale studentenmobiliteit? Welke motieven en doelen hebben de universiteiten met betrekking tot internationale studentenmobiliteit? Welke strategieën zijn er ingezet door de universiteiten om de doelen met betrekking tot internationalisering te bereiken? Wat is de omvang van de internationale studentenmobiliteit in Nederland? Daarbij is er gekeken naar de internationale studentenmobiliteit vanuit de literatuur. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de centrale onderzoeksvraag en worden de belangrijkste conclusies getrokken aangaande internationale studentenmobiliteit in Nederland (§5.2). Afgesloten wordt met een aantal aanbevelingen voor de universiteiten in Nederland om zowel intern de kwaliteit te waarborgen als extern te zorgen voor een sterke internationale studentenmobiliteit (§5.3).

5.2 Conclusies

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de deelvragen en de onderzoeksvraag.

Wat is de definitie en omvang van internationale studentenmobiliteit en wat betekent het op diverse aggregatieniveaus?

De definitie van internationale studentenmobiliteit die in dit onderzoek gebruikt is luidt:

Elke vorm van internationale migratie van studenten tussen landen waarbij het doel het volgen van een (deel van) een studieprogramma aan een onderwijsinstelling buiten het land van herkomst is. De duur van de afwezigheid kan variëren van een korte studieperiode tot de volle lengte van een studieprogramma. Het kan zowel gaan om Bachelors als om Masters programma's.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen studiepuntenmobiliteit (internationale mobiliteit binnen een opleiding waarvoor de student studiepunten ontvangt) en diplomamobiliteit (waarbij de student een gehele opleiding in het buitenland volgt). De omvang van de buitenlandse studenten op Nederlandse universiteiten in deze scriptie is afgemeten aan de diplomamobiliteit.

De volgende 3 deelvragen zijn beantwoord met behulp van de literatuur, om een raamwerk te creëren dat gebruikt kon worden bij de studie van internationale studentenmobiliteit.

Wat zijn op grond van de theorie de motieven/doelstellingen voor universiteiten met betrekking tot internationale studentenmobiliteit?

In een poging om een analysekader aan te brengen is het eerste niveau van analyse opgedeeld in vier categorieën motieven om te internationaliseren: politiek, economisch, academisch en sociaal/cultureel. De redenen om te internationaliseren vanuit een politiek perspectief zijn relevanter vanuit het nationale perspectief dan vanuit een instellingsperspectief. Het politieke motief is om de identiteit van het land te behouden en te versterken door het aantrekken van buitenlandse studenten. Internationaal onderwijs werd gezien als een toegevoegde waarde voor het buitenlands beleid. Door de globalisering van de economie, een groeiende afhankelijkheid tussen landen en door de technologische ontwikkelingen zijn landen steeds meer ingericht op hun economische, wetenschappelijke en technologische concurrentiepositie (Knight, 1999). Het academisch motief is direct terug te brengen tot de taak van de universiteiten. Van oudsher is er sprake van internationale mobiliteit van studenten en van een internationale onderzoeksdimensie. Een internationale onderzoeksdimensie betekent dat onderzoek wordt uitgevoerd door wetenschappers uit verschillende landen.

Het sociale en culturele motief voor internationalisering draait om behoud en promotie van de nationale cultuur. Dit is steeds meer een belangrijke motivatie voor die landen die internationalisering zien als een manier om hun eigen culturele diversiteit te behouden als tegenhanger voor het effect van globalisering (Knight, 1999).

De OECD (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) onderscheidt vier beleidsbenaderingen op het gebied van internationaliseringsbeleid, met onderscheid naar doelstellingen. Dat zijn capaciteitsopbouw (*capacity building*), het kweken van wederzijds begrip (*mutual understanding*), het genereren van inkomsten (*revenue generating*) en het aantrekken van buitenlands talent (*skilled migration*) (OECD, 2004a). Een algemene analyse laat zien dat het doel van de internationalisering verschoven is van de academische benadering met een sterk culturele invalshoek naar een steeds economischer invalshoek. Dit geldt ook voor het Europese beleid, maar ook hier is het geen óf/óf benadering (van der Wende, 2006).

Wat zijn op grond van de theorie de strategieën van universiteiten om de doelstellingen met betrekking tot internationale studentenmobiliteit te bereiken?

Er bestaan verschillende manieren om de initiatieven die instellingen voor internationalisering inzetten te beschrijven. De term strategie wordt veel gebruikt omdat deze een duidelijk geplande richting aangeeft die een instelling op wil gaan (Knight, 1999). In dit onderzoek is er een onderscheid gemaakt tussen twee typen strategieën, de organisatiestrategieën en de programmastrategieën. Programmastrategieën leggen de focus op academische activiteiten, terwijl de organisatiestrategieën de focus hebben gelegd op de interne organisationele factoren. Programmastrategieën kunnen onderverdeeld worden in vier hoofdcategorieën: academische programma's, onderzoek en onderwijs activiteiten, extra- curriculaire activiteiten, externe relaties en interne en externe dienstverlening. Voorbeelden van strategieën zijn commerciële activiteiten zoals het exporteren van onderwijsproducten en diensten op de internationale markt. Het aantal en de diversiteit van programmastrategieën ten behoeve van internationalisering zijn duidelijk en legio.

Organisatiestrategieën omvatten die initiatieven die ervoor zorgen dat de internationale dimensie geïnstitutionaliseerd in de instellingen zelf. Dit gebeurt door veranderingen door te voeren in algemeen beleid, personeelsbeleid en in administratieve systemen. Voorbeelden hiervan zijn ondersteuning van universiteitsbrede services, bijvoorbeeld huisvesting, registratie, begeleiding, fondsenwerving.

Wat zijn op grond van de theorie de verwachte effecten van internationale studentenmobiliteit voor de universiteiten?

De verwachte effecten kunnen in drie categorieën worden ingedeeld. Enerzijds de (omzet en studenten) groei en anderzijds verbetering van de kwaliteit en verhoging van de reputatie. Door de inzet van de gerichte internationaliseringsstrategieën wordt verwacht dat groei een belangrijk effect zal zijn. Om de afhankelijkheid van een enkele inkomstenbron te reduceren moeten de instellingen groeien. Daarnaast proberen instellingen met behulp van de internationale dimensie in het hoger onderwijs hun kwaliteit te verbeteren. Internationalisering moet bijdragen aan een verhoging van de kwaliteit van het onderwijs. Als laatste verwacht effect wijzen we op het verband tussen het aantal buitenlandse studenten en de reputatie van de instelling. Door globalisering vallen buitenlandse aspirant studenten steeds vaker terug op de verschillende rankings. Zo bestaan de Times Higher Education Supplement ranking en de Shanghai Jiao Tong University ranking (Merisotis, en Sadlak, 2005). Een hoge positie op een ranglijst is dus belangrijk. Een verwacht effect is dat de universiteiten hoger op de verschillende rankings zullen trachten te komen.

Nadat de literatuur rondom internationale studentenmobiliteit een analysekader heeft afgeleverd is er gekeken naar de praktijk.

Welke doelstellingen met betrekking tot internationale studentenmobiliteit treffen we in de praktijk aan bij de Nederlandse universiteiten?

De doelstellingen die aangetroffen werden in de praktijk waren divers. Allereerst was en is een belangrijke doelstelling het opnemen van internationale kennis en vaardigheden in curricula. De focus ligt hierbij op een buitenlandervaring voor Bachelorstudenten. Vervolgens is een belangrijke doelstelling een groei van het aantal buitenlandse studenten op de Nederlandse universiteiten. Ook hier heeft een verandering van focus plaatsgevonden. De universiteiten willen nu voornamelijk excellente studenten aantrekken in plaats van gemiddelde studenten. De aandacht is verschoven naar excellentie. De bevordering van internationale studentenmobiliteit is een globale doelstelling die alle Nederlandse universiteiten hebben. Het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs, het vergroten van de reputatie en de inzet van ict middelen zijn drie andere belangrijke globale internationaliseringsdoelstellingen op de universiteiten in Nederland.

Welke strategieën met betrekking tot internationale studentenmobiliteit treffen we in de praktijk aan bij de Nederlandse universiteiten?

De strategieën die universiteiten inzetten kunnen onder vier categorieën worden geplaatst. Het analysekader uit hoofdstuk 3 is gebruikt om de strategieën die de Nederlandse universiteiten inzetten te categoriseren. Allereerst de programmastrategieën. Om buitenlandse studenten aan te trekken moet het aanbod en de kwaliteit van de opleidingen hoog zijn. De universiteiten steken veel geld en energie hierin. Dit is vanuit het analysekader van Knight (1999) gezien een programma strategie, meer specifiek: academische programma's. Uit de interviews met de respondenten voor dit onderzoek is gebleken dat om een internationale dimensie te integreren in de instelling er eerst sprake moet zijn van een goed (Engelstalige) opleidingsaanbod alvorens over te gaan op de meer sociaal/culturele aspecten van internationalisering. Anderzijds is het voor universiteiten erg lastig om een culturele integratie te bewerkstelligen, volgens de universiteiten moet de integratie voornamelijk door de studenten zelf worden geïnitieerd.

Andere programmastrategie die dominant aanwezig zijn bijvoorbeeld verbreding van het aanbod in opleidingen, invoering van Engelstalige opleidingen en het opzetten uitwisselingsprogramma's.

Vervolgens de programmastrategieën. Door middel van marketing proberen universiteiten hun gestelde doelen te behalen. Voorbeelden hiervan zijn beurzenbezoeken, samenwerkingsverbanden met andere universiteiten en het opzetten van een scoutingapparaat. Het is gebleken, op basis van de interviews met de respondenten, dat de marketing voor de Nederlandse universiteiten erg belangrijk is geworden. Daarnaast speelt het vrijmaken van wervingsbudgetten en het opzetten van interne beurzenprogramma's een rol. Tevens is het collegegeldtarief een belangrijk instrument gebleken voor de instellingen, door grotendeels kostendekkende collegegelden voor niet EER studenten te vragen, die echter wel concurrerend zijn met andere Europese landen proberen de Nederlandse universiteiten buitenlandse studenten aan te trekken. De dienstverlening is de laatste categorie. Om de universiteit intern een internationaal karakter te kunnen geven zetten de Nederlandse universiteiten een aantal verschillende middelen in. Voorbeelden zijn het opzetten van een internationaliseringsbureau, huisvesting voor buitenlandse studenten en meer tweetaligheid op de universiteit.

De bovengenoemde strategieën gelden over het algemeen voor alle Nederlandse universiteiten. De Nederlandse universiteiten verkeren echter in verschillende stadia wat betreft internationale studentenmobiliteit. Enkele universiteiten bevinden zich nog in een beginstadium, waarbij de focus ligt op het opzetten van een goede servicevoorziening voor buitenlandse studenten. Andere universiteiten hebben de servicevoorziening al op orde en richten hun aandacht voornamelijk op prioritering van landen waar geworven kan worden. De Nederlandse universiteiten hebben de laatste jaren hun aandacht gericht op het werven van excellente studenten.

Welke financiële en niet financiële effecten zijn in de praktijk toe te wijzen aan van internationale studentenmobiliteit?

Deze laatste deelvraag sluit aan op de centrale onderzoeksvraag;

Wat zijn de financiële en niet-financiële effecten voor Nederlandse universiteiten als gevolg van internationale studentenmobiliteit?

Na beantwoording van de deelvragen van dit onderzoek kan de onderzoeksvraag beantwoord worden. De internationale studentenmobiliteit is voor de Nederlandse universiteiten erg belangrijk gebleken. De marktgeoriënteerde benadering die de universiteiten in Nederland nu voeren is te herleiden tot de globalisering, de technologische ontwikkelingen en de ontwikkelingen van stimuleringsprogramma's van de EU en de nationale overheid. De universiteiten zetten een scala aan middelen en strategieën in om de internationale studentenmobiliteit te bevorderen richting eigen instelling. De vraag die opkomt is of die inzet van al die middelen en strategieën de gewenste effecten heeft. Er is een onderscheid gemaakt in financiële effecten en niet-financiële effecten. De financiële effecten voor universiteiten zijn in grote mate aanwezig. De hogere collegegelden die de universiteiten hebben vastgesteld naar aanleiding van de afname van publieke bekostiging voor niet-EER studenten, hebben ervoor gezorgd dat de universiteiten meer financiële middelen ontvingen. Deze middelen, ontstaan doordat de universiteiten een lange tijd zowel publiek geld ontvingen voor de betreffende studenten als de collegegelden van de betreffende studenten, is grotendeels ingezet ten behoeve van internationale studentenmobiliteit. Sommige universiteiten creëerden een eigen beurzenprogramma voor buitenlandse studenten, anderen investeerden het in algemene

faciliteiten. Een belangrijk effect aan de financiële kant zijn de hoge wervings-, huisvestings-, en selectiekosten. Universiteiten bieden steeds meer begeleiding aan, aan buitenlandse studenten, bijvoorbeeld huisvesting, studiebegeleiding en verwerking van visa. Dit effect heeft op vrijwel elke universiteit opgetreden, echter de universiteiten zien deze extra kosten als investering in de kwaliteit en reputatie van de universiteit. De kosten worden betaald uit algemene middelen. Per saldo lijkt internationalisering echter geen financiële middelen op te leveren, de universiteiten zien internationaliseringsbeleid dan ook als kwaliteitsbeleid waarbij de gemaakte kosten moeten worden gezien als een investering in de kwaliteit van het onderwijs op de universiteiten.

De niet-financiële effecten zijn legio. Allereerst de reputatie. Voor universiteiten is de reputatie erg belangrijk. De universiteiten schenken tegenwoordig veel aandacht aan rankings. Internationale rankings zijn echter vooral op wetenschappelijke onderzoeksprestaties gericht en niet op onderwijsprestaties. De *Jiao Tong* (Shanghai Jiao Tong University, 2007) en *Times HES/QS* (The Times, 2007) zijn voor de Nederlandse universiteiten momenteel de belangrijkste 'rankings' (hoewel het niet onomstreden is wat de waarde van de rankings is en in hoeverre deze ranglijsten de reputatie van een instelling weergeven). Door sommige instellingen worden deze rankings zo belangrijk gevonden, dat ze sturend zijn voor het beleid van de instelling

Het effect van internationale studenten op de kwaliteit van het onderwijs is lastiger vast te stellen. Zoals gesteld in §3.5.2 wordt verwacht dat buitenlandse studenten voor een kwaliteitsverbetering zorgen. Door het aantrekken van buitenlandse (top)studenten zorgt een universiteit ervoor dat het onderwijs wordt verrijkt en indirect de kwaliteit van de universiteit als geheel wordt verbeterd. Door de opleidingen Engelstalig aan te bieden (voornamelijk de Masteropleidingen) en door het voorzien van een hoog niveau van dienstverlening aan buitenlandse studenten proberen de Nederlandse universiteiten buitenlandse studenten aan te trekken. Dit moet dan weer leiden tot een toename van de kwaliteit van het onderwijs van de universiteit. Gevolg hiervan is dat de reputatie van de universiteiten verder kan stijgen.

Een laatste belangrijk effect van internationalisering is de invoering van evaluatiemethoden om de kwaliteit van het onderwijs te monitoren en te garanderen. Veel van deze evaluaties zijn voor buitenlandse studenten.

Als beantwoording van de centrale onderzoeksvraag kan gesteld worden dat de inkomende buitenlandse studenten hebben geleid tot hogere kosten voor de universiteiten. Internationale studentenmobiliteit levert de universiteit vooralsnog geen geld op. De extra kosten worden door de universiteit gedragen omdat ze als investering worden gezien, met als doel om de reputatie van de universiteit te verhogen en de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Dit betaalt zich op lange termijn terug.

5.3 Aanbevelingen

Naar aanleiding van dit onderzoek worden in deze paragraaf een aantal aanbevelingen met betrekking tot internationale studentenmobiliteit voor de Nederlandse universiteiten gedaan. Op basis van de getrokken conclusies in §5.2 kan gesteld worden dat de Nederlandse universiteit bepaalde keuzes moeten maken om mee te kunnen blijven doen op de internationale concurrerende hoger onderwijsmarkt. Belangrijke issues die van belang zijn om bepaalde keuzes te maken worden hieronder, op basis van dit onderzoek, weergegeven.

Centralisatie of decentralisatie?

Een universiteit moet strategische en operationele besluiten nemen. Waar en door wie zouden deze besluiten genomen moeten worden? En: hoe zou de organisatiestructuur daarop moeten worden aangepast? De Nederlandse universiteiten moeten een keuze maken: moet het internationaliseringsbeleid gemaakt worden op centraal niveau of op decentraal (facultair) niveau? Centralisatie heeft als voordelen dat de beslissingen snel genomen kunnen worden, er gecoördineerd gewerkt kan worden en dat de kans op meningsverschillen tussen delen van de organisatie klein is. Decentralisatie heeft echter ook voordelen. Flexibiliteit om zich aan te passen aan veranderingen, eigen verantwoordelijkheid en grotere slagvaardigheid zijn hiervan de voordelen. In de praktijk moeten de Nederlandse universiteiten een keuze maken tussen centraal geleid internationaliseringsbeleid of decentraal op facultair niveau geleid internationaliseringsbeleid. De universiteiten kunnen er ook voor kiezen om algemene processen op centraal niveau te behandelen, bijvoorbeeld inschrijvingen, visa aanvragen en huisvesting, terwijl meer specifieke processen op decentraal niveau worden behandeld. Hierbij valt te denken aan de werving van buitenlandse studenten voor specifieke opleidingen.

Marketingbeleid of kwaliteitsbeleid?

Universiteiten in Nederland hebben zich de afgelopen jaren sterk toegelegd op marketingactiviteiten. De werving van buitenlandse studenten verloopt steeds professioneler, international offices, hulp bij visa en huisvesting en een georganiseerd beleid omtrent beursbezoeken in het buitenland zijn alom geaccepteerde strategieën. Om als universiteit in Nederland de internationale concurrentie te kunnen aangaan moeten de universiteiten zich positioneren. De gekozen positionering stelt de kwaliteit van de academische omgeving centraal als *asset* voor de universiteit. Het belangrijkste van de positionering is de koppeling van de kernwaarden van de universiteit zoals verwoord in de corporate identity aan het onderwijs (en onderzoek). Waar in de bachelorfase in de marketing de profileringsruimte en het aanbod van de hele universiteit centraal staat, staat in de mastermarketing de kwaliteit van de professionele academische omgeving waarin de opleiding vorm krijgt centraal. De kwaliteit wordt op vele manieren zichtbaar: de opleidingen, graduate school, de hoogleraren, de verbinding met de arbeidsmarkt, bijzondere externe docenten, bijzondere onderzoekprestaties, alumni etc. Door middel van een bepaalde marketingstrategie wordt de positionering bepaald. De vraag of een universiteit een keuze moet maken tussen marketingbeleid en kwaliteitsbeleid is te eenvoudig. Door middel van een goede marketingstrategie wordt de kwaliteit van de opleidingen centraal gesteld, men kan de marketing echter ook richten op de voorzieningen, de studieomgeving of de stad (bijvoorbeeld Amsterdam). De Nederlandse universiteiten maken met een bepaald marketingbeleid de keuze voor een bepaald kwaliteitsbeleid. Beide moeten op elkaar afgestemd zijn om de kansen van de Nederlandse universiteiten op de internationale hoger onderwijsmarkt te benutten

Focus op Masterstudenten of focus op Bachelorstudenten?

De Nederlandse universiteiten leggen tegenwoordig hun focus op de werving van buitenlandse Masterstudenten. Het schakelpunt tussen Bachelor en Master is voor veel universiteiten een moment waarop zij buitenlandse studenten kunnen werven voor hun universiteit. De doelgroep voor de masterstudie is veel ingewikkelder en diffuser dan die voor de bacheloropleiding: dat zijn toch vooral middelbare scholieren. De masterfase staat open voor de eigen studenten, voor die uit het hbo en andere (ook buitenlandse) universiteiten, terwijl bovendien een grote groep gegadigden op de markt is die al een aantal jaren werkt. Het doorstuderen wordt gezien als een logische keuze. Dit gezien de kwaliteit van de opleidingen en de aansluiting van de masters op het bachelorprogramma op elke universiteit. Een belangrijke afweging die de Nederlandse

universiteit moet maken is of zij zich focust op de potentiële buitenlandse Bachelorstudenten, met als voordeel dat deze studenten de kwaliteit van de Bacheloropleiding kunnen verbeteren en gemakkelijker doorstromen in een Master op dezelfde universiteit. Een focus op potentiële buitenlandse Masterstudenten heeft als voordeel dat de excellente studenten sneller herkend kunnen worden op basis van hun prestaties (in een Bacheloropleiding) in het land van herkomst. Een nadeel bij een focus op Masterstudenten is de grote concurrentiestrijd die wereldwijd in gang is gezet.

Prioriteitslanden of wereldwijde werving?

Universiteiten in Nederland kiezen er vaak voor zich op een beperkt aantal geografische gebieden te richten voor hun internationaliseringsactiviteiten. Zo kiezen onder andere de Universiteit Utrecht en de Vrije Universiteit voor Zuid Afrika, Indonesië, China en Europa, terwijl de Verenigde Staten steeds meer aan populariteit wint. Vaak zie je dat universiteiten zich helemaal of gedeeltelijk naar de Nederlandse prioriteitslanden vanuit de overheid richten, maar soms ook niet. De overheid heeft op dit moment vooral aandacht voor Aziatische en Latijns-Amerikaanse landen. Er zou volgens sommige instellingen ook aandacht moeten zijn voor grenslanden en Europa. Daar wordt volgens hen de concurrentiestrijd uitgevochten. Instellingen die zich vooral richten op de regio, of niche-instellingen die zich vooral op Europa richten voelen zich tekort gedaan door het beleid dat vooral gericht is op de prioritaire landen. De keuze voor de universiteiten in Nederland is dan ook enerzijds meegaan met de aandachtslanden van de Nederlandse overheid of zelf kiezen voor bepaalde landen. Het overheidsbeleid is vooral gericht op de prioritaire landen.

Excellente student of reguliere student?

De keuze van de Nederlandse universiteiten om de focus te richten op excellente studenten roept wel enige vragen op. Er bestaat namelijk de kritiek op speciale programma's voor excellente studenten. Dat komt omdat er geld heen gaat dat ten koste gaat van het reguliere onderwijs en dat er dus veel geld naar een relatief kleine groep studenten gaat. De keuze voor de universiteiten in Nederland is een focus op excellente studenten, waardoor de reputatie van de betreffende universiteit omhoog kan gaan en de kwaliteit van bepaalde opleidingen vergroot kan worden of een focus op de reguliere student waardoor geïnvesteerd kan worden in de kwaliteit van een veel groter aantal opleidingen. De universiteiten zien internationaliseringsbeleid dan ook als kwaliteitsbeleid waarbij de gemaakte kosten moeten worden gezien als een investering in de kwaliteit van het onderwijs op de universiteiten. Door middel van het opnemen van excellente buitenlandse studenten in de opleidingen wordt de kwaliteit van het onderwijs verbeterd. Er bestaat geen verschil meer tussen internationaliseringsbeleid en kwaliteitsbeleid: wat goed is voor de kwaliteit van het onderwijs leidt 'automatisch' tot meer aantrekkingskracht voor internationale studenten. Kwaliteitsverhoging leidt tot reputatieverhoging wat leidt tot een verbeterde concurrentiepositie wat weer een kans is voor groei van het aantal (excellente) buitenlandse studenten.

Literatuurlijst

Boeken en artikelen

- Aigner, J.S., Nelson, P. & Stimpfl, J.R. (1992) *Internationalizing the University: making it work*. Springfield: CBIS Federal
- Arrow, Kenneth J. (1973) *Higher education as a filter*. *Journal of Public Economics* 2: 193-216.
- Arum, S., Water van de, J., (1992) "The Need for a Definition of International Education in U.S. Universities." In *Bridges To The Future: Strategies for Internationalizing Higher Education*, pp.191-203. Edited by Charles Klasek, Carbondale, Illinois: Association of International Education Administrators
- Audas, M.C. (1991) *Comparing Policy Statements and Practices in the International Dimension of Selected Institutions of Higher Education*, *International Education Forum*, 11(2), Fall, pp. 86-108
- Francis, A., (1993) *Facing the Future: The Internationalization of Post-Secondary Institutions in British Columbia*. Vancouver: British Columbia Centre for International Education
- Garrett, R., & Verbik, L. (2003a) *Transnational higher education, part 1: The major markets – Hong Kong and Singapore*. *The Observatory*, No. 14, November
- Harari, M. (1989) *Internationalization of Higher Education: effecting institutional change in the curriculum and campus*. Long Beach: Center for International Education, California State University
- Hijmans, E. & Wester, F. (2006) *De kwalitatieve interviewstudie*. In: F. Wester, K. Renckstorf & P. Scheepers (red.). *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap*. Waddinxveen: AlphaZet prepress, 507-531
- Kehm, B., & Teichler, U. (2007) *Research on internationalization in higher education*. *Journal of Studies in International Education*. 11(3-4), 260-273
- Knight, J. (1994) *Internationalization: elements and checkpoints*. Ottawa: Canadian Bureau for International Education.
- Knight, J. (1995) *Internationalization at Canadian Universities: the changing landscape*. Ottawa: Association of Universities and Colleges of Canada
- Knight, J. & De Wit, H. (Eds) (1997) *Internationalization of Higher Education in Asia Pacific Countries*. Amsterdam: European Association for International Education
- Knight, J. and De Wit, H. (Eds.) (1999) *Quality and Internationalization in Higher Education*, Paris, OECD
- Luijten Lub, A. (2007) *Choices in internationalisation. How higher education institutions respond to internationalisation, Europeanisation, and globalization*, Enschede, Center for Higher Education and Policy Studies (CHEPS),
- Merisotis, Jamie and Sadlak, Jan (2005) 'Higher Education Rankings: Evolution, Acceptance, and Dialogue', *Higher Education in Europe*, 30:2, 97 — 101
- Migchelbrink, F. (2002) *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*, Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan 2004*, (HOOP 2004).
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Het grootste goed, Strategische agenda voor het hoger onderwijs-, onderzoek -en wetenschapsbeleid* (HOOP 2008).
- Norfleet, L. & Wilcox, B. (1992) *Internationalizing College Campuses*, *American Association of Community Junior Colleges*, August/September, pp. 25-28

- Onderwijsraad, (2006) *Het Europees Kwalificatiekader en leren in Nederland*
- Rothschild, M. and L.J. White (1995) *The analytics of pricing of higher education and other services in which the customers are inputs*, Journal of Political Economy, 103, 3, 573-586.
- Scott, R.A. (1992) *Campus Developments in Response to the Challenges of Internationalization: the case of Ramapo College of New Jersey (USA)*. Springfield: CBIS Federal
- Spence, Michael A. (1974) *Market Signalling: Information Transfer in Hiring and Related Screening Procedure*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Teekens, H. (2002) 'A profile of "the ideal lecturer" for the international classroom', in H. Teekens (ed.) *Teaching and Learning in the International Classroom*, pp. 22–39. The Hague: Nuffic.
- Wende, M.C. van der (2006). *Archetypen, diversiteit en classificatie*. In Proceedings. Nuffic Jaarcongres Internationalisering, pp. 49-57
- Wielemans, W., *Onderwijsbeleid tussen sociaal-democratie en neoliberalisme*, in: Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid, jrg. 5, 1996-1997, pp. 347-354.

Jaarverslagen en instellingsplannen van Nederlandse universiteiten

- Erasmus Universiteit Rotterdam, (2006) *Jaarverslag 2006*
- Leiden Universiteit (2005) *Jaarverslag 2005*
- Radboud Universiteit Nijmegen (2006) *Jaarverslag 2006*
- Rijksuniversiteit Groningen (2006) *Jaarverslag 2006*
- Technische Universiteit Delft (2005) *Jaarverslag 2005*
- Technische Universiteit Eindhoven (2006) *Instellingsplan 2006-2009*
- Universiteit Leiden (2005) *Instellingsplan: Kiezen voor Talent 2005-2010*
- Universiteit Maastricht (2006) *Strategisch programma 2007 - 2010: In het teken van talent*
- Universiteit Twente (2007) *Diversiteit, Kwaliteit en Groei: Uitgangspunten voor de internationale strategie van de Universiteit Twente*
- Universiteit Utrecht (2005) *Strategisch Plan 2005-2009: Investeren in Talent*
- Universiteit Van Amsterdam (2007) *Leren Excelleren Instellingsplan 2007-2010*
- Universiteit Van Tilburg (2006) *Jaarverslag 2006*
- Vrije Universiteit Amsterdam (2007) *Instellingsplan 2007-2011*
- Wageningen Universiteit (2007) *Strategisch plan Wageningen UR 2007-2010*

Bijlagen

Bijlage 1. Topiclijst

Introductie

Centrale vraag: **Wat zijn de financiële en niet financiële effecten voor Nederlandse universiteiten als gevolg van internationale studentenmobiliteit?**

Topics:

1. Hoe belangrijk is **internationale studentenmobiliteit**?
2. Wat zijn voor universiteiten de **doelen** met betrekking tot internationale studentenmobiliteit?
3. Wat zijn de **middelen** van Nederlandse universiteiten om de doelen te kunnen bereiken?
4. Welke **financiële en niet financiële effecten** van internationale studentenmobiliteit treffen we aan bij Nederlandse universiteiten?

Vragenlijst:

Topic 1. Internationale studentenmobiliteit (ISM)

- A. Welke taak/functie/rol voor respondent?
- B. Omschrijving ISM voor de universiteit
- C. Hoe belangrijk wordt internationalisering in de zin van het aantrekken van buitenlandse studenten gevonden op deze universiteit?
- D. Is het ingegeven door nationaal en/of internationaal beleid of eigen beleid?

Topic 2. Doelen in verband met aantrekken buitenlandse studenten

- A. Wat zijn de belangrijkste doelstellingen voor de universiteit met betrekking tot internationale studentenmobiliteit?
  - a. Concretiseren van de doelen (BA, MA, PhD)
  - b. Prioriteit aangeven voor doelen
  - c. Differentiatie in beleid?
- B. Zijn de hierboven besproken doelen al geëvalueerd? Per doel?

Topic 3. Beleidsactiviteiten rondom ISM

(lijst met beleidsactiviteiten vanuit de literatuur en van de universiteit eraanast leggen)

- A. Wat zijn de algemene beleidsinstrumenten op deze universiteit?
- B. Wat zijn de belangrijkste concrete beleidsactiviteiten op deze universiteit?
- C. Richt het beleid zich vooral op Bachelor of Master niveau? (doelgroep)
- D. Welke beleidsactoren zijn hiervoor ingezet?
- E. Bestaat er een onderscheid in beleid per faculteit?
- F. Praktijkervaringen? Beurzen?
- G. Problemen?

Topic 4. Financiële en niet-financiële effecten van ISM

(matrix met effecten vanuit de literatuur en overzicht van ISM op universiteit ernaast leggen)

- A. Welke effecten van internationale studentenmobiliteit worden er verwacht?
  - a. Wat zijn de positieve financiële effecten?
    - i. Collegegelden/tariefstelling/cijfers?
    - ii. Rijksbijdrage/ publieke bekostiging
    - iii. Beurzen (van wie afkomstig?)
  - b. Bestaan er ook de negatieve financiële effecten?
    - i. Wervingskosten
    - ii. Selectiekosten
    - iii. Kosten bijscholing personeel
  - c. Wat zijn de positieve niet-financiële effecten?
    - i. Imago/Reputatie verbetering
    - ii. Kwaliteit van het onderwijs verbetert (hoe te meten?)
    - iii. Groei van de universiteit (Werving)cijfers?
    - iv. Samenwerking met andere universiteiten
  - d. Wat zijn de negatieve niet-financiële effecten?
    - i. Identiteitsprobleem
    - ii. Geïntegreerd geheel
    - iii. Bureaucratie
    - iv. Angst
    - v. Regelgeving
- B. Hebt u 'bewijs' voor deze positieve en negatieve effecten?
  - a. Cijfers/aanmeldingen
  - b. Rankings
  - c. Evaluaties
  - d. Enquêtes
- C. Op welke termijn (in jaren) worden deze effecten verwacht?
- D. In hoeverre zijn deze effecten inmiddels gerealiseerd?
- E. In hoeverre zijn deze effecten in de toekomst ook daadwerkelijk haalbaar?

Topic 5. Verwachte ontwikkelingen

- A. Verwacht u nog grote veranderingen in de komende 5 jaar in studentenmobiliteit in het algemeen?
- B. Verwacht u nog beleidswijzigingen?

Bijlage 2. Beleidsactiviteiten

Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> - Communicatiesystemen (formeel en informeel) voor verbinding en coördinatie - Balans tussen gecentraliseerde en gedecentraliseerde promotie en beheersen van internationalisering - Adequate financiële steun
Ondersteunende dienstverlening	<ul style="list-style-type: none"> - Ondersteuning van universiteitsbrede services, bijvoorbeeld huisvesting, registratie, begeleiding, geldinzameling etc.

Samenvatting van organisationele beleidsactiviteiten van internationalisering

Academische programma's	<ul style="list-style-type: none"> - Uitwisselingsprogramma's - Vreemde taalstudies - Internationale curricula - Internationale studenten verkrijgen - Veranderingen leerproces - Joint- en Double degree programma's - Crossculturele training - Stafmobiliteitsprogramma's - Bezoeken van lezingen - Link tussen academische programma's en onderzoek
Onderzoek en wetenschappelijke samenwerking en diensten	<ul style="list-style-type: none"> - Thematische centra - Gezamenlijke onderzoeksprojecten - Internationale conferenties - Artikelen publiceren - Internationale onderzoeksafspraken - Uitwisselingsprogramma's - Internationale onderzoekspartners in academische en bedrijfswereld - Link tussen onderzoek curriculum en training
Externe relaties	<ul style="list-style-type: none"> - Partnerships met niet overheidsinstanties - Participatie in internationale netwerken - Dienstverlening aan de maatschappij - Training programma's voor derden
Extra curriculaire activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> - Internationale evenementen organiseren - Banden onderhouden met culturele groepen - Sociale, culturele en academische steun verlenen

Samenvatting van programmatische beleidsactiviteiten van internationalisering

Bijlage 3. Effectenmatrix

	Financiële effecten	Niet financiële effecten
Positief	Collegegelden buitenlandse studenten Rijksbegroting Beurzen Onderzoeksgelden Topstudenten binnenhalen	Imago/Reputatie verbetering Kwaliteit van het onderwijs verbeterd Groei van de universiteit (Werving) Samenwerking Waardering Culturele diversiteit
Negatief	Selectiekosten Personeelskosten Verdringing Kruissubsidiëring Administratieve lasten Hogere transactiekosten	Bureaucratie Identiteit Afhankelijkheid Kwaliteit Windowdressing Internationale concurrentie

Bijlage 4. Respondenten

Universiteit	Respondent	Functie	Datum interview
Erasmus Universiteit Rotterdam	Drs. R. Liesker	Beleidsmedewerker Shared Service Centrum Onderwijs, Onderzoek en Studentenzaken	27 mei 2008
	Drs. R.P.M. van der Zwet	stafmedewerker afdeling Toelating, Inschrijving en Huisvesting	27 mei 2008
Universiteit Twente	Mw. Dr. A. Kohl - Ruthenschror	Beleidsmedewerker Concerndirectie Strategie en Communicatie	13 mei 2008
	Mw. Drs. I. van Haare	Medewerker Student en Onderwijs servicecentrum	
Universiteit Utrecht	Drs. J.M. van Dijk	Beleidsmedewerker directie Onderwijs & Onderzoek, Coördinator Internationalisering	5 juni 2008
	Mw. Drs. H.M. Jelgerhuis	Academic Affairs Office Coördinator Communication and Marketing	5 juni 2008
	Mw. Drs. F.E. van der Geest	Coordinator International office, Dean of International Students	5 juni 2008
Vrije Universiteit	Drs. A.C.L. Verkleij	Senior adviseur strategisch onderwijsbeleid	30 mei 2008
	Mw A.J.W. Laffort	Medewerker Dienst Communicatie, Marketingcommunicatie	2 juni 2008

Bijlage 5. Begrippenlijst

Accreditatie

Accreditatie is "het verlenen van een keurmerk dat aangeeft dat aan bepaalde maatstaven is voldaan". In Nederland is accreditatie een voorwaarde voor bekostiging/financiering van een bachelor- of masteropleiding door de overheid, voor het recht om erkende diploma's af te geven en in Nederland een voorwaarde voor toekenning van studiefinanciering aan studenten.

BaMa-stelsel

Het bachelor-masterstelsel (ook wel BaMa-stelsel genoemd) is een nadere uitwerking van de afspraken die 29 Europese landen in 1999 in het kader van het Bologna-proces hebben gemaakt om in de komende tien jaar te komen tot één Europese hogeronderwijsruimte. Ieder land streeft naar onderling vergelijkbare graden in het hoger onderwijs.

Bologna proces

Het Bologna Proces is een van de belangrijkste veranderingsprocessen binnen het Europese hoger onderwijs van de laatste decennia. In 1999 ondertekenden 29 Europese ministers de Bologna Verklaring, waarin zij afspraken hun nationale hoger onderwijssystemen op een aantal cruciale punten op elkaar af te stemmen. Doelstelling is het creëren van een grote mate van transparantie op het punt van o.a. de academische graden, de studieduur en de competenties die afgestudeerden hebben verworven.

Diplomamobiliteit

Internationale mobiliteit waarbij de student een gehele opleiding in het buitenland volgt.

Internationalisering

Internationalisering is een zeer algemeen en breed begrip dat op verschillende wijze wordt uitgelegd. Internationalisering in de breedste zin van het woord omvat activiteiten die er op zijn gericht contacten en netwerken met buitenlandse instellingen op te zetten en/of te intensiveren. Internationalisering is dan ook geen doel, maar een middel tot het in gang zetten van kennisuitwisseling en ontwikkeling op het gebied van onderwijs en onderzoek. De verschillende programma's op het gebied van onderwijsinternationalisering stimuleren voornamelijk de uitwisseling van docenten en studenten. De gangbare definitie van internationalisering in het hoger onderwijs spreekt van het "integreren van de internationale/interculturele dimensie in onderwijs en onderzoek en in de ondersteunende functies van een instelling"

International Office

Het International Office verricht alle centrale universitaire activiteiten op het gebied van internationalisering. Zij zorgt voor de marketing en werving van buitenlandse studenten. Voor de ontwikkeling van een marketingbeleid en wervingsstrategie wordt advies ingewonnen bij de faculteiten. Taken omvatten verder ondermeer documentcontrole, diplomawaardering en advies bij de toelatingsaanvraag, visum- en huisvestingsbemiddeling, eerste opvang bij aankomst en administratieve afmelding bij vertrek.

Inkomende mobiliteit

Het aantal buitenlandse studenten dat een deel of gehele opleiding (Bachelor en Master opleiding), aan een Nederlandse Hoger Onderwijsinstelling volgt.

Internationale studentenmobiliteit

Elke vorm van internationale migratie tussen landen van studenten met als doel het volgen van een (deel van) een studieprogramma in het hoger onderwijs buiten het land van herkomst. De duur van de afwezigheid kan variëren van een korte periode tot de volle lengte van een studieprogramma.

Lissabon strategie

De Europese Raad heeft in 2000 de Lissabon strategie opgesteld. De strategie richt zich op de hervorming van Europese economieën tot dynamische en concurrerende kenniseconomieën, met het oog op globalisering. Enkele doelstellingen zijn de verdere harmonisering en toegenomen mobiliteit (ECTS), het openen van de universiteit naar de buitenwereld, de voorstellen voor alternatieve financieringsbronnen en de nadruk op toegepast onderzoek en exacte wetenschappen.

Nuffic

De Nuffic (Stichting Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs) is een Nederlandse non profit dienstverlenende organisatie en expertisecentrum op het terrein van internationaal georiënteerd onderwijs die is gevestigd in Den Haag. De naam Nuffic komt oorspronkelijk van *Netherlands Universities' Foundation for International Cooperation*.

Prioriteitslanden

Landen waar de Nederlandse universiteiten hun focus op hebben gericht wat betreft het aantrekken van buitenlandse studenten. Dit gebeurt voornamelijk door middel van marketing en bezoeken van beurzen in de desbetreffende landen.

Uitgaande mobiliteit

Het aantal Nederlandse studenten die een deel of gehele opleiding aan een buitenlandse Hoger Onderwijsinstelling volgen. Hieronder vallen studenten die een hele of gedeelte van een studie volgen. Uitwisselingsstudenten behoren ook tot de uitgaande mobiliteit.

Studiepuntenmobiliteit

Internationale mobiliteit binnen een opleiding waarvoor de student studiepunten ontvangt (veelal uitwisseling of stage)

Shanghai ranking

De Shanghai Jiao Tong University publiceert elk jaar een Top-500 die internationaal veel aanzien heeft. Bij deze Shanghai-lijst tellen Nobelprijzen zwaar mee. De lijst baseert zich voor een belangrijk deel wel op de output aan wetenschappelijke publicaties, maar corrigeert die weer niet voor de grootte van de instelling.

Bijlage 6. Summary

Internationalization is nowadays very important in Dutch Higher Education. This happened due to the process of globalization, the advancing European integration with open borders, the Bologna process and due to the more far-reaching internationalization of the whole society. The barriers to work or study abroad seem to be lower than a few years ago. An important part of internationalization is student mobility. Different developments within and outside of the Netherlands cause a competition to arise for top students on the higher education market worldwide. International student mobility can be defined as each form of international migration of students between countries as with the aim of following (part of) a course in higher education outside the country of origin. The duration of the absence can vary from a short study period to the full length of a program. It can concern both bachelor and for masters programs. Against this background, Dutch universities think about their internationalization strategy. Internationalization must, if it wants to be effective, be thoroughly embedded in the complete organization. That means that each level of the organization should be convinced with the importance of internationalization.

This thesis discusses in what ways Dutch universities deal with international student mobility. In other words; what are their aims, how do they want to reach these aims, what kind of strategies do the universities have? And finally, what are the effects of the pursued policy? The central question is what the financial and non-financial effects are of international student mobility at Dutch universities.

There are several motives for universities to incorporate an international dimension in higher education. In an attempt to introduce a framework and bring some structure to the discussion concerning aims, the level of analysis has been divided in four categories why to internationalize: political, economic, academic and social/cultural aims. At institution level the economic aim is always more present. Institutions try to reduce their dependency of one flow of money (governmental) by means of creating an international dimension in higher education. In practice, it appears that several objectives have been established by the Dutch universities. Including international knowledge and skills in curricula, bringing off an increase in the number of students, stimulating international partnerships and cooperation with other universities and encouraging international mobility must lead to improved quality of the education at Dutch universities.

To reach these objectives Knight and De Wit (1999) divide these objectives in program strategies and organization strategies. Program strategies can be subdivided in four main categories: academic program, research and education activities, extracurricular activities, external relations and internal and external service. Organization strategies include those initiatives which ensure that the international dimension is institutionalized in the institutions themselves. In practice, it appears that each Dutch university pays more and more attention to marketing policy. By means of several activities universities try to bring in (excellent) students. The education policy can be typified as program strategies.

Many universities have set up an internationalization office that occupies itself with the bulk of the supporting service. Beside the service, there exist a number of financial resources for universities to be able to reach their objectives. Internal grant program for foreign students and receiving European and national subsidy programs for education are important financial resources for universities in the Netherlands to attract international students to. An important component of this policy is setting up marketing offices to bring in and facilitate foreign students

and moreover visiting education fairs worldwide. Beside the marketing policy, a number of education strategies exist. Broadening the range of program services on bachelor and master level and offering an international experience in the education program are important strategies for the universities in the Netherlands. The strategies around marketing and financial resources are typified as organization strategies.

The used strategies lead eventually to some expected effects. The expected effects can be classified in three categories. On the one hand the (financial) growth and on the other hand improvement of the quality and a better reputation. Internationalization at an institution can attract a larger and more diversified group of students. A possible advantage is that the institutions are less dependent on local, national and international economic changes. Moreover cooperation with partners abroad and commissioning foreign students can create a quality improvement. To establish their reputations, and to maintain and increase it, the European higher education institutions will deploy all their financial and non financial resources. In higher education markets where there is a strong degree of competition, higher education institutions behave nowadays to protect and strengthen their reputations.

On the basis of the interviews and the annual reports judgments are done about the real effects of the pursued policies. It appears in practice, that growth can be subdivided in two components: physical growth and financial growth. The effect of physical growth is an increase in the number of excellent students due to the changed focus of the Dutch universities and an increase in the number of partner universities selected on excellencies in certain areas. A number of years ago it was clear that public financing of the higher education in the Netherlands would change. An effect due to that is visible in the raise of the college fees for non EER (European Economic Area) students to what is nowadays approximately €8500, -. An important other effect of the policy of the universities is an increase of several costs, among which are recruitment expenses and staff expenses. The effects on the quality of the education can be divided in two types: first the quality of the education itself and second the quality of the services of the universities. The effects on the quality of education are severe. First of all there is more space in the study programs to go abroad for some time for study purposes. The creation of an international classroom causes a higher quality due to the fact that international students deliver input into the programs. The effects on the quality of the services are also visible. The first effect is the centralization of the administrative processes with regards to the foreign students. Another effect is that the communication between different institutions at the universities improved. A last effect is that the universities themselves are not totally bilingual. These steps should be taken in the future. The last category of effects is reputation. A first clear effect is the increased interest in rankings of higher education institutions worldwide. International rankings are mostly based on research instead of education. There are many reasons to approach these rankings with some suspect and a critical view. They don't say much about the education programs, but more about rewards en research. It is visible that international students use these rankings as guides to get information about a certain university. They decide more and more on the basis of these rankings, due to the large amount of different universities worldwide. They use the rankings as a guide. Dutch universities therefore invest a lot of money in their reputation.

Concluding, Dutch universities invest, despite no net results, large amounts of money in promoting international student mobility. The aim is to improve the quality of education in all its facets. For Dutch universities, quality policy is the same as internationalization policy. Due to international students, the quality of a university can improve.